

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра конституційного права
Навчально-наукового інституту права та психології**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ**

**«ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ І ВИКЛИКИ»**

(Київ, 10 грудня 2025 року)

Київ – 2025

УДК 340.12; 342; 342.7

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Сьох Катерина Ярославівна – завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Демиденко Володимир Олексійович – професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Калініченко Олександр Федосійович – професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Рекомендовано до оприлюднення в мережі Інтернет Науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ протоколом від 17.02.2026 № 2.

Права людини та верховенство права: сучасні тенденції і виклики: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Київ, 10 грудня 2025 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2025. 111 с.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Національна академія внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

1. Аббасов Фаріз. Права і свободи людини в умовах воєнного стану.....	5
2. Андрєєв Андрій Олегович. Забезпечення прав людини в діяльності національної поліції України в умовах воєнного стану	8
3. Богун Олександр Ігорович. Право на гідність як зброя нескореної нації.....	11
4. Великодна Ірина Павлівна. Право людини на безпеку в умовах сучасних викликів та воєнного стану: теоретико-правовий аналіз.....	15
5. Влад Вадим Федорович, Вацюк Віктор Олександрович. Захист прав ув'язнених на працю: вітчизняний та зарубіжний досвід.....	18
6. Вовнянко Іванна Миколаївна. Свобода вираження поглядів: аналіз рішень ЄСПЛ щодо України.....	21
7. Демиденко Володимир Олексійович. Місцеві е-вибори в Україні: перспективний національний шлях до цифрової демократії на основі досвіду Естонії та інших держав.....	24
8. Добровольська Тетяна Миколаївна. Гендерно зумовлене насильство в умовах цифровізації суспільства: правовий вимір.....	27
9. Калініченко Олександр Федосійович. Сучасні тенденції прав людини та верховенство права в Україні.....	31
10. Кісіль Марія Олексіївна. Право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.....	34
11. Колпак Олеся Русланівна. Осучаснення правозастосування: роль поліції у захисті прав людини.....	38
12. Комісарук Анастасія Василівна. Інформаційні війни та порушення свободи вираження поглядів	40
13. Коротий Світлана Олександрівна. Права людини в умовах воєнного стану: межі допустимих обмежень крізь призму принципу верховенства права.....	43
14. Куртакова Ганна Олександрівна. Права учасників процесу та забезпечення справедливого суду в діяльності Міжнародного кримінального суду.....	46
15. Лук'яненко Марія Юріївна. Роль Міжнародного кримінального суду у забезпеченні міжнародної справедливості та захисту прав людини: приклад України.....	49
16. Люта Дар'я Миколаївна. Право на повагу до приватного і сімейного життя: виклики, ризики та підходи ЄСПЛ.....	53
17. Ляшук Марія Вікторівна. Проблема катувань під час війни.....	57
18. Масовець В'ячеслав Олександрович. Право на освіту в умовах окупації як запорука національної стійкості.....	60
19. Москаленко Афіна Вячеславівна. Свобода мирних зібрань в Україні в умовах воєнного стану крізь призму статті 11 Конвенції про захист прав	

людини	і	основоположних
свобод.....		62
20. Нагорнюк Марія Миколаївна. Міжнародно-правові механізми запобігання насильству щодо жінок.....		66
21. Небелиця Сусанна Петрівна. Захист прав людини в умовах воєнних конфліктів.....		69
22. Огренич Анна Вікторівна. Позитивні зобов'язання держави як елемент верховенства права у сфері захисту прав людини в контексті гендерно-зумовленого насильства.....		74
23. Однорал Дарія Леонідівна. Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах збройних конфліктів.....		78
24. Оноприйчук Оксана. Криміналізація домашнього та гендерно зумовленого насильства.....		81
25. Осадча Карина Олександрівна. Особливості реалізації права на свободу пересування в умовах воєнного стану		86
26. Пешкова Анастасія В'ячеславівна. Вплив воєнного стану на права людини: межі допустимого обмеження прав в демократичній державі.....		89
27. Савело Мар'яна Сергіївна. Право на приватність у цифрову епоху: виклики цифрових платформ та штучного інтелекту.....		93
28. Свистун Вікторія Миколаївна. Право на повагу до гідності.....		97
29. Суковач Алла Леонідівна. Безбар'єрний простір як основа рівності та інклюзивного розвитку суспільства.....		100
30. Тригубенко Галина Василівна. Проблеми внутрішньо переміщених осіб та наслідки їх невирішеності для держави.....		103
31. Шихалілі Джавид. Захист права на політичний притулок у Республіці Азербайджан.....		107
32. Шевченко Анастасія Сергіївна. Обмеження прав і свобод: правовий режим воєнного стану та його наслідки.....		110

Аббасов Фаріз,

здобувач ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини, які охоплюють усі сфери її життєдіяльності, становлять складне та багатовимірне суспільне явище. Їхнє значення для сучасного суспільства надзвичайно велике й важко переоцінюване. У Конституції України наголошується, що життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека людини є найвищою соціальною цінністю, що визначає основний принцип державної політики у сфері забезпечення прав і свобод. Держава, своєю чергою, несе відповідальність перед людиною за результати своєї діяльності та визнає забезпечення її прав і свобод одним із своїх головних обов'язків.

Конституція України визначає й гарантує, що держава має спрямовувати свою діяльність на охорону та забезпечення прав і свобод людини, що є її основним обов'язком. У Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» закріплено не лише перелік прав і свобод, а й принципи їх реалізації — від базових (природних) до політичних, економічних, соціальних, культурних і екологічних. Наголошується також, що однією з головних цілей розвитку українського суспільства є утвердження та повний захист прав і свобод людини і громадянина та усунення будь-яких перешкод для їх реалізації. Розглядаючи всю систему прав людини, можна стверджувати, що вона є складним і багатоаспектним явищем, оскільки охоплює всі сфери людського життя.

Наразі, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року, в Україні указом Президента України № 64/2022 запроваджено воєнний стан. У зв'язку із запровадженням воєнного стану на певний термін, тимчасово, під час дії воєнного стану, можуть бути обмежені деякі конституційні права та свободи людини та громадянина. Водночас, у статті 64 Конституції України зазначено повний перелік прав і свобод людини і громадянина, які заборонено обмежувати за складних обставин, таких як

воєнний стан. Однак, на права та свободи встановлено певні обмеження, а також зазначено термін, на який вони діють.

Воєнний стану в Україні передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

В умовах воєнного стану можуть запроваджуватися певні обмеження, що стосуються статті 30 Конституції України, яка гарантує недоторканність житла. Зокрема, допускається запровадження військово-квартирної повинності — тобто розміщення військовослужбовців, працівників правоохоронних органів чи евакуйованих осіб у житлових приміщеннях. Крім того, проникнення до житла або іншого володіння особи та проведення там огляду здійснюється відповідно до Порядку перевірки документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян під час реалізації заходів правового режиму воєнного стану [3]. Уповноважені особи можуть увійти до житла або іншого володіння без рішення суду лише у невідкладних ситуаціях — коли йдеться про порятунок життя людей чи майна у надзвичайних умовах, безпосереднє переслідування підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення або припинення злочину, що створює загрозу для осіб, які перебувають у приміщенні.

Ще однією статтею, яка обмежується в період військового стану є ст. 34 Конституції України, які гарантують право кожному на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Під час військового стану, підставами для обмеження саме цього права є забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам. Однак обмеження цього права не повинно межувати з суцільною забороною, що може призвести до тотальної дезінформації населення, та гарантування права людини на інформацію.

Щодо статті 43 Конституції України, яка гарантує кожному право на працю, що передбачає можливість заробляти на життя діяльністю, яку людина вільно обирає або на яку добровільно погоджується, слід зазначити наявність певних обмежень. Для окремих категорій працездатних громадян, які не задіяні у сферах забезпечення життєдіяльності населення, оборони та не є заброньованими за підприємствами, у період воєнного стану запроваджено трудову повинність. Це регулюється Порядком залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 753. [4]. А також можуть бути залучені працездатні особи, які досягли 16 років суспільно-корисних робіт, які не мають обмежень за станом здоров'я (безробітні та інші незайняті особи;

працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств; особи, зайняті в особистому селянському господарстві; студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів; особи, які забезпечують себе роботою самостійно).

Також не дивлячись, що у країні воєнний стан у Конституції України, а саме у ч. 2 ст. 64 вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, які неможна обмежувати ні у який період. До цього переліку належать: рівність конституційних прав і свобод та рівність усіх перед законом; право на громадянство та його зміну; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; можливість звертатися з індивідуальними чи колективними письмовими заявами та отримувати обґрунтовані відповіді; право на житло; рівні права й обов'язки подружжя у шлюбі та сімейних відносинах; рівність прав дітей незалежно від їх походження чи факту народження в шлюбі або поза ним; право на судовий захист своїх прав і свобод та інші невід'ємні гарантії.

Слід підкреслити, що чітке законодавче визначення підстав і порядку введення заходів правового режиму воєнного стану, а також окреслення меж тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, дає громадянам змогу здійснювати контроль за законністю дій військового командування та органів влади під час застосування таких заходів у період воєнного стану.

Також можна стверджувати, що в Україні сформовано належну нормативну базу, яка регулює запровадження та застосування заходів правового режиму воєнного стану з урахуванням встановлених обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина. Проте ця правова основа все ще потребує значного вдосконалення й подальшого розвитку. Передусім важливо усунути прогалини, пов'язані з визначенням відповідальності громадян за порушення заходів воєнного стану, адже їх наявність знижує ефективність реалізації правового режиму.

Таким чином, дійсно Україна та й всі особи, які проживають на її території, незалежно від громадянства, на даний час переживають нелегкі часи. Надзвичайно важливими є внутрішня єдність населення, надійна підтримка від державних органів публічної влади, а також правозахисних національних і міжнародних організацій. Військовий стан, що нині діє в Україні, суттєво ускладнює можливість держави повною мірою гарантувати громадянам їхні права, забезпечувати належні та безпечні умови життя й дотримання соціальних гарантій. У зв'язку з цим виникає потреба у тимчасовому частковому обмеженні окремих прав громадян. Водночас важливо усвідомлювати, що існують права, які є недоторканими за будь-яких обставин. Їх порушення може призвести до застосування тортур, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, а також до неправомірних посягань на право на життя, свободу думки, совісті й релігії — тобто прав, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: постанова Каб. Міністрів України від 29 грудня 2021 року. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2023р.)
4. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постановою Каб. Міністрів України від 13.07.2011. № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2023 р.).
5. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573//. URL : <https://zakon.rada.gov.ua.573-2020-п>.

Андрєв Андрій Олегович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра Інституту заочного та
дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Кирдан Богдан Васильович
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України, розпочате 24 лютого 2022 року, поставило перед державою та її правоохоронними органами безпрецедентні виклики у сфері забезпечення прав і свобод людини. Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, опинилася в умовах, що потребують переосмислення традиційних підходів до правоохоронної діяльності.

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Ця конституційна норма залишається непорушною навіть в умовах воєнного стану, хоча реалізація окремих прав може бути обмежена відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що у своїй діяльності поліція керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [3]. Принцип дотримання прав і свобод людини передбачає, що поліція у своїй діяльності забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В умовах воєнного стану діяльність Національної поліції набуває особливого значення у контексті забезпечення прав людини за декількома напрямками. По-перше, це захист права на життя та особисту недоторканність в умовах активних бойових дій. Поліцейські здійснюють евакуацію населення з небезпечних територій, забезпечують публічну безпеку і порядок в прифронтових районах, документують воєнні злочини. По-друге, це протидія мародерству, грабежам та іншим злочинам, що посягають на право власності громадян. По-третє, це забезпечення права на свободу пересування в межах, визначених законодавством про воєнний стан.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Україною, встановлює можливість відступу від зобов'язань за Конвенцією під час війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації (стаття 15) [4]. Водночас навіть у таких умовах забороняється відступ від статті 2 (право на життя), за винятком випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, статті 3 (заборона катувань), статті 4 (заборона рабства) та статті 7 (ніякого покарання без закону). Це означає, що поліцейські навіть в умовах воєнного стану зобов'язані неухильно дотримуватися цих абсолютних прав людини.

Особливої актуальності в умовах воєнного стану набуває питання застосування поліцейських заходів примусу. Стаття 29 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює, що поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [3]. Ці вимоги не втрачають своєї чинності в умовах воєнного стану, хоча специфіка застосування окремих заходів може змінюватися.

Важливим аспектом забезпечення прав людини в діяльності поліції є функціонування системи контролю за поліцейською діяльністю. В Україні така система включає парламентський контроль, контроль з боку органів виконавчої

влади, судовий контроль, громадський контроль, а також міжнародний моніторинг. В умовах воєнного стану значна частина цих механізмів продовжує функціонувати, хоча й з певними обмеженнями. Зокрема, продовжує діяти інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні моніторингові місії ООН та інших організацій фіксують порушення прав людини.

Окремої уваги заслуговує питання забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 2026 рік в Україні налічується понад 3,3 мільйона внутрішньо переміщених осіб [5]. Національна поліція відіграє важливу роль у забезпеченні їхніх прав: від реєстрації та документування до захисту від дискримінації та забезпечення доступу до правосуддя. Поліцейські також здійснюють профілактичну роботу щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти внутрішньо переміщених осіб.

Значну роль у забезпеченні прав людини відіграє підготовка поліцейських кадрів. Національна академія внутрішніх справ та інші заклади вищої освіти системи МВС України здійснюють підготовку фахівців з глибоким розумінням принципів верховенства права та захисту прав людини. Навчальні програми включають вивчення національного та міжнародного законодавства у сфері прав людини, практику Європейського суду з прав людини, етичні стандарти поліцейської діяльності.

Інтеграція України до Європейського Союзу, що набула нового імпульсу після отримання статусу кандидата у червні 2022 року, вимагає подальшого приведення діяльності Національної поліції у відповідність до європейських стандартів у сфері прав людини. Це стосується як нормативно-правового регулювання, так і практичної діяльності поліції. Європейський кодекс поліцейської етики, прийнятий Комітетом Міністрів Ради Європи у 2001 році, визначає основні принципи поліцейської діяльності в демократичному суспільстві, які мають бути імплементовані в українське законодавство та практику.

Таким чином, забезпечення прав людини в діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану є складним, багатоаспектним завданням, що потребує балансування між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав і свобод людини. Попри всі виклики воєнного часу, Україна демонструє прихильність до демократичних цінностей та верховенства права, що підтверджується як на законодавчому рівні, так і в практичній діяльності правоохоронних органів. Подальший розвиток системи забезпечення прав людини в діяльності поліції має відбуватися з урахуванням як національних особливостей, так і найкращих європейських практик.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Ukraine Internal Displacement Report. General Population Survey. Round 17. International Organization for Migration. 2025. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine>

Богун Олександр Ігорович

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Романенко Людмила Миколаївна

доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ГІДНІСТЬ ЯК ЗБРОЯ НЕСКОРЕНОЇ НАЦІЇ

Коли мова заходить про зброю, уява звичайно малює гармати, танки або ракети. Але є ще один, не менш потужний вид зброї — право на гідність. Саме воно сьогодні стає тим фундаментом, на якому тримається український дух, наша воля до свободи та несхибність перед ворогом.

Право на гідність — не просто слова з Конституції. Це внутрішня сила, яка годує наш опір. Коли ворог намагається відібрати в нас все — землю, мову, історію — саме гідність не дозволяє зламатися. Вона стає нашим щитом і мечем, нашою моральною перевагою. У цій роботі я хочу показати, як право на гідність перетворилося з юридичного поняття на реальну силу, яка об'єднує націю, дає їй стійкість і робить її справді нескореною. Це дослідження про те, як закон оживає у вчинках людей, як він стає зброєю, яку неможливо відняти.

Право на гідність часто розглядають як індивідуальне право кожної людини. Але під час війни воно набуває зовсім іншого виміру - стає колективною силою, зброєю всієї нації. Кожен з нас щодня бачить, як це працює: Коли літня жінка в окупованому місті ризикує життям, але продовжує говорити українською мовою. Коли волонтери під обстрілами везуть ліки та їжу. Коли наші військові не тільки б'ють ворога, але й рятують цивільних. Це не

просто окремі вчинки - це прояв тієї самої гідності, яка робить нас єдиним цілим. Вона стає нашою спільною зброєю, бо: Дає моральну перевагу - ми знаємо, що боремося за праве діло. Об'єднує мільйони людей в єдину силу. Робить нас незламними навіть у найважчі моменти.

Гідність - це та зброя, яку неможливо відібрати. Ворог може захопити території, зруйнувати міста, але не може змусити нас відмовитися від того, хто ми є. Саме це робить українську націю нескореною. Право на гідність не виникло самобутньо — воно ґрунтується на потужній конституційній основі. Стаття 3 Основного Закону України визначає гідність людини як найвищу соціальну цінність. Це не просто гарна фраза — це правовий фундамент нашого спротиву. Конституційне визначення гідності як найвищої цінності означає, що: Жодні обставини не можуть скасувати це право. Вся державна система має діяти для його захисту. Це право поширюється на кожну людину без винятку. В умовах війни ця конституційна норма наповнюється новим змістом. Вона стає правовим обґрунтуванням нашого морального права на спротив. Основою для міжнародної підтримки України Критерієм, що відрізняє наш шлях боротьби від методик окупанта. Цікаво, що навіть ворог несвідомо визнає силу нашої конституційної позиції. Його спроби запроваджувати свої закони на окупованих територіях — це свідчення того, що він розуміє: без правового "прикриття" його влада нелегітимна.

Таким чином, конституційне право на гідність — це не абстракція, а реальний інструмент боротьби, що поєднує моральну силу з правовою могутністю. Якщо дивитися збоку, може здатися, що гідність — це щось абстрактне. Але насправді вона проявляється в тисячі щоденних вчинків, які разом створюють міцний захист навколо нашої спільноти. Ось лише кілька прикладів того, як гідність працює як щоденна зброя.

У громадянському суспільстві гідність відстоюють волонтери, що формують "живі ланцюги" для передачі захисного обладнання, медики, які працюють по 24 години під обстрілами, та вчителі, які продовжують навчати дітей у підвалах. У культурному просторі гідність підтримують музиканти, що дають концерти на залізничних станціях для переселенців художники, які створюють стіни пам'яті загиблим героям та письменники, що фіксують історію нашого спротиву.

У економічній сфері гідність притаманна підприємцям, які відновлюють виробництво після руйнувань, фермерам, що обробляють землю під загрозою обстрілів, ІТ-фахівцям, які працюють без світла і інтернету. Ці приклади показують, що гідність це не пасивне право, а активна позиція. Кожна людина, яка продовжує робити свою справу в умовах війни, робить свій внесок у загальну справу нескореності. Ця повсякденна гідність стає наймогутнішою зброєю, тому що: вона не потребує спеціальних інструкцій вона доступна кожному її неможливо заблокувати або знищити вона поширюється як вірус.

Таким чином, гідність у щоденному житті стає тим невидимим щитом, який захищає нас від розпаду та зберігає націю як цілісність. Що спільного між

волонтером, який везе павербанк у рюкзаку, і пілотом F-16? Між кухарем у польовій кухні та розвідником у тилу ворога? Всі вони використовують одну й ту саму зброю — гідність. Але кожен — по-своєму. Волонтерство як бойова одиниця. Коли ти везеш ліки через п'ять блок-постів під дощем, це не "допомога". Це бойове завдання. Коли за тобою полюють ворожі дрони, а ти везеш генератор — ти не "добročинець". Ти — боець без зброї, але зі зброєю гідності. Армія — не лише про стрілянину. Наші воїни — не просто солдати. Вони — носії гідності. Коли снайпер годує бездомного кота в Бахмуті — це гідність. Коли десантник несе на плечах літню жінку через розбитий міст — це теж гідність. Вони воюють не лише зі зброєю в руках, але й з людяністю в серці. Мова як зброя. Коли в окупованому Бердянську дідусь говорить з росіянином українською мовою — це не просто мова. Це постріл. Коли в Маріуполі діти співають українські пісні в підвалі — це не просто спів. Це саботаж.

Гідність — це не абстракція. Це конкретні вчинки, які: підривають ворожу пропаганду, об'єднують націю, демонструють нашу моральну перевагу. Коли аналізуєш український спротив, починаєш розуміти: гідність — це не просто якість, це наш генетичний код. Він передається з покоління в покоління, пробуджується в критичні моменти історії. Козаки, що вмирили, але не приймали рабства, учасники національно-визвольних змагань ХХ століття, Герої Небесної сотні захисники сьогодення. Це не різні люди — це один народ, що несе в собі один код. Гідність у генах культури. Наші традиції, пісні, навіть вишиванки — це зашифровані послання. Коли бабуся вишиває сорочку онукові на фронт — вона передає не просто одяг. Вона передає код.

Сучасні носії коду. Хлопець з дроном, який знає кожну лінію фронту. Дівчина-волонтер, що організовує логістику краще за професійних військових. Батько, який везе сину броник із словами "Ти знаєш, за що борешся". Вони не вчили це в школі. Це знання приходить з кров'ю. Чому це працює? Ворог може знищити техніку, може захопити території. Але він не може: змінити наш код, видалити нашу пам'ять, стерти нашу історію. Гідність — це вірус, проти якого немає ліків. Він передається по повітрю, через пісні, через погляди, через рукостискання. Коли ти стоїш у черзі за хлібом під обстрілом і пропускаєш вперед літню людину — ти передаєш код. Коли військовий ділиться водою з цивільним — він передає код. Коли дитина малює прапор України в окупованому місті — вона передає код. Цей код сильніший за будь-яку зброю. Він робить нас єдиним організмом, який неможливо зламати.

Гідність у деталях: як дрібні вчинки творять велику силу. Коли говорять про гідність, часто уявляють грандіозні жести. Але справжня сила — у деталях. Ось кілька історій, які я бачив особисто або чув від друзів: історія перша: "Чай з тих, що впали". У прифронтовому місті бабуся Параска щодня готує чай для військових. Але не просто чай — вона збирає воду з дощів, каже: "Ця вода з нашого неба, вона дає силу". Коли бійці питають, чому вона не їде, відповідає: "Мій дід тут козакував, і я буду". Історія друга: "Таксіст з Маріуполя". Один

таксист з Маріуполя, евакуюючись, взяв із собою лише фотоальбом та кілька дитячих малюнків. На запитання "чому не гроші?" відповів: "Гроші зроблю знову, а історію — ні". Історія третя: "Вчителька з підвалу" У Харкові вчителька математики проводить уроки в підвалі. Коли діти бояться, вона каже: "Кожна вивчена формула — це наш мирний снаряд по ворогу". Чому ці історії важливі? Вони показують, що гідність — це не про героїзм, а про щоденний вибір. Кожен з цих людей міг би зробити інакше, але обрав бути гідною людиною. Як це пов'язано з правом? Конституція дає нам право на гідність, але лише ми вирішуємо, як ним скористатися. Ці люди обрали робити дрібні, але важливі речі, що в сумі дають ту саму силу, яка робить націю нескореною. Що це означає для нас? · Гідність починається з малого · Кожен може бути її носієм · Разом ми стаємо силою, яку неможливо подолати. Це не пафос — це реальність, яку ми творимо щодня.

Дослідження показало, що право на гідність з юридичної норми перетворилося на потужний інструмент національного спротиву. Аналізуючи різні вияви гідності в умовах війни, можна зробити такі висновки: По-перше, гідність стала тією основою, на якій формується національна ідентичність. Вона проявляється не лише у героїчних вчинках, але й у повсякденних справах українців — від волонтера, що везе ліки під обстрілами, до вчителя, який навчає дітей у підвалі. По-друге, гідність як зброя має унікальні характеристики: вона недосяжна для ворога — її неможливо відібрати силою вона поширюється як соціальний вірус — кожен гідний вчинок надихає інших вона об'єднує націю — від солдата на фронті до фермера, що обробляє землю під обстрілами. По-третє, практичний вимір гідності демонструє її ефективність у різних сферах: у військовій стратегії — через дотримання норм міжнародного права · у міжнародній дипломатії — як аргумент для підтримки України · у культурному просторі — як засіб збереження національної ідентичності.

Найголовніше — гідність виявилася тим генетичним кодом, що об'єднує покоління українців. Вона передається через історію, культуру, родинні традиції, створюючи міцний зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім.

Отже, право на гідність — це не лише конституційна норма, а й жива сила, що робить українську націю нескореною. Воно поєднує моральну перевагу з практичною ефективністю, створюючи ту зброю, яку неможливо відняти і якою неможливо не пишатися.

Великодна Ірина Павлівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувачка кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Право людини на безпеку належить до фундаментальних умов існування індивіда та суспільства, визначаючи рівень захищеності особи від внутрішніх і зовнішніх загроз. Історично потреба в безпеці була однією з базових, проте в умовах сучасного світового стану її значення суттєво зросло. Сучасний світ стикається з новими ризиками — від міжнародних воєн і терористичних атак до екологічних катастроф, технологічних збоїв та пандемій — що потребує оновлення правових механізмів гарантування цього права.

Особливо актуальною ця проблематика є для України, де з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації право на безпеку набуло першочергового значення, а забезпечення національної і людської безпеки стало центральним завданням держави. У цих умовах постає необхідність теоретичного осмислення сутності права на безпеку, його місця в системі прав людини та особливостей реалізації в умовах сучасних викликів.

Воєнний стан в Україні мав значний вплив на захист прав і свобод громадян. З повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України 24 лютого 2022 року захист законних прав людини опинився під загрозою. Звичайно, за нинішніх складних обставин головними пріоритетами України є безпека її громадян та відновлення територіальної цілісності країни [1, с.77-79].

Право людини на безпеку є стрижнем діяльності держави та формує юридичну основу національної безпеки [2, с. 18-22].

Проаналізувавши наукові дослідження слід зазначити, право на безпеку — це сукупність правових можливостей, гарантованих правовими нормами, які дозволяють особам реалізувати свою волю та бути захищеними від посягань інших [3, с. 66-67].

Право на безпеку часто аналізується через концепцію «суспільства ризику», що підсилює його актуальність перед обличчям сучасних викликів, таких як нові технології, екологічні катастрофи, військові чи гуманітарні загрози. У цьому контексті розробляються правові механізми як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Йдеться не лише про традиційні механізми захисту, спрямовані на реагування на небезпеку, а й про превентивні інструменти, здатні передбачати, мінімізувати та управляти ризиками. У міжнародному праві дедалі більшого значення набувають стандарти, пов'язані з правом на життя, охорону здоров'я, інформаційну безпеку, екологічні права, а також зобов'язання держави вживати позитивних заходів для запобігання загрозам.

На національному рівні держави розробляють комплексні системи безпеки, які включають правові режими надзвичайного та воєнного стану, механізми цивільного захисту, екологічного моніторингу, кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури та інформаційних ресурсів. Важливим елементом стає забезпечення прозорості діяльності державних органів, ефективної комунікації з населенням та можливості доступу громадян до достовірної інформації щодо ризиків.

У таких умовах право на безпеку постає не лише як індивідуальне благо, але й як спільна цінність, що вимагає активної взаємодії між державою та суспільством. Це право трансформується у багатовимірний інститут, який охоплює питання захисту життя, здоров'я, довкілля, інформації, приватності та соціальної стабільності, формуючи основу для сталого розвитку та демократичного врядування.

Важливо зазначити, характер поняття «безпека» диктує широкий спектр тлумачень залежно від конкретних обставин та обставин. Як відомо, Статут ООН визначає основні цілі організації як: підтримка міжнародного миру та безпеки; розвиток дружніх відносин між народами; дотримання принципів рівності та права народів на самовизначення; та інших основоположних принципів міжнародного права (суверенна рівність держав, незастосування сили, мирне врегулювання міжнародних спорів тощо) [4, с.69-86].

Отже, право на безпеку є одним із найфундаментальніших, але недостатньо юридично кодифікованих прав людини. Замість того, щоб зводитися до окремого суб'єктивного права, право на безпеку являє собою складну правову можливість, яка пронизує всю систему прав і свобод, слугуючи передумовою для її практичної реалізації. У сучасному суспільстві людство стикається з новими видами загроз, включаючи тотальні війни, гібридні атаки, технологічні, екологічні та пандемічні ризики, що робить це право дедалі важливішим.

У демократичній правовій державі право на безпеку має розглядатися як невід'ємна складова правового статусу людини та пріоритетний напрям державної політики. Подальший розвиток доктрини прав людини повинен включати більш точне конституційне та міжнародно-правове визначення права

на безпеку, що стане запорукою забезпечення гідних, стабільних та безпечних умов життя в умовах глобальної нестабільності та зростання ризиків.

Список використаних джерел:

1. Кірієнко Т. П. Львівський державний університет внутрішніх справ. «Право людини на безпеку як фундаментальне конституційне право». У: Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період / упоряд.: Д.Є. Забзалюк [та ін.]. Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 77-79.
2. Богуцький П. П. Право на безпеку як основоположне право людини. / П. П. Богуцький // Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри. до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 09 грудня 2022 року). – Вінниця, 2023.– С. 18-22.
3. Пендюра М. М. Право людини на безпеку в зарубіжній та вітчизняній історико-правовій думці/ М. М. Пендюра, О. В. Кришевич // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород, 2023. –Т. 1. Вип. 80. – С. 61-67. – Бібліогр.: с. 66-67
4. Камінська Н. О., Камінська А. В. Мир і безпека як фундаментальні цінності в умовах трансформації міжнародного і конституційного правопорядків. Міграція та право. 2025. Т. 5, № 4. С. 69–86. DOI: 10.32752/2786-5185-2025-5-4-69-86.

Влад Вадим Федорович,
доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри
конституційного права Навчально-
наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справа

Вацюк Віктор Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту
права Міжрегіональної Академії
управління персоналом

ЗАХИСТ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ НА ПРАЦЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Захист права ув'язнених на працю є важливим елементом сучасної пенітенціарної політики, що ґрунтується на поєднанні прав людини, принципів гуманізму та завдань ресоціалізації. Право на працю, попри перебування особи в умовах позбавлення волі, не втрачає свого правового змісту, оскільки є невід'ємною складовою людської гідності та одним із головних чинників відновлення соціального статусу осіб, які відбувають покарання. У цьому контексті українська модель забезпечення трудових прав ув'язнених перебуває у процесі реформування, поступово наближаючись до міжнародних стандартів, визначених ООН, Радою Європи та іншими міжнародними інституціями [4].

Згідно з Конституцією України, кожен має право на працю та на безпечні й належні умови праці [1]. Кримінально-виконавчий кодекс України конкретизує ці положення, визначаючи працю засуджених як один із ключових засобів їхнього виправлення та ресоціалізації. Законодавство встановлює обов'язок держави забезпечити умови для працевлаштування засуджених, створити спеціальні виробничі дільниці, установи та програми професійної підготовки. Одночасно забороняється примусова праця, за винятком випадків, прямо передбачених законом, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема Конвенції МОП № 29 та положенням Європейської конвенції з прав людини [3].

Український досвід засвідчує, що праця ув'язнених має подвійний характер: з одного боку — вона є важливим інструментом ресоціалізації, формування дисципліни, відновлення соціальних навичок та професійної кваліфікації; з іншого — ефективного забезпечення права на працю стикається з низкою практичних складнощів, серед яких недостатня кількість робочих місць у колоніях, застаріла матеріально-технічна база, обмежені можливості для

професійного навчання та низький рівень оплати праці засуджених. Реформування пенітенціарної служби України спрямоване на усунення цих недоліків, зокрема шляхом удосконалення виробничої інфраструктури та розширення партнерства з приватним сектором.

Норми статей 60 та 60-1 Кримінально-виконавчого кодексу України формують цілісну правову основу для регулювання трудових відносин осіб, засуджених до обмеження волі, що є ключовим елементом системи гарантування їхніх прав та мінімізації обмежень, не пов'язаних безпосередньо з метою кримінального покарання. Закріплення у частині першій статті 60 положення про залучення засуджених до суспільно корисної оплачуваної праці на підставі строкового трудового договору становить важливий правовий механізм інтеграції трудових гарантій засуджених у загальнонаціональну систему трудового права.

Такий підхід свідчить про відхід від каральної парадигми виконання покарань та наближення українських практик до міжнародних стандартів, насамперед «Правил Нельсона Мандели», які визнають працю засуджених важливим засобом ресоціалізації та вимагають її невикористання як форми примусової чи експлуатаційної діяльності.

Умови праці, визначені законодавством, забезпечують засудженим статус учасників трудових відносин, хоча й з певними специфічними обмеженнями, пов'язаними з неможливістю застосування загальних правил працевлаштування, звільнення чи переведення. Обмежене коло застосування трудових процедур пояснюється особливим статусом засуджених та потребою забезпечення нагляду і контролю з боку адміністрації виправних центрів.

Водночас ці обмеження не нівелюють сутності трудових прав, оскільки основні гарантії – умови праці, оплата, охорона праці, соціальні гарантії – залишаються чинними. Важливим елементом захисту прав цих осіб є норма частини четвертої статті 60, яка встановлює мінімальний розмір заробітку, що має виплачуватись засудженому незалежно від обсягу відрахувань.

Вона гарантує засудженому доступ до власних коштів та унеможливорює фактичне позбавлення його результатів праці, що могло б суперечити Конституції України та міжнародним зобов'язанням держави.

Дозвіл на залучення засуджених до неоплачуваних робіт виключно у вузько визначених випадках, пов'язаних з благоустроєм установи та забезпеченням побутових потреб ув'язнених, із чітким обмеженням тривалості цих робіт, відповідає міжнародним стандартам щодо недопустимості примусової праці та забезпечує пропорційність обмежень.

Стаття 60-1 доповнює систему захисту трудових прав засуджених масштабуванням на них соціального й пенсійного законодавства.

Спеціальний порядок пенсійного забезпечення засуджених, включаючи співпрацю адміністрації установ з органами Пенсійного фонду України, спрямований на запобігання їх виключенню з пенсійної системи. Запроваджене законом правило про зарахування щонайменше половини пенсії на особистий

рахунок засудженого гарантує недоторканність частини його соціальних доходів і створює умови для збереження засудженим мінімального рівня економічної самостійності.

Узагальнюючи норми статей 60 та 60-1 КВК України, ми б хотіли зазначити, що вони істотно зміцнюють правові гарантії засуджених у сфері праці та соціального забезпечення. Вони забезпечують поєднання двох ключових цілей кримінально-виконавчої політики: забезпечення режимних вимог та одночасне поважання фундаментальних прав людини.

Залучення засуджених до оплачуваної праці, поширення на них трудового законодавства, забезпечення соціального страхування й пенсійного забезпечення є важливими чинниками їхньої ресоціалізації, підтримання соціальної корисності, збереження професійних навичок і формування передумов для успішної інтеграції в суспільство після звільнення. Ці норми також свідчать про орієнтацію України на міжнародні стандарти у сфері поводження з ув'язненими, що відповідає європейському вектору розвитку кримінально-виконавчої системи.

Міжнародний досвід доводить, що найефективніші системи праці ув'язнених ґрунтуються на добровільності, належних умовах праці, справедливій оплаті та можливості здобуття професійної кваліфікації, яка дозволить успішно інтегруватися в суспільство після звільнення. Зокрема, «Правила Нельсона Манделі» визначають працю не як форму покарання, а як інструмент гідного ставлення та розвитку особистості. Ці правила наголошують на забороні експлуатації ув'язнених, необхідності забезпечення безпечних умов праці та рівного доступу до освітніх і професійних програм [4].

У країнах ЄС успішними вважаються моделі, орієнтовані на реабілітацію та зайнятість після звільнення. Наприклад, у Норвегії та Німеччині праця ув'язнених організована відповідно до стандартів трудового права, з офіційною оплатою, накопичувальними пенсійними системами та можливістю отримання сертифікованих професійних навичок. У деяких країнах, таких як Нідерланди або Швеція, пенітенціарні установи активно співпрацюють із бізнесом, що дозволяє створювати сучасні робочі місця та інтегрувати засуджених у ринок праці до моменту їх звільнення [5].

Як висновок, ми б хотіли зазначити, що захист права ув'язнених на працю вимагає комплексного підходу, що поєднує правові гарантії, інституційну підтримку та міжнародні стандарти. Україна рухається у напрямі реформування пенітенціарної системи, однак забезпечення повного реалізації трудових прав засуджених потребує модернізації матеріальної бази, вдосконалення законодавства, розширення виробничих можливостей та залучення приватного сектору. Міжнародний досвід засвідчує, що ефективна модель праці ув'язнених базується на добровільності, повазі до прав людини, соціальній захищеності та підтримці ресоціалізації, що має стати ключовим орієнтиром для подальшого розвитку української пенітенціарної системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Київ : ВРУ, 2023. 68 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2025)
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. Київ : ВРУ, 2024. 154 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 02.12.2025)
3. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Страсбург : РЄ, 2022. 34 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2025)
4. Nelson Mandela Rules: United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. New York : UN, 2015. 46 p. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf (дата звернення: 03.12.2025)
5. Penal Reform in Europe: Comparative Perspective / Ed. M. Dünkler. London : Routledge, 2020. 402 p. URL: <https://www.coe.int/en/web/cpt/annual-reports> (дата звернення: 01.12.2025).

Вовнянко Іванна Миколаївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: АНАЛІЗ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЩОДО УКРАЇНИ

Свобода вираження поглядів є важливим правом людини, без якого суспільство не може бути демократичним. Це право забезпечує вільний обмін ідеями, думками та інформацією, що дозволяє членам суспільства формувати власну думку щодо важливих суспільних питань. Свобода вираження поглядів робить можливими публічні дискусії та сприяє роботі вільної та незалежної преси, усвідомленій громадянській активності та прозорому функціонуванню держави [5].

Право на свободу вираження своїх поглядів гарантоване ст. 34 Конституції України та ст. 10 Європейської конвенції з прав людини та включає не тільки свободу дотримуватися своєї думки, тобто не переслідуватися за свої переконання, але також можливість вільно отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї. Принциповий момент в реалізації права на свободу вираження поглядів полягає в тому, що таке право може мати транскордонний характер.

Разом з цим, дане право підлягає обмеженню з боку держави, такі обмеження можуть бути пов'язані лише у випадках: 1) захист інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки; 2) запобігання заворушенням чи злочинам; 3) охорона здоров'я чи моралі; 4) захист репутації чи прав інших осіб; 5) запобігання розголошенню конфіденційної інформації; 6) підтримання авторитету і безсторонності суду [3, 4]. Проте, обмежень цього права повинно відповідати суворим критеріям. По-перше, будь-яке втручання з боку держави має бути передбаченим законом, що виключає свавільність та забезпечує передбачуваність для адресатів норми. По-друге, обмеження повинно переслідувати легітимну мету — перелік таких цілей є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. По-третє, втручання має бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто відповідати критерію пропорційності: бути адекватним поставленій меті, найменш інтенсивним із можливих і таким, що відповідає нагальній суспільній потребі.

Практика ЄСПЛ свідчить, що контроль за дотриманням цих вимог є особливо суворим у справах, які стосуються політичної мови, публічних дебатів, діяльності журналістів та поширення інформації у питаннях суспільного інтересу. Суд неодноразово наголошував, що межа допустимої критики державних органів є ширшою, ніж щодо приватних осіб, оскільки посадовці, які здійснюють владні повноваження, повинні проявляти більшу толерантність до критики.

Приклади практичної реалізації права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ демонструють важливість доступу до публічної інформації як інструменту контролю за владою. У справі «Романенко проти України» Суд визнав, що відмова журналісту надати декларацію про доходи міського голови становила непропорційне обмеження свободи вираження, оскільки така інформація була необхідною для висвітлення діяльності органів місцевого самоврядування. ЄСПЛ наголосив, що доступ до інформації може бути складовою свободи слова, коли він є умовою виконання журналістських функцій та інформування громадськості [2].

У справі «Аврамчук проти України» Суд також встановив порушення статті 10 Конвенції, підкресливши, що відмова Верховної Ради розкрити імена народних депутатів, які отримали житло за бюджетні кошти, була непропорційною. ЄСПЛ визнав, що суспільний інтерес у контролі за використанням державних ресурсів переважає над посиленнями на захист конфіденційної інформації посадових осіб [1].

Свобода вираження поглядів відіграє ключову роль не лише як індивідуальне право, а й як фундаментальна складова демократичного суспільства. Вона є умовою існування політичного плюралізму, забезпечує прозорість діяльності органів влади та створює середовище, у якому громадяни можуть контролювати державні рішення. Недарма ЄСПЛ підкреслює, що свобода вираження є однією з «основних підвалин демократичного суспільства» та однією з головних умов його прогресу і самореалізації кожної особи.

Як показує практика ЄСПЛ у справах «Романенко проти України» та «Аврамчук проти України», право на доступ до публічної інформації є невід'ємною складовою цього права, особливо коли запит стосується питань суспільного інтересу. Суд послідовно підкреслює, що обмеження свободи вираження повинні бути чітко обґрунтованими та пропорційними, а органи державної влади мають діяти з максимальною відкритістю у питаннях, що стосуються використання публічних ресурсів або діяльності виборних посадових осіб. Рішення Суду демонструють, що навіть формальне посилення на конфіденційність не може переважати суспільний інтерес, якщо йдеться про контроль над владою.

Отже, практика ЄСПЛ утверджує високі стандарти захисту свободи слова та доступу до інформації, які є необхідними для функціонування правової держави та розвитку демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Європейський суд з прав людини справа справа «Аврамчук проти України» від 05 жовтня 2023 року URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/10/19/20231019174108-99.pdf>
2. Європейський суд з прав людини справа справа «Романенко проти України» 18 квітня 2024 року URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/04/29/20240429122129-96.pdf>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n346
4. Особливості застосування статті 10 «Свобода вираження поглядів» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-28-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-10-svoboda-vyrazhennya-poglyadiv-konvenciyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

МІСЦЕВІ Е-ВИБОРИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ШЛЯХ ДО ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЕСТОНІЇ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ

Сучасний світ перебуває на зламі епох, де глобальне протистояння між демократією та авторитаризмом розгортається на тлі стрімкого технологічного стрибка. Штучний інтелект, блокчейн та Big Data вже сьогодні змінюють парадигму людського існування, автоматизуючи рутинні процеси та трансформуючи ринок праці. У найближчі роки ці технології стануть такою ж невід'ємною частиною життя, як інтернет чи смартфон.

Варто зауважити, що сучасні цифрові технології можуть бути доволі успішним інструментом захисту прав і свобод людини і громадянина. Адже в той час як авторитарні режими намагаються повернути цивілізацію в епоху збройних конфліктів та ядерного терору, саме цифрова революція стає головним запобіжником руйнації міжнародного права. Для України технологічна перевага є не лише запорукою перемоги у війні проти агресора, а й ключовим чинником збереження демократичного устрою в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Розбудова цифрової демократії є не просто технічним оновленням, а стратегічним імперативом для модернізації України, що дозволить трансформувати взаємодію між громадянином і державою на засадах транспарентності та інклюзивності. У контексті пошуку національного шляху до цифрового врядування, саме впровадження інноваційних інструментів електронного волевиявлення здатне стати рушієм демократичного прогресу, що відповідає кращим європейським стандартам. Водночас, враховуючи складність та безпекові виклики таких реформ, найбільш раціональним вбачається апробація новітніх цифрових рішень саме на локальному рівні, де пілотні проєкти місцевих е-виборів можуть стати надійним полігоном для перевірки стійкості систем перед їх масштабуванням до загальнонаціональних масштабів.

З огляду на наведене, вивчення та адаптація передового досвіду країн ЄС (зокрема Естонії) є критично необхідним кроком для України. Це дозволить не лише консолідувати зусилля на шляху до євроінтеграції, а й створити фундамент для сталого розвитку демократичних інститутів на десятиліття вперед.

Позаяк до уваги доцільно взяти ймовірні суттєві проблеми в перспективній повоєнній реалізації виборчого права в Україні у зв'язку: а) перебуванням

досить значної кількості громадян України за кордоном та їх фактичної неможливості з різних причин об'єктивного і суб'єктивного характеру взяти участь у загальнодержавному або місцевому виборчому процесі; б) наявністю значної кількості внутрішньо переміщених осіб та певними труднощами в реалізації ними виборчого права; в) мобілізацією значної кількості громадян України та певними проблемами у зв'язку з нагальною необхідністю поєднання захисту Української держави, її народу та участю у виборчому процесі. Власне, за умови багатонадійної відсутності в національному правовому полі інституту е-виборів є всі підстави вважати, що наведені вище категорії громадян України не зможуть повноцінно взяти участь у виборах.

Крім того, запровадження е-виборів в Україні беззаперечно збільшить виборчу активність не лише згаданих категорій громадян, а насамперед молоді. Саме молодь, завдяки своєму віку та прагненню до оновлених підходів, активно використовує доступні цифрові сервіси електронного врядування у повсякденному житті, що сприятиме їхній більшій залученості до виборчого процесу.

Наведені положення вже підтвердив досвід зарубіжних країн з проведення е-виборів. Зокрема, першою державою світу, що зголосилася запровадити е-вибори була Естонія. В 2005 році в цій країні були проведені перші місцеві е-вибори, а в 2007 року – перші парламентські е-вибори. Місцеві е-вибори 2005 року продемонстрували, що в них взяло участь 47,4 % виборців та е-вибори найбільше активізували вікову групу виборців від 25 до 34 років [1]. В основі системи е-виборів в Естонії лежить використання ID-картки з чіпом у поєднанні з кваліфікованим електронним підписом. Ця технологія дозволяє громадянам безпечно та ідентифіковано голосувати онлайн, забезпечуючи цілісність та конфіденційність виборчого процесу.

Як наслідок, досвід проведення е-виборів в Естонії в цілому продемонстрував ефективність та надійність системи онлайн-голосування, прозорість, доступність та безпечність. Ключова особливість е-виборів в Естонії полягає в можливості змінити свій голос до дня виборів, що забезпечує гнучкість для виборців. Серед основних переваг цієї системи варто виділити її простоту для громадян, низькі витрати на організацію та проведення, а також високий рівень довіри населення.

Тому електронне голосування вже використовувалось на виборах до Європейського парламенту в 2009, 2014 та 2024 роках, на місцевих виборах у 2009 та 2013 роках, а також на виборах до парламенту Естонії в 2011 та 2023 роках.

При цьому в 2023 році, на парламентських виборах, вперше в історії Естонії, онлайн проголосувало понад 50% виборців [2]. Проте на е-виборах до Європейського парламенту в 2024 році частка інтернет-голосів склала 41.7% від загальної кількості голосів. Це зниження порівняно з максимумом у 50% у 2023 році (вибори до місцевого парламенту) [**Error! Reference source not found.**, с. 2]. Водночас у виборах до парламенту Естонії 2015 року громадяни Естонії

голосували з 116 різних країн світу за допомогою саме інтернет-голосування [Error! Reference source not found.].

Разом з тим е-голосування зазнало значної дифузії в Естонії. Якщо на перших виборах е-виборці були переважно молодими, технічно грамотними та етнічними естонцями, то з часом ці відмінності зменшилися. Зараз е-виборці за їх соціально-економічними характеристиками практично не відрізняються від тих, хто голосує паперовими бюлетенями [3, с. 67].

Для ефективної імплементації електронного голосування Україна має критично осмислити досвід Естонії, де успіх е-голосування став можливим завдяки багаторічній розбудові цифрової довіри та надійній системі ідентифікації. Використання естонської моделі, яка дозволяє виборцю змінювати своє рішення протягом періоду онлайн-голосування для нейтралізації потенційного тиску, може стати ключовим запобіжником і в українських реаліях. Проте, на відміну від Естонії, Україна діє в умовах перманентної гібридної агресії, що висуває безпрецедентні вимоги до кібербезпеки. Відтак, переймаючи західні технології блокчейн-шифрування та верифікації, держава повинна адаптувати їх до специфіки захисту національної інфраструктури від цілеспрямованих атак з боку росії.

У поточному політичному контексті, зокрема в межах переговорного треку зі США та іншими західними партнерами, питання проведення виборів стає індикатором стійкості демократії. Американська сторона традиційно акцентує увагу на інклюзивності та легітимності виборчого процесу, що за нинішніх умов — мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб — важко забезпечити виключно традиційними методами. Впровадження е-виборів виглядає об'єктивною необхідністю для залучення всіх категорій громадян до політичного життя, проте цей крок має бути збалансованим. Цифровізація голосування може стати вагомим аргументом у діалозі з партнерами лише за умови, що вона не підірве, а навпаки — посилить прозорість процедур та безпеку даних.

З огляду на високі ризики, оптимальним стратегічним кроком є запуск е-виборів як «пробної кулі» саме на місцевому рівні. Локальні громади можуть послужити ідеальним полігоном для тестування цифрових платформ (наприклад, на базі «Дія») у менших масштабах, що дозволить виявити технічні вразливості та адаптувати законодавчу базу без ризику для загальнонаціональної стабільності. Такий поетапний підхід не лише мінімізує загрози кібервтручання, а й допоможе вибудувати необхідний рівень суспільної довіри до цифрових інструментів, демонструючи західним союзникам здатність України до інноваційного самооновлення навіть у найскладніші часи.

Список використаних джерел:

1. Statistics about Internet voting in Estonia. URL: <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting->

[estonia#:~:text=I%2Dvoting%20was%20first%20introduced,cancelled%20\(replaced%20with%20paper%20ballot\)](#)

2. Офіційний сайт Виборчої комісії Естонії з детальною інформацією про i-voting. URL: <https://www.valimised.ee/en/internet-voting/more-about-i-voting/introduction-i-voting>

3. Mihkel Solvak, Kristjan Vassil E-voting in Estonia: Technological Diffusion and Other Developments Over Ten Years (2005 - 2015). Johan Skytte Institute of Political Studies University of Tartu in cooperation with Estonian National Electoral Committee. 2016. P. 225. URL: <https://www.digar.ee/arhiiv/en/books/62510>

Добровольська Тетяна Миколаївна
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Інституту заочного та
дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: ПРАВОВИЙ ВИМІР

У контексті стрімкого розвитку та повсюдного поширення інформаційно-комунікаційних технологій гендерно зумовлене насильство дедалі частіше набуває проявів у цифровому середовищі, що посилює вже існуючі ризики для вразливих груп.

Таке насильство може вчинятися як у приватній сфері (з боку інтимного партнера), так і в онлайн-просторах, зокрема на платформах соціальних мереж, месенджерах, форумах та інших цифрових майданчиках. У реальних життєвих ситуаціях ці форми нерідко поєднуються: офлайн-насильство продовжується в цифровому середовищі через переслідування, погрози, шантаж або поширення інтимних матеріалів без згоди потерпілої особи, що створює кумулятивний ефект і поглиблює травматичні наслідки.

Нерівність, зумовлена расою, віком, інвалідністю, соціальним статусом, релігією, сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю, додатково підсилює ризик стати об'єктом таких злочинних посягань, зумовлюючи множинну та перехресну дискримінацію. Унаслідок цього частина жінок

переживає не лише насильство за ознакою статі, а й комплекс взаємопов'язаних, взаємопідсилюючих форм насильства.

Актуальність теми зумовлена стрімким зростанням масштабів цифрового насильства, яке створює безпрецедентну загрозу для безпеки та гідності жінок у всьому світі. Розвиток штучного інтелекту, створює нові, більш небезпечні форми цифрового насильства, такі як дипфейки (deepfakes) – відеоматеріали сексуального характеру, створені за допомогою ШІ без згоди зображеної особи, а правова регламентація цифрового насильства в Україні залишається фрагментарною та недостатньою.

Згідно з положеннями Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (Стамбульська конвенція), насильство щодо жінок охоплює чотири базові форми: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне, які можуть проявлятися як окремо, так і в поєднанні одна з одною [1].

Фізичне насильство в широкому розумінні охоплює будь-які дії, що завдають шкоди фізичній недоторканності та здоров'ю особи внаслідок незаконного застосування сили, включно з умисними ударами, штовханням, побиттям, незаконним позбавленням волі, заподіянням тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості та навіть позбавленням життя.

Сексуальне насильство розглядається як будь-який статевий акт або інша сексуальна дія, вчинена без вільної та усвідомленої згоди потерпілої особи, що може набувати форм зґвалтування, примусу до статевого контакту, примусового оголення чи інших дій сексуального характеру.

Психологічне насильство включає широкий спектр поведінки, спрямованої на завдання емоційної шкоди: систематичні образи, приниження, погрози, шантаж, контроль, примус, розголошення приватної інформації, переслідування, зокрема кіберсталкінг, що здатні викликати у потерпілої особи тривогу, страх або відчуття власної безпорадності.

Економічне насильство проявляється у формі умисного обмеження доступу до фінансових ресурсів, заборони працювати або навчатися, контролю над майном, невиконання матеріальних зобов'язань (зокрема сплати аліментів), а також інших дій, спрямованих на економічну залежність і підпорядкування.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979): Загальна рекомендація №35 (2017) уточнює, що гендерне насильство охоплює всі сфери людської взаємодії, включно з цифровими середовищами, де ІКТ посилюють ризики (п. 20). Це надає цифровому насильству статусу форми дискримінації, зобов'язуючи держави до моніторингу та захисту в онлайн-просторі [2].

Будапештська конвенція про кіберзлочинність (2001) криміналізує поширення дитячої порнографії через комп'ютерні системи (ст. 9) [3]. А Лансаротська конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації (2010), у свою чергу – онлайн-пропозиції зустрічей для сексуальної експлуатації дітей (ст. 18–23) [4].

Психологічне насильство, вчинюване через інтернет-платформи, проявляється у різноманітних формах, кожна з яких має специфічні ознаки та механізми завдання шкоди особистості.

До найбільш поширених і соціально небезпечних проявів психологічного насильства, вчинюваного через інтернет-платформи, належать [5]:

- кібербулінг (систематичні цькування, переслідування та залякування в онлайн-просторі);
- сексистська мова ворожнечі (висловлювання, що підбурюють до ненависті, дискримінації чи насильства за ознакою статі);
- бодішеймінг (принизливі коментарі щодо фізичної зовнішності, ваги чи тілобудови); деднеймінг (навмисне використання застарілого, «мертвого» імені трансгендерної особи з метою її дискредитації);
- аутинг (примусове або несанкціоноване розголошення інформації про сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність без згоди особи);
- секстинг (поширення сексуального контенту, часто без згоди);
- тролінг (провокативні, образливі повідомлення з метою викликати емоційну реакцію або конфлікт).

Кіберпереслідування (кіберсталкінг) являє собою систематичну модель поведінки, за якої правопорушник використовує інформаційно-комунікаційні технології для здійснення навмисних, повторюваних дій, спрямованих на заподіяння потерпілій особі емоційного дискомфорту, психологічного стресу, почуття страху або тривоги за власну безпеку. На відміну від одноразових образ чи погроз, кіберпереслідування характеризується постійністю, цілеспрямованістю та інтенсивністю впливу, що дозволяє розглядати його як самостійну форму психологічного насильства з високим рівнем суспільної небезпеки [6].

Аналізуючи законодавство України, згідно з п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року №2229-VIII, переслідування визначається як форма психологічного насильства, що полягає у навмисних систематичних діях, спрямованих на встановлення контролю над іншою особою або залякування її шляхом погроз, слідкування, нав'язування спілкування тощо [7].

Проте це визначення не містить прямої згадки про цифрове середовище як простір, де таке переслідування може здійснюватися, що створює колізію у правозастосуванні, оскільки правоохоронці та суди нерідко не враховують онлайн-прояви переслідування при кваліфікації діянь.

Відповідальність за переслідування як прояв гендерно зумовленого насильства передбачена ст. 173-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Вчинення насильства за ознакою статі», яка також не містить спеціальних положень щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій для вчинення таких діянь, що фактично залишає поза сферою адміністративної відповідальності специфічні випадки кіберпереслідування, кіберсталкінгу та цифрового домагання [8].

Наразі єдиною нормою КУпАП, яка прямо прирівнює цифровий простір до реального і визнає можливість вчинення насильницьких дій онлайн, є ст. 173-4 «Вчинення булінгу (цькування)», проте її дія обмежена вузьким колом суб'єктів – лише учасниками освітнього процесу (учні, студенти, педагогічні працівники у закладах освіти). Це означає, що переслідування чи цькування дорослих осіб поза освітнім середовищем, навіть якщо воно відбувається виключно в цифровому просторі та має всі ознаки кіберсталкінгу, формально не підпадає під чітку кваліфікацію за КУпАП як діяння з використанням ІКТ [8].

Висновки. Цифрове насильство є невід'ємною складовою гендерно зумовленого насильства, що проявляється через використання інформаційно-комунікаційних технологій для завдання фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди особі за ознакою статі чи гендерної ідентичності. Воно охоплює широкий спектр діянь – від кібербулінгу, сексистської мови ворожнечі та бодішеймінгу до кіберпереслідування, нонконсенсуального поширення інтимного контенту та онлайн-домагання, які нерідко поєднуються з офлайн-насильством, створюючи кумулятивний ефект травматизації постраждалих осіб.

Міжнародна законодавча база протидії цифровому насильству формувалася поетапно через розширювальне тлумачення класичних конвенцій з прав людини та прийняття спеціалізованих рекомендацій. А українське законодавство перебуває на стадії поступової адаптації до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Конвенція від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
1. United Nations. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2017. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendatio. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/231/54/pdf/n1723154.pdf>.
2. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575/ed20030128#Text.
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Конвенція Ради Європи від 25.10.2007 : станом на 20 черв. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text
4. Міністерство юстиції України. Мін'юст роз'яснює щодо різновидів насильства в цифровому середовищі щодо жінок. gov.ua. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-roziasniuie-shchodo-riznovydiv-nasylstva-v-tsyfrovomu-seredovyshchi-shchodo-zhinok>
5. Chorna L., Tanasiichuk I. VIRTUAL COMMUNICATION AND CYBERBULLYING: A PHILOSOPHICAL ANALYSIS. The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University Series Philosophy philosophies of law political

science sociology. 2025. Т. 3, № 66. С. 97. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.66.337893>

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 11 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Калініченко Олександр Федосійович,
професор кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ

Тенденції прав людини в Україні тісно пов'язані з інтеграцією до європейських структур та викликами сьогодення, зокрема війною, що загострює проблеми соціальних прав (охорона здоров'я, пенсії), порушення права власності, доступ до правосуддя та прав ВПО, але водночас спостерігається активна робота з Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) та іншими міжнародними механізмами захисту.

Основою прав людини в Україні є їх закріплення в Конституції, ратифікація міжнародних угод, таких як Європейська конвенція з прав людини, та створення інституцій для їх захисту, як-от Уповноважений ВРУ з прав людини та суди. Важливим аспектом є зобов'язання держави дотримуватися цих прав у своїй діяльності, хоча реальні тенденції можуть включати виклики у сферах правозастосування та гарантування окремих свобод.

Україна, як суверенна, незалежна, демократична, соціальна та правова держава, визнає принцип верховенства права у правовій системі та верховенства Конституції України у системі нормативно-правових актів. Зважаючи на те, що Конституція України, як політико-правовий акт надзвичайної важливості і довготривалої дії, являє собою основу формування правової системи суспільства та національного законодавства України. Варто відзначити, що на сучасному етапі розвитку нашої держави і суспільства проблема контролю за реалізацією прав, свобод та обов'язків людини і громадянина набуває особливого значення. Суть проблеми полягає у недостатньому його правовому виписуванні, що проявляється у певних складнощах щодо практики її здійснення. А це, у кінцевому результаті, призводить до незадовільного стану їх охорони, захисту та відновлення, в разі

потреби. Існуючий розрив між проголошеними в Конституції України видами та мірами можливої поведінки особи та повсякденною практикою їх здійснення можна пояснити відсутністю ефективного контролю за реалізацією прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

У ч. 1 ст. 3 Конституції України проголошується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Виходячи з сьогодення воєнного стану на Українську державу покладається, в особі її інститутів не тільки дотримуватись дієвої системи прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а й передбачити в ній ефективний інститут контролю щодо їх реалізації.

Більше того, ч. 2 ст. 3 Конституції України визначає, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Отже за змістом і спрямованістю держави, що пов'язані з утвердженням і забезпеченням прав і свобод особи має здійснюватися належний контроль, як самою державою, в особі її інститутів, так і незалежними від неї інститутами громадянського суспільства.

Конституційні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану з зазначенням строку дії цих обмежень за виключенням статей 24,25, 27,28, 29, 40. 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 (стаття 64 Конституції України).

Аналізуючи дії країни-агресора можна погодитись з судженням О.Тулицького, що російська федерація за свої дії на території України підпадає під ознаки терориста.

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей (стаття 1 [Закону України "Про боротьбу з тероризмом"](#)).

В Україні проблема тероризму також є актуальною, оскільки на сході країни в 2014 році було розпочато антитерористичну операцію, яку потім було перейменовано на операцію об'єднаних сил. У зв'язку з цим 21 травня 2015 року український парламент схвалив Заяву про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй і Генеральний секретар Ради Європи на підставі статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статті 15 Конвенції були поінформовані про те, що Україна не несе відповідальності за дотримання прав людини на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, частини Донецької та Луганської областей[2,с.102].

Основними тенденціями у сфері прав людини в Україні на даний час є значне погіршення ситуації внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, що характеризується зростанням кількості жертв серед цивільного населення, широкомасштабними порушеннями на окупованих територіях та обмеженнями деяких свобод через воєнний стан.

Ключові негативні тенденції

- **Зростання кількості жертв серед цивільного населення:** У період з грудня 2024 року по травень 2025 року спостерігалось зростання кількості загиблих і поранених цивільних осіб на 37% порівняно з аналогічним періодом минулого року, головним чином внаслідок використання Росією вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах та атак дронами.
- **Систематичні порушення на окупованих територіях:** На територіях, контрольованих російськими військами, зафіксовано майже повне ігнорування міжнародного права. Порушення включають примусову паспортизацію, страти цивільних осіб, затримання без зв'язку з зовнішнім світом, катування, сексуальне насильство, а також мілітаризовану освіту, спрямовану на виховання лояльності до Росії.
- **Катування військовополонених:** Як українські, так і російські військовополонені повідомляють про випадки катувань та жорстокого поводження під час допитів та утримання під вартою. 95% опитаних звільнених українських військовополонених повідомили про катування.
- **Атаки на критичну інфраструктуру:** Російські війська продовжують завдавати ударів по енергетичній, медичній та іншій критичній інфраструктурі, що має серйозні наслідки для мільйонів людей, включаючи дітей, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, позбавляючи їх доступу до електрики, опалення та води.
- **Обмеження демократичних свобод:** Воєнний стан в Україні призвів до тимчасових обмежень деяких демократичних свобод, включаючи свободу пересування, свободу преси та мирних зібрань. Також надходили повідомлення про випадки неналежного поводження з боку українських посадовців, хоча їхній масштаб незрівнянний з порушеннями, скоєними Росією.

Соціально-економічні виклики

- **Криза переміщених осіб:** Мільйони українців стали внутрішньо переміщеними особами, а ще понад 6,7 мільйона виїхали за кордон. Це створює величезний тиск на соціальну систему та інфраструктуру, а переміщені особи стикаються з ризиками торгівлі людьми та насильства.
- **Зростання бідності:** До кінця 2025 року понад 9 мільйонів українців можуть опинитися за межею бідності через війну, безробіття та фінансові труднощі[3].

Попри ці виклики, український уряд намагається всіляко підтримувати роботу критично важливих соціальних та медичних служб, продовжується навчання в закладах вищої освіти, школах, працюють дитячі садочки та виробництво в усіх сферах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Тулицький О. Сучасні виклики правам і свободам людини: загальноєвропейський та український аспекти /Вісник Конституційного Суду України, №5, 2020року.С.102-106.
3. Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини та [Human Rights Watch](#).- 2025р.

Кісіль Марія Олексіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Навчально-наукового інституту права
та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,

доцент кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права та
психології

Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля є однією з ключових складових сучасної системи прав людини, адже без якісного природного середовища неможливі ні забезпечення здоров'я населення, ні стабільний розвиток суспільства. Зростання екологічних загроз — забруднення повітря й води, зміна клімату, техногенні аварії та наслідки воєнних дій — перетворює проблему забезпечення цього права на надзвичайно актуальну для України, де екологічна ситуація вимагає ефективного правового регулювання та дієвих державних гарантій.

Значення цього права полягає в забезпеченні мінімально необхідних умов для життя людини, у формуванні відповідальної екологічної поведінки громадян та у зміцненні демократичних механізмів контролю за станом довкілля. Реалізація права на безпечне довкілля є передумовою сталого розвитку держави й захисту інтересів майбутніх поколінь.

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля — це закріплена Конституцією України і забезпечена державою можливість суб'єкта проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними

благами, вимагати від держави, а також інших фізичних і юридичних осіб забезпечення екологічної безпеки, а у випадку їх порушення звертатися за захистом порушеного права до компетентних органів.

У статті 50 Конституції України зазначено: кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1].

Перелік екологічних прав громадян України закріплені у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а саме: безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обговоренні та внесення пропозицій до проєктів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля; одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом; участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки. Законами України можуть бути визначені й інші екологічні права громадян [2].

Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. Місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів [2].

Важливим міжнародним документом, який визначає стандарти забезпечення екологічних прав людини, є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань довкілля (Орхуська конвенція, 1998 р.). Вона була підписана Україною 25 червня 1998 року, ратифікована у 1999 році та набула чинності для нашої держави 30 жовтня 2001 року. Конвенція базується на ключових міжнародно-правових актах — Стокгольмській декларації 1972 року, Ріо-де-Жанейрській декларації 1992 року, Всесвітній хартії природи, Європейській хартії про навколишнє середовище та охорону здоров'я, що підкреслює її глобальне значення та спадковість міжнародних екологічних стандартів.

Орхуська конвенція визнає, що право людини на життя, здоров'я та добробут нерозривно пов'язане зі станом довкілля, а його охорона — передумова реалізації основних прав і свобод. Документ підкреслює обов'язок кожного — як окремих осіб, так і громадськості в цілому — захищати та покращувати навколишнє середовище для нинішніх і майбутніх поколінь. Конвенція закладає принцип, що ефективна охорона довкілля неможлива без активної участі суспільства та прозорості державних процесів.

Згідно з міжнародними стандартами, встановленими Конвенцією, держави повинні гарантувати три фундаментальні екологічні права:

а) право на доступ до екологічної інформації, що включає дані про стан довкілля, ризики для здоров'я, діяльність, яка може негативно впливати на природу;

б) право громадськості на участь у процесі ухвалення рішень, що можуть впливати на навколишнє середовище;

в) право на доступ до правосуддя у випадках порушення екологічних прав чи процедур.

Ці механізми формують міжнародний стандарт екологічної демократії, забезпечуючи відкритість, підзвітність державних органів та реальну можливість громадян впливати на рішення, що визначають якість довкілля [3].

Реалізація екологічних прав в Україні забезпечується комплексом практичних механізмів, які дають людині можливість знати, впливати та захищати свої інтереси у сфері довкілля. Центральне місце займає процедура оцінки впливу на довкілля (ОВД) та відкриті екологічні реєстри, що дозволяють громадськості ознайомлюватися із планованою діяльністю, стежити за станом довкілля та подавати зауваження до проєктів, які можуть становити екологічну загрозу. Значну роль відіграє діяльність екологічних організацій, що здійснюють громадський контроль, проводять моніторинг, виявляють порушення та ініціюють перевірки. Захист прав громадян настає і в разі подання скарг або позовів щодо шкоди, завданої їхньому здоров'ю чи майну через забруднення, порушення процедур або приховування екологічної інформації. У цьому процесі ключовими суб'єктами є суди, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України і Державна екологічна інспекція України, які проводять перевірки, контролюють виконання

природоохоронних вимог, видають і скасовують екологічні дозволи, застосовують штрафи та забезпечують відшкодування збитків. Важливою складовою реалізації є також екологічна освіта і культура, що формують у громадян екологічну свідомість і здатність ефективно відстоювати свої права.

Вплив війни на реалізацію екологічних прав в Україні є надзвичайно руйнівним, оскільки бойові дії породжують масштабні загрози для довкілля, здоров'я та життя людей. Особливо показовим прикладом є підрив Каховської гідроелектростанції (КГЕС), що спричинив одну з найбільших техногенно-екологічних катастроф у Європі за десятиліття: затоплення населених пунктів, масове знищення флори й фауни, забруднення води, ґрунтів та створення довгострокових ризиків для здоров'я населення. Окрім цього, ворог систематично застосовує заборонені або небезпечні види боєприпасів, які викликають масштабні пожежі, вигорання ґрунтів і важкі хімічні ураження. Потрапляння хімічно небезпечних речовин у повітря, воду та ґрунт створює тривалі ризики для екосистем і людей. Значні території стають замінованими чи забрудненими, що унеможлиблює моніторинг, очищення та фіксацію екологічних злочинів. Водночас Україна активно документує екологічні наслідки агресії для подальшого міжнародного притягнення винних до відповідальності та відшкодування шкоди, посилює взаємодію державних органів, науковців і громадських екологічних організацій. Воєнні події показали, що право на безпечне довкілля — це не лише екологічна, а й критично важлива складова національної безпеки.

Таким чином, право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля є фундаментальною складовою системи прав і свобод, що забезпечує здорове і стабільне життя суспільства. В Україні його реалізація гарантується на конституційному рівні та підтримується спеціальним законодавством, зокрема через механізми доступу до екологічної інформації, участі громадськості у прийнятті рішень, контроль діяльності підприємств та органів влади, судовий захист та розвиток екологічної освіти. Війна значно ускладнила практичну реалізацію цих прав, створивши масштабні екологічні загрози — руйнування інфраструктури, забруднення територій, застосування небезпечних боєприпасів. Водночас законодавство та міжнародні стандарти дозволяють документувати ці порушення, притягати винних до відповідальності та відшкодовувати завдану шкоду. Це підкреслює, що ефективне правове регулювання, активна громадська участь і робота державних органів є критично важливими для захисту довкілля та забезпечення добробуту нинішніх і майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 03.12.2025)

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 03.12.2025)

3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): Конвенція від 25 червня 1998 р. № 994_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 03.12.2025)

Колпак Олеся Русланівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Куртакова Ганна Олександрівна

доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСУЧАСНЕННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У тезах розглянуто ключові аспекти трансформації діяльності Національної поліції України в контексті забезпечення прав і свобод людини. Проаналізовано перехід від каральної до сервісної моделі, впровадження новітніх технологій (система «Custody Records») та особливості роботи поліції в умовах воєнного стану.

Сучасний етап розвитку української державності, що характеризується євроінтеграційними процесами та одночасною необхідністю протистояти збройній агресії, висуває нові вимоги до правоохоронної системи. Ключовим індикатором ефективності правозастосування у демократичному суспільстві є стан дотримання прав людини. У цьому контексті роль Національної поліції України трансформується з інструменту примусу в інститут, головною метою якого є служіння суспільству та захист невід'ємних прав особи.

Осучаснення правозастосування передбачає насамперед зміну парадигми мислення правоохоронця. Стаття 3 Конституції України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Відповідно, діяльність поліції має базуватися на принципах верховенства права, законності та пропорційності втручання у приватне життя. Це вимагає відходу від

«палочної системи» показників до оцінки роботи на основі рівня довіри населення [1, с. 12].

Одним із найважливіших інструментів осучаснення правозастосування є цифровізація та впровадження технічних засобів контролю. Яскравим прикладом є впровадження системи «Custody Records» в ізоляторах тимчасового тримання та відділках поліції. Ця система, що передбачає повну відеофіксацію дій із затриманою особою з моменту її фактичного затримання, виконує подвійну функцію:

1. **Захист прав затриманого:** унеможливорює незаконне застосування сили, психологічний тиск або приховування факту затримання.
2. **Захист поліцейського:** відеозапис є об'єктивним доказом правомірності дій правоохоронця у разі безпідставних звинувачень.

Такий підхід мінімізує корупційні ризики та наближає українську правозастосовну практику до стандартів Європейського Союзу, де прозорість процедур є запорукою законності.

Окремої уваги заслуговує діяльність поліції в умовах воєнного стану. Війна стала каталізатором, який змусив правоохоронну систему адаптуватися до екстремальних умов. Поліцейські не лише виконують класичні функції з охорони публічного порядку, але й беруть безпосередню участь у документуванні воєнних злочинів, евакуації населення та наданні домедичної допомоги. У цьому аспекті захист прав людини набуває нового змісту — це захист права на життя в умовах безпосередньої загрози.

Поліцейські підрозділи «Білий Янгол», що займаються евакуацією цивільних з лінії фронту, демонструють найвищий рівень реалізації сервісної функції держави. Правозастосування тут переплітається з гуманітарною місією, що формує новий образ українського поліцейського — захисника та рятувальника [2].

Однак, осучаснення правозастосування неможливе без належної професійної підготовки. Сучасний поліцейський повинен володіти не лише навичками фізичного примусу, але й знаннями психології, конфліктології та практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Здатність вирішити конфлікт шляхом діалогу («поліція діалогу»), вміння працювати з вразливими групами населення (діти, жертви домашнього насильства) є ознаками якісно нового рівня правоохоронної діяльності.

Водночас існують і виклики. Надмірне навантаження на особовий склад, стресові фактори воєнного часу та необхідність швидкого прийняття рішень можуть створювати ризики для порушення прав людини. Тому важливим елементом модернізації є створення дієвих механізмів психологічної реабілітації правоохоронців та внутрішнього моніторингу дотримання дисципліни.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що осучаснення правозастосування в діяльності поліції — це комплексний процес, який не обмежується лише зміною законодавства чи оновленням матеріально-технічної бази. Це

насамперед зміна філософії взаємодії між державою та громадянином, де поліція виступає гарантом безпеки та прав людини. Подальша реформа має зосереджуватися на поглибленні цифровізації процесів (електронний документообіг, боді-камери), підвищенні кваліфікації персоналу та збереженні балансу між безпековими заходами та громадянськими свободами, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Костницький М. В. Особливості інституту громадянського суспільства в період воєнного стану. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. № 1 (25). С. 7–12.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Зеленський В. С. Права людини в умовах війни: виклики сучасності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 2. № 83. С. 15–20.

Комісарук Анастасія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ТА ПОРУШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Свобода вираження поглядів є одним з основних прав людини та одним з ключових елементів демократичного суспільства. У періоди збройних конфліктів та дестабілізації інформаційного середовища це право набуває критичного значення, оскільки якісний доступ до інформації забезпечує соціальну стабільність, прозорість дій держави та стійкість до зовнішніх інформаційних впливів. Рада Європи наголошує, що під час конфліктів свобода

слова повинна бути максимально збережена, оскільки саме ця свобода дозволяє суспільству залишатися поінформованим та захищеним від маніпуляцій [1].

Сучасні інформаційні війни демонструють, що атаки на інформаційний простір стають не менш небезпечними, ніж атаки на фізичну територію. Інформація перетворюється на зброю, і її використання з негативними намірами може мати наслідки, що є пропорційними з традиційними формами агресії. Пропаганда, фейкові новини, навмисне спотворення фактів та психологічні операції стали невід'ємною частиною гібридних конфліктів у XXI столітті. Аналітичні дослідження українського медіапростору підкреслюють, що дезінформаційні кампанії часто мають на меті підірвати національну безпеку, створення паніки, делегітимізацію демократичних інституцій та розкол суспільства [2].

У контексті інформаційних воєн проблема надмірних обмежень свободи вираження поглядів стає особливо актуальною. Уряди часто використовують загрозу інформаційній безпеці як підставу для розширення контролю над ЗМІ, введення обмежень та цензури. Європейський суд з прав людини у своїй усталеній практиці наголошує, що будь-яке втручання у свободу вираження поглядів має відповідати суворим критеріям: воно має бути чітко визначене законом, переслідувати законну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві та бути пропорційним поставленому завданню [3, с. 24]. Однак під час конфліктів часто існує ризик, що держава вийде за межі дозволеного і фактично обмежить доступ громадян до важливої інформації, що становить суспільний інтерес.

Однією з найпоширеніших форм порушення свободи слова є цензура - пряма чи прихована. Пряма цензура може проявлятися у забороні певних матеріалів, блокуванні телеканалів або інтернет-ресурсів. Прихована - у вигляді економічного тиску на ЗМІ, монополізації медіа-ринку та залежності редакційної політики від політичних чи олігархічних інтересів. Наукові публікації вказують, що в умовах загрози національній безпеці цензура може набувати особливо небезпечних форм, коли під приводом захисту національних інтересів здійснюється контроль над інакомисленням або критикою влади.

Важливою проблемою залишається перешкодження діяльності журналістів у зонах бойових дій. Журналісти часто зіштовхуються з відмовою в доступі до інформації, створенням штучних інформаційних бар'єрів та тиском з боку влади або інших сторін конфлікту. Крім того, вони є прямими об'єктами інформаційних атак, включаючи кампанії з дискредитації та залякування. Це порушує міжнародні норми, оскільки журналісти виконують соціально важливу функцію — вони забезпечують право громадськості знати правду про події на передовій [4, с. 61-62]. Без їхньої роботи суспільство залишається вразливим до маніпулятивних повідомлень та фейкових новин.

Дезінформація, яку використовують сторони конфлікту для створення спотвореної реальності, становить особливу проблему. Сучасні технології, зокрема штучний інтелект, дають змогу створювати контент, який майже не

відрізняється від реальності. Фейкові відео, маніпулятивні історії та сфабриковані свідчення поширюються в соціальних мережах набагато швидше, ніж офіційні спростування. За даними українських аналітичних центрів, дезінформація часто має комплексний характер: вона спрямована не тільки на внутрішню аудиторію, а й на міжнародну, з метою створення негативного іміджу держави, яка захищається [2].

Одним з найбільш суперечливих питань залишається пошук балансу між інформаційною безпекою та свободою слова. З одного боку, держава зобов'язана реагувати на відкриті ворожі інформаційні атаки, які загрожують безпеці громадян. З іншого боку, небезпека надмірних обмежень полягає в можливій трансформації демократичного суспільства на таке, де критика влади утискається під приводом «захисту інформаційного фронту». Рада Європи наголошує, що навіть у воєнний час держава повинна застосовувати мінімально необхідні, чітко обґрунтовані та пропорційні обмеження [1].

Важливо також звернути увагу на інструменти протидії інформаційним загрозам. Експерти наголошують на необхідності розвитку медіаграмотності населення, незалежних аналітичних центрів, професійних журналістських стандартів та прозорих механізмів державної інформаційної політики. Тільки комплексна система може гарантувати як захист інформаційного простору, так і дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. У своїх звітах Центр демократії та верховенства права наголошує, що надмірні обмеження завжди є контрпродуктивними: вони створюють високий ризик зловживань і сприяють поширенню недовіри до інституцій [2].

Отже, інформаційні війни створюють складні виклики для сучасних держав, оскільки вимагають одночасного забезпечення інформаційної безпеки та збереження свободи слова. Гарантія цього права не повинна бути принесена в жертву навіть у період гострого міжнародного конфлікту. Лише забезпечення відкритості, прозорості, незалежності медіа та дотримання міжнародних стандартів здатні сформувані стійке, демократичне суспільство, здатне протистояти будь-якому інформаційному тиску.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe. Freedom of Expression in Times of Conflict. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/ua-freedom-of-expression-in-times-of-conflict>
2. Центр демократії та верховенства права. Свобода вираження поглядів у період конфлікту: українські реалії. Київ, 2017. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Freedom-of-Expression-Report-Ukraine-DDP-UKR.pdf>
3. Національна асоціація адвокатів України. Свобода вираження поглядів у рішеннях ЄСПЛ: загальні принципи. С. 24. URL: <https://unba.org.ua/publications/9783-svoboda-virazhennya-poglyadiv-u-rishennyah-espl-zagal-ni-principi.html>

4. Вісник Асоціації кримінального права України. Питання свободи вираження поглядів у контексті інформаційної безпеки. С. 61-62. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/281122>

Коротиш Світлана Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти магістра
Інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Берестовський Ігор Володимирович,
старший викладач кафедри
конституційного права Навчально-
наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМИХ ОБМЕЖЕНЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Як відомо, фундаментальну цінність демократичної та правової держави становлять права і свободи людини, а їх забезпечення є ключовим обов'язком держави. Водночас у періоди загроз, зокрема в умовах воєнного стану, держава змушена вдаватися до тимчасового обмеження окремих прав з метою захисту національної безпеки, територіальної цілісності та публічного порядку. За таких обставин особливого значення набуває принцип верховенства права, який виступає критерієм допустимості, обґрунтованості та пропорційності відповідних обмежень.

Згідно статті 64 Конституції України, у період воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені обмеження прав і свобод, за винятком тих, що є невідчужуваними [1]. Тобто, Основний Закон України закріплює імперативну норму, згідно якої навіть за умов воєнного чи надзвичайного стану існує коло прав, які не підлягають обмеженню. Такий підхід, на нашу думку, відображає загально визнані міжнародні стандарти у сфері прав людини та підкреслює пріоритет людської гідності як базової конституційної цінності в нашій державі.

Разом із тим варто зауважити, що в умовах воєнного стану ризик надмірного втручання держави у сферу прав людини істотно зростає. Це зумовлено, насамперед, оперативністю ухвалення управлінських рішень і обмеженими можливостями громадського контролю. За таких умов, принцип верховенства права виконує стримувальну функцію, запобігаючи

трансформації тимчасових надзвичайних заходів у сталу практику необґрунтованого звуження змісту та обсягу конституційних прав і свобод.

Окремої уваги в даному аспекті потребує питання балансу між публічними інтересами та індивідуальними правами. Як зазначає Е. Р. Дорошенко, воєнний стан завжди передбачає концентрацію владних повноважень і розширення можливостей держави втручатися в приватну сферу, але це втручання має бути суворо обмежене принципами необхідності та пропорційності [3, с. 98]. Тобто, навіть за умов існування об'єктивної загрози національній безпеці, держава не звільняється від обов'язку дотримуватися конституційних принципів захисту прав і свобод людини. Принцип пропорційності передбачає співмірність між масштабом обмеження прав особи та тими публічними інтересами, для захисту яких такі обмеження запроваджуються. Водночас принцип необхідності вимагає, щоб кожне втручання держави у сферу приватного життя було зумовлене реальними, а не абстрактними ризиками та застосовувалося лише за відсутності альтернативних, менш обтяжливих засобів досягнення легітимної мети. Недотримання цих вимог створює загрозу підриву довіри до держави та делегітимізації її дій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Варто зауважити, що ефективність вищезазначених принципів безпосередньо залежить від наявності дієвих інституційних і процедурних інструментів, здатних обмежувати дискрецію публічної влади в умовах воєнного стану та забезпечувати підзвітність прийнятих рішень. У даному контексті, С. Ю. Белявська, Н. В. Богуславська, зазначають, що міжнародний досвід свідчить, про те, що успішне балансування між колективними та індивідуальними правами в умовах воєнного стану можливе лише за умови наявності ефективних механізмів контролю [2, с. 32]. Йдеться, зокрема, про парламентський і судовий контроль, а також механізми міжнародного моніторингу у сфері прав людини. Саме такі інструменти забезпечують дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності обмежень прав і свобод, що запроваджуються в інтересах національної безпеки.

У свою чергу, європейський підхід до обмеження прав людини в умовах надзвичайних обставин ґрунтується на так званій концепції «дерогації», яка допускає тимчасовий відступ від окремих зобов'язань за умови суворого дотримання встановлених процедур і стандартів. У цьому контексті варто звернутися до судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Відтак, у справі *Lawless v. Ireland* (1960), ЄСПЛ визнав допустимими тимчасові обмеження свободи особи в умовах екстремальної загрози для держави, проте підкреслив, що дeroгація від зобов'язань за Конвенцією не може позбавляти сенсу або сутності основних прав людини [4]. Для України, яка задекларувала європейський вектор розвитку, дотримання таких стандартів має не лише правове, а й стратегічне значення.

Особливу роль у цьому процесі відіграє судова влада, яка в умовах воєнного стану має продовжувати залишатися незалежним і ефективним

гарантом конституційних прав. Попри об'єктивні ускладнення доступу до правосуддя, судовий контроль є необхідною умовою дотримання принципу верховенства права. Саме суди уповноважені оцінювати, чи відповідають конкретні обмежувальні заходи критеріям законності, необхідності та пропорційності, а також чи не порушують вони сутнісного змісту прав людини. На наш погляд, у цьому аспекті право на судовий захист не лише зберігає своє значення в умовах воєнного стану, а й набуває особливої ваги як інструмент стримування надмірного державного втручання.

Таким чином, принцип верховенства права в умовах воєнного стану виступає не декларативною категорією, а практичним інструментом оцінки діяльності держави у сфері прав людини. Важливо, що права людини в умовах воєнного стану не втрачають свого конституційного значення, а лише зазнають тимчасових і чітко визначених обмежень. Принцип верховенства права слугує ключовим інструментом оцінки допустимості таких обмежень, забезпечуючи баланс між потребами безпеки та необхідністю збереження демократичних цінностей. А його дотримання є запорукою того, що навіть у період найскладніших випробувань держава залишатиметься правовою, а людина – найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
2. Белявська С.Ю., Богуславська Н.В. Межі допустимого обмеження прав людини заради реалізації прав народу у воєнний період. *Legal Bulletin*. 2025. С. 29-35. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-17-C4>
3. Дорошенко Е. Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: Дисертація. Київ, 2023. 228 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0824U000849>
4. Case «Lawless v. Ireland». *European Court of Human Rights*. Judgment of 14 November 1960. Application No 332/57. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-57516%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-57516%22]}) (дата звернення: 24.12.2025).

Куртакова Ганна Олександрівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРАВА УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

У контексті зростаючої ролі міжнародного кримінального правосуддя, зокрема діяльності Міжнародного кримінального суду (МКС), питання дотримання прав учасників процесу та забезпечення справедливого суду набуває особливого значення. Це особливо актуально для країн, які перебувають у стані збройного конфлікту або пережили масові порушення прав людини, таких як Україна. Забезпечення рівності сторін, захист потерпілих, свідків і прав обвинувачених — основа довіри до міжнародного правосуддя.

Мета: проаналізувати механізми забезпечення процесуальних прав учасників судового процесу в Міжнародному кримінальному суді та оцінити ефективність гарантій справедливого судочинства відповідно до норм міжнародного права.

Завдання дослідження:

1. Розкрити правовий зміст процесуальних гарантій учасників провадження в МКС.
2. Дослідити специфіку реалізації прав обвинувачених, потерпілих і свідків.
3. Визначити механізми забезпечення неупередженості, незалежності та публічності суду.
4. Оцінити відповідність діяльності МКС міжнародним стандартам прав людини.

Фундаментальним принципом функціонування Міжнародного кримінального суду (МКС) є забезпечення **справедливого, неупередженого та публічного судового розгляду**, відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Усі учасники процесу — обвинувачені, потерпілі, свідки, представники сторін — мають чітко визначені права, що гарантують баланс інтересів і рівність сторін.

Римський статут надає обвинуваченому **широкий спектр процесуальних гарантій**, що відображають кращі демократичні традиції кримінального права:

- **Презумпція невинуватості** — кожна особа вважається невинною, доки її вина не буде доведена у встановленому порядку. Це один із ключових принципів, що пронизує весь процес.

- **Право знати суть обвинувачення** — обвинувачена особа має бути детально повідомлена про суть, характер та підстави обвинувачення, що дає змогу ефективно готувати захист.
- **Право на захист** — обвинувачений має право користуватися допомогою адвоката з моменту першого допиту. Якщо особа не може собі дозволити адвоката, його призначає Суд за рахунок коштів МКС.
- **Право не свідчити проти себе** — жодна особа не може бути примушена до зізнання у вчиненні злочину або до самообвинувачення.
- **Право на переклад** — усі процесуальні документи та засідання мають бути доступні мовою, якою володіє обвинувачений.[1]

Особливістю процесу в МКС є **активна участь потерпілих** — не лише як свідків, а й як окремої сторони, що може подавати заяви, надавати інформацію, виступати в судових засіданнях через представників. Суд також може ухвалити рішення про компенсацію потерпілим у випадку визнання вини обвинуваченого.

Свідки, зокрема жертви насильства, мають право на **захист**, що включає:

- забезпечення анонімності (за потреби);
- фізичну безпеку (в тому числі програму переселення);
- психологічну підтримку;
- право не свідчити у випадках, коли це суперечить нормам моралі, сімейної етики чи може завдати шкоди свідкові або його родині.[2]

Забезпечення справедливості суду

МКС діє на засадах **незалежності, неупередженості та публічності**. Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць із врахуванням професійного досвіду, географічного представництва та гендерного балансу. Процес ухвалення рішень відбувається колегіально та з належним мотивуванням.

Важливим елементом забезпечення справедливості є **прозорість** процесу. Засідання Суду, як правило, є відкритими, транслуються онлайн та супроводжуються офіційними звітами. Водночас, за потреби, можуть застосовуватись заходи щодо конфіденційності — зокрема в інтересах безпеки свідків або обвинувачених.

Таким чином, процесуальні гарантії у діяльності МКС відповідають високим стандартам міжнародного права та прав людини. Це підкреслює не лише правовий, а й моральний авторитет Суду як інституції глобального правосуддя.

Попри формально закріплені стандарти справедливого судочинства в діяльності Міжнародного кримінального суду (МКС), на практиці існує низка проблем, які потребують вирішення.

Однією з ключових проблем є **формальність участі потерпілих у процесі**. Хоча вони визнані окремою стороною провадження, їхній вплив на хід розгляду справ часто обмежується подачею письмових заяв, без реальної можливості впливати на прийняття рішень. Для подолання цієї проблеми доцільним є запровадження цифрових комунікаційних платформ, які дозволять

потерпілим брати участь у засіданнях дистанційно, висловлювати свою позицію в інтерактивному форматі, а також створення дорадчих рад з числа потерпілих у масштабних справах.[3]

Іншою суттєвою проблемою є **нерівний доступ до правової допомоги**. У багатьох випадках обвинувачені або потерпілі, які не мають фінансових ресурсів, позбавлені можливості найняти компетентних адвокатів чи представників. Як наслідок — порушення принципу рівності сторін. Вирішенням цієї проблеми могло б стати формування спеціального фонду правової підтримки, який би забезпечував участь адвокатів незалежно від фінансового стану учасника процесу.

Не менш небезпечною є проблема **політичного тиску на МКС**, що проявляється у відмові окремих держав визнавати юрисдикцію Суду або співпрацювати з ним. Це підриває авторитет інституції та заважає виконанню рішень. Подолати цю проблему можна шляхом запровадження санкційних механізмів у співпраці з ООН, а також через створення міжнародного механізму відповідальності держав за саботаж діяльності МКС.

Викликає занепокоєння й **небезпечне становище свідків і потерпілих**, зокрема у справах про геноцид, сексуальне чи етнічне насильство. Навіть попри існування програм захисту, страх перед переслідуванням або помстою часто стримує їх від надання свідчень. Цю проблему можна вирішити шляхом розширення програми захисту, включаючи не лише фізичну безпеку, а й психологічну допомогу, соціальний супровід та можливість переселення до безпечних країн.

Також слід зазначити **брак локального підходу у функціонуванні МКС**. Віддаленість Суду від місця подій часто ускладнює комунікацію з учасниками процесу через мовні бар'єри, культурні відмінності та недовіру до зовнішніх інституцій. Виходом із ситуації може стати створення регіональних представництв або мобільних судових груп, які б працювали безпосередньо у постраждалих регіонах, адаптуючи міжнародне правосуддя до місцевих реалій.

Нарешті, **тривалість судового процесу** у МКС залишається проблемою. Справи можуть тривати роками, що шкодить не лише оперативності правосуддя, а й моральному стану потерпілих. Щоб оптимізувати процес, доцільно запровадити механізми прискореного розгляду в справах із достатньою доказовою базою, а також активніше застосовувати попередні слухання для зменшення навантаження на основний судовий процес.

Таким чином, усунення вказаних проблем сприятиме не лише зміцненню авторитету МКС, але й підвищенню довіри до міжнародного кримінального правосуддя як інструменту захисту основоположних прав людини.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 22. – Ст. 1615.

2. Тютюн О. М. Міжнародний кримінальний суд: правові основи діяльності та процесуальні гарантії учасників провадження. – Київ: Юрінком Інтер, 2021. – 215 с.
3. Петренко Л. О. Право на справедливий суд у міжнародному кримінальному процесі // Право України. – 2022. – № 7. – С. 45–51.

Лук'яненко Марія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ

Передумовами створення Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) стало визнання Генеральною Асамблеєю ООН необхідності створення постійно діючого міжнародного суду, який би розглядав справи аналогічні справам Нюрнберзького та Токійського трибуналів, однак, в той час, як в ООН велися переговори щодо Статуту МКС, світ був свідком вчинення жахливих злочинів на території колишньої Югославії та в Руанді. 17 липня 1998 р. у м. Рим 120 держав прийняли статут, відомий як Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі - Римський статут), який заснував Міжнародний кримінальний суд. Вперше в історії людства держави вирішили визнати юрисдикцію постійного міжнародного кримінального суду для переслідування осіб, які скоїли найбільш тяжкі злочини на їхніх територіях або їхніми громадянами після того, як Римський Статут набув чинності 1 липня 2002 р. [1]. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є провідним органом міжнародної кримінальної юстиції, що здійснює переслідування осіб, винних у вчиненні найбільш серйозних і грубих порушень прав людини.

Ст. 1 Римського статуту визначає, що Міжнародний кримінальний суд є «постійнодіючою установою та має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння

міжнародного співтовариства, як зазначено в цьому Статуті, та доповнює національні системи кримінального правосуддя. Юрисдикція і функціонування Суду регулюються положеннями цього Статуту» [2]. МКС є незалежною установою, на відміну від спеціальних трибуналів, які були створені в рамках ООН для конкретних ситуацій та мали обмежені територією і конкретним конфліктом мандати та юрисдикцію (наприклад, Спеціальні трибунали щодо колишньої Югославії та Руанди). В ч. 1 статті 5 Римського статуту визначено, що юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до цього Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії [2]. Завдяки цьому визначенню, МКС справді є міжнародним механізмом захисту прав людини — через кримінальну відповідальність за найтяжчі порушення, які неодмінно зачіпають фундаментальні права цивільного населення.

Суттєвим елементом ролі Міжнародного кримінального суду (МКС) у сфері захисту прав людини є принцип комплементарності, закріплений у ст. 17 Римського статуту. Він передбачає, що МКС здійснює юрисдикцію лише у випадку, коли держава не здатна або не бажає провести реальні, неупереджені розслідування та притягнути винних до відповідальності. Це означає, що МКС не підмінює собою національні механізми правосуддя, а «підсилює» їх діяльність, забезпечуючи додаткові гарантії притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини [2].

Ще в далекому 2000 році Україна підписала Римський статут, проте вже у 2001 році за зверненням президента Л. Кучми Конституційний Суд України розглянув конституційність ратифікації документа, та, посилаючись, на преамбулу і статтю 1 Конституції, виніс рішення про неконституційність ратифікації Римського статуту, оскільки такий судовий орган не передбачено Основним законом. Подальші реальні спроби ратифікації Римського статуту відновилися лише у 2014 році після початку збройної агресії росії проти України та окупації АРК [3]. Україна визнала юрисдикцію МКС, коли скористалася механізмом, який міститься у пункті 3 статті 12 Римського статуту – визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду державою, яка не ратифікувала Римський статут.

Зокрема, Україна зробила 2 такі заяви:

- 1) про визнання юрисдикції МКС щодо можливого вчинення злочинів проти людяності під час Майдану з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року;
- 2) про визнання юрисдикції МКС щодо можливого вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на всій території України (звісно, включно з Кримом і Донбасом) з 20 лютого 2014 року по теперішній час (без фінальної дати) [5].

Однак навіть ці кроки завершилися лише ухваленням Верховною Радою заяв про визнання юрисдикції МКС, що надавала обмежену юрисдикцію Суду з розслідування злочинів, вчинених росією в Україні. Наступним кроком стало

прийняття змін до Конституції у 2016 році, коли було змінено редакцію статті 124 Конституції. Так, у новій редакції стаття 124 передбачає можливість України визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом. Проте навіть після цього Римський статут не було ратифіковано миттєво, оскільки нова конституційна норма мала набути чинності з 30 червня 2019 року. 3 травня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», який передбачав врегулювання співробітництва українських компетентних органів із МКС. Це було зроблено для того, щоб у рамках прийнятих заяв про визнання юрисдикції МКС Прокурор міг здійснювати ефективне розслідування злочинів за період з 2014 року. Однак навіть під час повномасштабної війни ратифікація Римського статуту відкладалася нібито з міркувань, що це може стати підставою для притягнення громадян України — українських військових — до відповідальності за вчинені воєнні злочини у контексті війни з росією. А остаточно його ратифікація відбулася аж 21 серпня 2024 року. Ратифікація є важливим кроком для формування правової свідомості українців і чітким розставленням пріоритетів та орієнтирів, що мають на меті дотримання норм міжнародного права, слідування прикладу держав-членів ЄС, якісному розслідуванню міжнародних злочинів, притягнення до відповідальності злочинців та досягнення справедливості, а також запобігання вчиненню подібних злочинів у майбутньому [3]. Незважаючи на це, існує значне обмеження: МКС може розглядати злочини агресії лише у випадку, якщо обидві сторони конфлікту є учасниками Римського статуту [4]. Саме тому 25 червня у Страсбурзі Президент України Володимир Зеленський та Генеральний секретар Ради Європи Ален Берсе підписали Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Угода, невід'ємним додатком до якої є Статут Спеціального трибуналу, офіційно започатковує новий незалежний міжнародно-правовий механізм, метою якого є притягнення до відповідальності найвищого політичного та військового керівництва Російської Федерації за злочин агресії — за сам факт вторгнення на територію України, скоєного ще в лютому 2014 року [5].

У контексті російсько-української війни МКС відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості для жертв міжнародних злочинів в аспекті захисту прав людини. За поданням держав-учасниць Римського статуту 02 березня 2022 року Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні щодо скоєння на території України воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. 17 березня 2023 року Палата попереднього провадження МКС видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні: володимира путіна та марії львової-белової. Зазначається, що президента рф та уповноважену президента рф у справах дитини підозрюють у воєнних злочинах у вигляді незаконних депортації та

переміщення населення, зокрема дітей, з окупованої території України, щонайменше з 24 лютого 2022 року. Підкреслюємо, що Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни забороняє здійснювати примусове переселення або депортацію осіб з окупованої території. Таке рішення МКС означає, що путіна і львову-белову мають заарештувати та передати до суду [6]. Крім того, 24 червня 2024 року Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт щодо двох осіб, сергія шойгу - секретаря Ради безпеки рф та валерія герасимова - начальника Генерального штабу ЗС рф, у контексті ситуації в Україні за ймовірні міжнародні злочини, вчинені щонайменше з 10 жовтня 2022 року до щонайменше 9 березня 2023 року. Шойгу та герасимова підозрюють у воєнних злочинах у вигляді атак на цивільні об'єкти, завдання надмірної випадкової шкоди цивільному населенню або шкоди цивільним об'єктам, а також за злочин проти людяності [7].

Роль МКС для України полягає в наступному: по-перше, Суд забезпечує незалежне міжнародне розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що гарантує неупередженість та об'єктивність. По-друге, МКС формує важливий стримувальний (превентивний) ефект, адже загроза міжнародного переслідування зменшує ймовірність повторення тяжких порушень прав людини. По-третє, співпраця з МКС стимулює реформування української системи кримінального правосуддя та гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами.

Отже, Міжнародний кримінальний суд є ключовим механізмом захисту прав людини, який забезпечує притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих міжнародних злочинах. Для України його роль є особливо важливою в умовах російської агресії. Визнання юрисдикції МКС у 2014 році, внесення змін до Конституції та ратифікація Римського статуту у 2024 році засвідчили прагнення України до справедливості та дотримання міжнародного права. МКС проводить незалежне розслідування воєнних злочинів, що сприяє об'єктивній фіксації злочинів рф, формує стримувальний ефект і стимулює реформування української системи правосуддя. Видача ордерів на арешт путіна і львової-белової, а також шойгу та герасимова — важливий прецедент у міжнародному праві. Попри обмеження щодо злочину агресії, Україна ініціювала створення Спеціального трибуналу, щоб забезпечити повноцінну правову оцінку агресії рф. Отже, МКС є важливим інструментом у боротьбі за справедливість, захист прав людини та зміцнення міжнародного правопорядку в контексті російсько-української війни.

Список використаних джерел:

1. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ООН 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Лабораторія законодавчих ініціатив. Шлях України до ратифікації Римського статуту. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/shlyah-ukrayiny-do-ratyfikacziyi-rymskogo-statutu/>
4. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/verkhovna-rada-ukrainy-ratyfikovala-rymskyiy-statut-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu/>
5. Міністерство закордонних справ України. Президент України Володимир Зеленський підписав угоду про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. URL: https://mfa.gov.ua/news/UQAqJ3KzD1l6VDGbaijIcsSeOss0FSBZggu_gmpy2kcvzuI_Eugodu-pro-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-shchodo-zlochynu-agresiyi-proti-ukrayini
6. 17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд (МКС) в Гаазі видав ордери на арешт президента росії володимира путіна та уповноваженої при президенті росії з прав дитини марії львової-белової. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_%20kom/259864.html
7. Судді МКС видали ордери на арешт Шойгу та Герасимова. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3878616-suddi-mks-vidali-orderi-na-arrest-sojgu-ta-gerasimova.html>

Люта Дар'я Миколаївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна, завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ПІДХОДИ ЄСПЛ

Право на повагу до приватного і сімейного життя є одним із базових особистих немайнових прав людини, що забезпечує її автономію, гідність та свободу самовизначення. Водночас у сучасних умовах це право зазнає дедалі більших викликів, зумовлених стрімким розвитком цифрових технологій,

посиленням державного контролю, трансформацією сімейних відносин, а також безпековими загрозами, зокрема в умовах воєнного стану.

Особливої актуальності проблематика захисту приватного і сімейного життя набуває у зв'язку з розширенням практик збирання, обробки та зберігання персональних даних, використанням засобів відеоспостереження, біометричних технологій та алгоритмів штучного інтелекту, що створює ризики надмірного та непропорційного втручання у сферу приватності. За таких умов постає питання забезпечення справедливого балансу між інтересами особи, суспільства та держави.

Не менш значущими є виклики у сфері сімейного життя, пов'язані з втручанням органів публічної влади у сімейні відносини, обмеженням контактів між членами родини, відібранням дітей, а також зростанням кількості спорів щодо реалізації батьківських прав. У цих питаннях ключову роль відіграє практика Європейський суд з прав людини, яка формує сучасні стандарти тлумачення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. [1]

Право на особисте життя означає надану людині й гарантовану державою можливість контролювати інформацію про самого себе, не допускати розголошення відомостей особистого характеру. Це також можливість безперешкодного спілкування з іншими людьми. Право на особисте життя включає в себе не тільки забезпечення його недоторканності, але й забезпечення таємниць цього життя.

У Рішенні Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 зазначено, що право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб. [3]

Стаття 8 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод регламентує, що:

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. [2]

Основною метою статті 8 є захист від свавільного втручання у приватне та сімейне життя, житло та кореспонденції.

Практика ЄСПЛ свідчить про надзвичайно широке тлумачення змісту статті 8, особливо в частині, що стосується «приватного життя». Ця концепція охоплює не тільки внутрішню (особисту) сферу індивіда, але й ключові елементи його фізичної та соціальної ідентичності: ім'я, зовнішній вигляд, професійну репутацію, дані про здоров'я, а також право на самовизначення.

Водночас, поняття «сімейного життя» також не обмежується офіційно зареєстрованим шлюбом (*de jure*). ЄСПЛ визнає захист фактичних (*de facto*) стосунків, коли пара проживає разом, а також зв'язок між біологічними батьками та дітьми, незалежно від офіційного статусу. [4, с. 9]

Показовим прикладом такого підходу є справа «Мамчур проти України». Після смерті дружини бабуся (мати померлої) забрала дитину і змінила місце проживання, не повідомивши батька (заявника) про місцезнаходження. Після чого встановила опіку над дитиною. Заявника фактично було позбавлено можливості спілкуватися з донькою і брати участь у її вихованні через інвалідність та неспроможність належним чином піклуватися про дитину, хоча батьківські права (юридичні) не були скасовані.

У цьому прецеденті Суд особливо наголосив, що «сімейне життя» охоплює не лише формальне існування батьківських прав, але й дійсну можливість підтримувати особистий контакт із дитиною та брати участь у її вихованні. Незважаючи на формальне збереження батьківського статусу, тривале відокремлення заявника від доньки та пасивність державних органів, які не забезпечили механізм спілкування між батьком і дитиною, були розцінені як непропорційне втручання у його право на повагу до сімейного життя, що призвело до констатації порушення статті 8 Конвенції. [6]

Право на повагу до кореспонденції гарантує, що право людини залишається конфіденційним та захищеним від неправомірного втручання з боку держави.

Кореспонденція включає в себе традиційну поштову кореспонденцію (посилки, листи), електронне спілкування (телефонні розмови, текстові повідомлення, електронні листи, повідомлення у месенджерах) та інше.

Держава не повинна перехоплювати, прослуховувати, відкривати чи будь-яким іншим способом втручатися у спілкування особи без законної на те підстави.

У держави першочергово виникає негативне зобов'язання – не втручатися у здійснення права, не обмежувати його. Особа має право на очікування, що її повідомлення дійдуть до адресата та залишаться конфіденційними. Проте держави несуть також і позитивне зобов'язання – гарантувати повагу до прав, закріплених у статті 8.

Якщо справа стосується негативного зобов'язання, Суд має оцінити, чи втручання відповідало вимогами частини 2 статті 8, зокрема:

1. відбувалось згідно із законом;
2. переслідувало законну мету;
3. було необхідним у демократичному суспільстві.

У випадку позитивного зобов'язання Суд вирішує, чи важливість задіяного інтересу вимагає накладення позитивного зобов'язання, про яке просить заявник. [5]

Яскравим прикладом є справа «Волохи проти України» (заява № 23543/02), в якій заявники скаржились на перехоплення/арешт поштово-телеграфної кореспонденції правоохоронними органами і фактичного здійснення контролю/нагляду їх кореспонденції. Заявники звернулись до національних судів про відшкодування моральної шкоди внаслідок втручання у право на кореспонденцію – проте ці позови були відхилені як необґрунтовані. Тоді вони звернулись до ЄСПЛ і суд визнав, що рішення про перехоплення/арешт поштово-телеграфної кореспонденції становило «втручання державних органів у їхнє право на повагу до приватного і сімейного життя та кореспонденції». [7]

Отже, право на повагу до приватного і сімейного життя є комплексним і динамічним правом, що охоплює приватність особи, сімейні зв'язки, житло та кореспонденцію і потребує особливо ефективного захисту в умовах сучасних суспільних викликів. Аналіз положень національного законодавства, рішень Конституційного Суду України та практики Європейський суд з прав людини свідчить про еволюційне та широке тлумачення статті 8 Конвенції, спрямоване на забезпечення реального, а не формального змісту цього права. ЄСПЛ послідовно наголошує на необхідності дотримання принципу пропорційності, справедливого балансу між інтересами особи та суспільства, а також на обов'язку держави не лише утримуватися від свавільного втручання, а й вживати позитивних заходів для гарантування ефективного реалізації приватного і сімейного життя. Для України врахування цих підходів є ключовим чинником удосконалення правозастосовної практики та забезпечення європейських стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Київ, 28 червня 1996 рік – ст. 32;
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Рим, 1950 рік – ст. 8;
3. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012;

4. Дроздов О.М., Дроздова О.І. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, 2018 рік – с. 9;
5. Дмитро Воюта. Право на повагу до приватного та сімейного життя у практиці ЄСПЛ, 2024 рік. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/yespl-case-study-2023>;
6. Європейський суд з прав людини. Справа «Мамчур проти України» (*Mamchur v. Ukraine*): Рішення від 16 жовтня 2015 року. Заява № 10383/09. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/05/23/20230523192250-63.pdf>;
7. Європейський суд з прав людини. Справа «Волохи проти України» (*Volokhi v. Ukraine*): Рішення від 02 лютого 2007 року. Заява № 23543/02. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/09/06/20240906211936-50.pdf>.

Ляшук Марія Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМА КАТУВАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження є одним із найбільш тяжких порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права. Абсолютна заборона катувань має імперативний характер і належить до норм *jus cogens*, від яких не допускається жодних відступів навіть в умовах збройного конфлікту, надзвичайного стану чи загрози національній безпеці. Збройна агресія Російської Федерації проти України супроводжується масовими та систематичними випадками катувань військовополонених і цивільного населення, що підтверджується даними українських та міжнародних правозахисних інституцій [1; 2]. Катування використовуються не лише з метою отримання інформації або зізнань, але й як інструмент залякування, покарання, психологічного тиску та придушення будь-яких проявів спротиву на тимчасово окупованих територіях України [1; 3].

Відповідно до Конвенції проти катувань, прийнятої у 1984 році ООН, катуванням визнаються будь-які дії, якими навмисно завдається сильний біль

або страждання (фізичне чи моральне) з боку державних посадових осіб чи інших осіб, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди з метою отримати відомості чи визнання, або покарати, примусити до чогось чи залякати [4]. Факти, задокументовані Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, повністю відповідають цим ознакам. Каткування українських військовополонених та цивільних осіб мають системний характер і застосовуються у місцях незаконного утримання як на тимчасово окупованих територіях України, так і на території Російської Федерації [1]. Серед найбільш поширених методів фіксуються побиття, застосування електричного струму, тривале утримання в ізоляції, позбавлення їжі, води та медичної допомоги, а також погрози щодо життя і безпеки близьких родичів [1].

Міжнародні організації неодноразово підтверджували масовість і системність таких порушень. У доповідях Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні зазначається, що переважна більшість опитаних українських військовополонених зазнали катувань або жорстокого поводження під час перебування в полоні [2]. Зафіксовані практики включають систематичні побиття, електрошок, сексуальне насильство, психологічний тиск та приниження людської гідності [1; 2]. ООН наголошує, що за своїм характером і масштабами такі дії мають ознаки воєнних злочинів і можуть бути кваліфіковані як злочини проти людяності за умови доведення їх масового або системного характеру відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2; 5].

Додаткові докази існування організованої практики катувань містяться у журналістських розслідуваннях міжнародних медіа, зокрема «Радіо Свобода», які вказують на функціонування так званих «катівень» на тимчасово окупованих територіях України. У таких місцях цивільних осіб незаконно утримували без будь-яких правових підстав, піддавали фізичному та психологічному насильству незалежно від їх статі, віку чи фактичної причетності до бойових дій, що свідчить про повну зневагу до основоположних прав людини [6]. Особливо небезпечним є застосування катувань щодо цивільного населення, оскільки, за даними Харківської правозахисної групи, насильство часто спрямоване проти активістів, волонтерів, журналістів та осіб із проукраїнською позицією з метою залякування місцевого населення та примусу до співпраці з окупаційною владою [7].

З погляду міжнародного гуманітарного права катування під час збройного конфлікту є грубим порушенням Женевських конвенцій 1949 року та їх додаткових протоколів і тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність незалежно від службового становища чи виконання наказів. Міжнародне право передбачає можливість притягнення винних осіб до відповідальності як у національних судах на підставі принципу універсальної юрисдикції, так і в міжнародних судових інституціях, зокрема в Міжнародному кримінальному суді. Саме тому документування фактів катувань з боку Росії,

що здійснюється українськими правоохоронними органами, правозахисними організаціями та міжнародними місіями, має вирішальне значення для забезпечення справедливості, відновлення порушених прав жертв і запобігання безкарності [2].

Таким чином, катування, що систематично застосовуються Російською Федерацією під час війни проти України, становлять не лише гуманітарну трагедію, а й серйозний виклик для всієї системи міжнародного права. Їх масштабність, організований характер і спрямованість проти військовополонених та цивільного населення свідчать про необхідність подальших міжнародних розслідувань, посилення тиску на державу-агресора та забезпечення ефективних механізмів притягнення винних осіб до відповідальності, оскільки захист людської гідності залишається безумовним обов'язком цивілізованого світу навіть в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Катування над українськими військовополоненими та цивільними — актуальна проблема під час війни. 2023. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/torturi-nad-ukrayinskimi-vijskovopolonenimi-civilnimi-problema-katuvan-ukraj-aktualna-pid-chas-vijni-rozvyazanoi-rf-proti-nashoyi-derzhavi
2. United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. Report on torture and ill-treatment of detainees. United Nations, 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/report-torture-and-ill-treatment-detainees-ukraine>
3. Deutsche Welle. В ООН мають нові докази катувань українців росіянами. 2024. URL: <https://www.dw.com/uk/v-oon-maut-novi-dokazi-katuvan-ukrainciv-rosianami/a-70305863>
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 груд. 1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
6. Радіо Свобода. Катівні, насильство і звалтування на окупованих територіях України. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-kativni-nasylyya-zhvaltuvannya-risiya-okupaciya/32092022.html>
7. Харківська правозахисна група. Катування і жорстоке поводження в умовах збройного конфлікту. 2025. URL: <https://khpg.org/1608815134>

Масовець В'ячеслав Олександрович
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тернавська Вікторія Миколаївна
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права і психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Право на освіту в умовах окупації розглядається через призму контрасту між юридичним статусом територій та фактичними реаліями. Згідно з національним законодавством, зокрема статтею 53 Конституції України [1] та статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4], яка закріплює статус цих територій як невід'ємної частини України, а також нормами міжнародного права, закріпленими у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права [2], суверенітет України над освітнім простором є незаперечним (*de jure*). Однак фактично (*de facto*) контроль здійснюють окупаційні адміністрації, що створює правовий вакуум. У цьому просторі дії держави-окупанта виходять за межі порушення статті 50 Четвертої Женевської конвенції [3], яка зобов'язує окупанта зберегти освітній процес без зміни його національно-культурної сутності, і набувають ознак гібридної війни за інтелектуальний ресурс української молоді.

Агресор цілеспрямовано привласнює людський капітал окупованих територій, намагаючись через освітню експансію інтегрувати його у власну систему. Ця загроза підтверджується історичним досвідом: нині значна частина експертного середовища РФ у різних сферах має українське походження, що є наслідком тривалої імперської політики асиміляції. Тому критично важливо не допустити повторення такого сценарію та зберегти інтелектуальний потенціал для України.

Відповідно до цих викликів та реалізації позитивних державних зобов'язань, вже запроваджено конкретні механізми, зокрема функціонування освітніх центрів «Донбас-Україна» та «Крим-Україна», які забезпечують спрощені процедури вступу через квоти та співбесіди. За попередніми даними

МОН у 2025 році, понад 4 800 абітурієнтів скористалися цією можливістю [5]. Утім, якщо порівняти цю кількість із загальним числом вступників на бакалаврат в Україні (понад 200 000 осіб у 2025 році) [6], то виходить, що лише близько 2,4 % всього потоку першокурсників складають вступники з тимчасово окупованих територій. Це наочно демонструє, що охоплення програмами реінтеграції є обмеженим і потребує розширення.

Для підвищення ефективності державної політики доцільно запровадити механізм компенсації витрат на проїзд через міжнародні маршрути для виїзду з ТОТ та встановити підвищені стипендії як інструмент соціальної справедливості. Крім того, важливо забезпечити можливість цільового працевлаштування випускників у державних структурах або апараті відновленої влади на деокупованих територіях відповідно до отриманого фаху. При цьому така опція має бути диспозитивною: випускник матиме право прийняти цю пропозицію або обрати інший шлях професійної реалізації. Такі гарантії слугуватимуть потужним мотиваційним сигналом для молоді, демонструючи їхню затребуваність та наявність чіткої життєвої перспективи в Україні, що підтвердить стратегічний інтерес держави у збереженні власного інтелектуального майбутнього. Такий підхід не обмежує, а розширює можливості вибору напрямку діяльності (військовий або цивільний сектор) та слугує стратегічним запобіжником проти масового залучення іноземної робочої сили під час повоєнної відбудови, спираючись на національні трудові ресурси.

Логічним продовженням цієї стратегії має стати інституційна реформа, спрямована на відновлення системи військової юстиції та спеціалізованих судів для розслідування воєнних злочинів РФ та злочинів проти національної безпеки. У цьому контексті студенти-правники з окупованих територій, маючи високу мотивацію та унікальне знання локального контексту, повинні розглядатися як ключовий кадровий резерв. Їм слід запропонувати проходження практики та стажування у відповідних органах, формуючи корпус фахівців, здатних ефективно представляти інтереси України в міжнародних інституціях (Міжнародний кримінальний суд, Спеціальний трибунал) у боротьбі за репарації та притягнення до відповідальності воєнних злочинців.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. *Офіційний вісник України*. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 08.12.2025).
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 08.12.2025).
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII.

Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892. (дата звернення: 08.12.2025).

5. Вступна кампанія в Україні: в Міносвіти зафіксували зменшення кількості вступників. *УНІАН*. 2025. URL: <https://www.unian.ua/society/vstupna-kampaniya-v-ukrajini-v-minosviti-zafiksuvali-zmenschennya-kilkosti-vstupnikiv-13120020.html> (дата звернення: 08.12.2025).

6. Підсумки вступної кампанії 2025 року: офіційна статистика МОН. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4045313-lise-48-universitetiv-iz-379-zalucili-ponad-tisacu-abiturentiv-mon.html> (дата звернення: 08.12.2025).

Москаленко Афіна Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТАТТІ 11 КОНВЕНЦІЇ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД»

З 24 лютого 2022 року в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії діє воєнний стан, який передбачає обмеження низки конституційних прав, зокрема свободи мирних зібрань, гарантованої статтею 39 Конституції України та статтею 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі- ЄКПЛ).

Стаття 11 ЄКПЛ є фундаментом демократичного суспільства. Відповідно до перша цієї статті проголошує: «Кожен має право на свободу мирних зібрань та свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів» [1]. Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) у своїй багаторічній практиці неодноразово підкреслював фундаментальне значення цього права.

Важливою умовою захисту є мирний характер зібрання. ЄКПЛ не захищає зібрання, організатори та учасники яких мають насильницькі наміри чи

вдаються до насильницьких дій. Однак, ЄСПЛ неодноразово підкреслював у своїх рішеннях принципово важливу тезу: окремі акти насильства з боку невеликої групи учасників не позбавляють інших мирних демонстрантів захисту за статтею 11 ЄКПЛ. Держава не може використовувати дії провокаторів чи радикальних елементів як привід для репресій проти всіх учасників мирного зібрання.

Стаття 11 ЄКПЛ покладає на державу як негативні, так і позитивні зобов'язання у сфері забезпечення свободи мирних зібрань. Негативний аспект полягає в обов'язку утримуватися від необґрунтованого та свавільного втручання у здійснення цього права, зокрема шляхом безпідставних заборон чи обмежень проведення зібрань. Водночас позитивні зобов'язання вимагають від держави вживати активних, розумних і належних заходів для забезпечення реальної можливості проведення мирних зібрань без загрози насильства з боку третіх осіб, що передбачає, зокрема, організацію поліцейської охорони, забезпечення громадського порядку, регулювання дорожнього руху, розмежування учасників акцій і контрдемонстрантів, а також здійснення інших необхідних організаційних заходів.

Водночас Конституція України допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав в умовах воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до статті 64 Конституції, серед прав, що можуть зазнавати обмежень, прямо передбачено і право на свободу мирних зібрань, гарантоване статтею 39. Таким чином, основний Закон допускає відступ від звичайного режиму захисту цього права за умови тимчасовості таких обмежень та обов'язкового визначення строку їх дії.

Практика реалізації повноважень щодо обмеження свободи мирних зібрань в Україні характеризується значною регіональною неоднорідністю. За результатами моніторингу громадської організації «ОПОРА» станом на березень 2025 року, у низці регіонів запроваджено суттєво відмінні підходи до регулювання цього права. Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє заборонити мирні зібрання у разі воєнного чи надзвичайного стану, або встановити певні обмеження. Встановлення заборони чи обмеження здійснюється військовим командуванням.

На сьогодні повна (загальна) заборона та обмеження на проведення будь-яких масових заходів діє у: Донецькій, Одеській, Івано-Франківській, Херсонській областях.

Спеціальні умови або вимоги встановлено у: Житомирській області, Київській, Харківській, Чернівецькій, Сумській областях та інші.

Слід зауважити, що контролю над діяльністю відповідних органів щодо встановлення ними обмеження конституційних прав майже не здійснюється тому існує ризи перевищення влади з боку держави та порушення права на мирні зібрання.

Такі випадки добре видно з рішень ЄСПЛ, де Україну визнають винною у порушеннях права на мирні зібрання громадян України. До прикладу, справи

ЄСПЛ «Цімейко проти України» (2024) [3] та «Черемський проти України» (2023) [4] є концептуально спорідненими та відображають послідовну позицію ЄСПЛ щодо системних порушень статті 11 ЄКПЛ в Україні. В обох справах предметом розгляду було втручання органів державної влади у свободу мирних зібрань шляхом судових заборон превентивного характеру, які ґрунтувалися на недостатньо визначеній та неякісній нормативній базі. У справі Черемського заборона стосувалася одного конкретного зібрання, запланованого в парку в центрі Харкова, тоді як у справі Цімейка обмеження носили масовий і багаторазовий характер, охоплюючи різні локації органів державної влади та тривалі часові періоди.

Спільним для обох справ є також те, що Суд не переходив до аналізу легітимної мети чи необхідності втручання, оскільки вже перша умова — наявність якісної законної підстави — не була дотримана. Це підкреслює фундаментальний характер проблеми: в Україні протягом десятиліть відсутня належна нормативна основа для обмеження свободи мирних зібрань, що робить більшість таких обмежень конвенційно вразливими.

У світлі цих рішень особливої актуальності набуває сучасна практика обмеження свободи зібрань в умовах воєнного стану, про що йшлося раніше. Як уже зазначалося, в Україні спостерігається значна регіональна неоднорідність: у частині областей діють повні заборони на масові заходи, в інших — спеціальні, часто непрозорі умови їх проведення. Водночас, попри дерогацію за статтею 15 ЄКПЛ, Україна не звільняється від обов'язку дотримуватися принципів законності, пропорційності та передбачуваності. Позиції ЄСПЛ у справах «Черемський» та «Цімейко» свідчать про те, що загальні, автоматичні та нормативно недостатньо визначені заборони, навіть за умов підвищеної небезпеки, суперечать стандартам Конвенції.

З метою узгодження національного регулювання зі стандартами статті 11 ЄКПЛ доцільним є ухвалення спеціального закону про мирні зібрання в умовах воєнного стану. Такий закон має усунути наявні колізії, відновити ключову роль суду у питаннях обмеження прав та встановити чіткі підстави, критерії й процедури застосування обмежень. Втручання у свободу зібрань повинно відбуватися виключно за судовим рішенням із забезпеченням оперативного, у тому числі дистанційного, розгляду справ. Необхідно заборонити практику загальних і невизначених заборон, впровадивши індивідуальну оцінку кожного зібрання з урахуванням безпекової ситуації та характеристик заходу. Підстави для обмежень мають бути чіткими й конкретними, а нормативні акти — прозорими та відкритими. Важливими є регулярний перегляд таких обмежень, ефективний механізм судового оскарження та широке громадське обговорення нової моделі регулювання.

Свобода мирних зібрань в Україні в умовах воєнного стану, гарантована статтею 39 Конституції України та статтею 11 ЄКПЛ, зазнає істотних обмежень, що актуалізує потребу вдосконалення національного правового регулювання. Навіть за умов допустимої дерогації відповідно до статті 15

ЄКПЛ держава зобов'язана дотримуватися принципів законності, пропорційності та передбачуваності обмежень. Серйозною проблемою залишається регіональна неоднорідність практики та застосування загальних, автоматичних заборон, які не відповідають стандартам Конвенції. Для забезпечення реального балансу між інтересами безпеки та захистом основоположних прав необхідним є ухвалення спеціального закону про мирні зібрання в умовах воєнного стану, відновлення ефективного судового контролю, індивідуальної оцінки кожного заходу з урахуванням рівня загроз, а також забезпечення прозорості та швидкого судового захисту.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що свобода мирних зібрань, навіть в умовах воєнного стану, залишається одним із ключових індикаторів демократичності держави та рівня поваги до прав людини. Сучасна українська практика свідчить про необхідність чіткішого нормативного регулювання та посилення судового контролю, аби обмеження цього права відповідали стандартам статті 11 ЄКПЛ і не перетворювалися на свавільні чи непропорційні. Реалізація таких змін дозволить забезпечити належний баланс між вимогами безпеки та збереженням фундаментальних прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Рада Європи. Набула чинності для України 11 верес. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 08.12.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Цімейко проти України» від 27 черв. 2024 р. (заява № 32960/13). ЄСПЛ. Офіційний переклад українською мовою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k37
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Черемський проти України» від 07 груд. 2023 р. (заява № 20981/13). ЄСПЛ. Офіційний переклад українською мовою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_j61

Нагорнюк Марія Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК

Насильство щодо жінок залишається однією з найпоширеніших форм порушення прав людини у світі, що завдає шкоди не лише окремим особам, а й соціальним системам та інститутам, підриваючи принципи рівності, гуманізму та верховенства права. У ХХІ столітті міжнародне співтовариство не залишає осторонь цю проблему, визнаючи, що насильство за ознакою статі, має системний характер і може посилюватися як соціально-економічними, так і політичними умовами, включно зі збройними конфліктами.

Питання запобігання насильству щодо жінок розглядається як глобальна проблема, яка вимагає комплексного підходу для викорінення її першопричин. Запобігання насильству вимагає не лише реагування на випадки насильства та надання послуг постраждалим, але й вжиття проактивних заходів для усунення його причин, включаючи політичну волю, впровадження законів, які сприяють гендерній рівності, та інвестування в жіночі організації.

Розгляд міжнародно-правових підходів до протидії насильству щодо жінок дає можливість простежити, як глобальна спільнота вибудовує механізми реагування на одну з найбільш комплексних і стійких форм порушення прав людини. У центрі уваги перебувають нормативні стандарти, вироблені міжнародними організаціями, а також практичні інструменти, що спрямовані на посилення захисту, координацію державної політики та забезпечення відповідальності за порушення. Такий аналіз дозволяє оцінити дієвість чинних міжнародних механізмів та визначити, якою мірою вони можуть бути інтегровані у національні правові системи.

Поширеність насильства щодо жінок у світі демонструє, що існування правових норм саме по собі не гарантує достатнього рівня захисту. У багатьох державах і досі не забезпечується належна превенція, належний доступ

постраждалих до правосуддя, ефективно розслідування злочинів та комплексна допомога.

Світові дослідження вказують на те, що фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство залишається повсякденною реальністю мільйонів жінок, а в умовах збройних конфліктів воно часто набуває системного та особливо жорстокого характеру. Така ситуація свідчить про необхідність посилення міжнародного контролю, вдосконалення механізмів моніторингу та впровадження більш дієвих стандартів [1, с. 6].

Міжнародна аргументація щодо необхідності правового реагування базується на кількох фундаментальних принципах. По-перше, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок розглядає насильство щодо жінок як форму дискримінації, а тому держави зобов'язані не лише карати винних, а й запобігати насильству та створювати умови для захисту постраждалих. По-друге, Стамбульська конвенція Ради Європи визначає найбільш комплексний міжнародний стандарт протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству, вводячи модель «превенція — захист — переслідування — інтегровані політики». Контроль за виконанням Конвенції здійснює GREVIO — незалежний експертний орган Ради Європи, відповідальний за моніторинг виконання Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Відповідно до ст. 69 Стамбульської конвенції, GREVIO уповноважений ухвалювати загальні рекомендації щодо імплементації норм Конвенції. Загальні рекомендації мають значення для всіх держав, що ратифікували Конвенцію. Хоча вони не є юридично обов'язковими, ці рекомендації слугують важливим орієнтиром для держав і містять чіткі вказівки, які можуть сприяти ефективній реалізації положень Стамбульської конвенції. Механізм GREVIO вважається найбільш ефективним у Європі [2, с. 8]. Група експертів GREVIO у своїх звітах акцентує на необхідності системного збору даних, оскільки достовірна статистика є ключовою для оцінки масштабів проблеми та ефективності державної політики [2, с. 21].

Всесвітня організація охорони здоров'я — WHO наголошує, що для ефективної протидії насильству щодо жінок необхідний міжвідомчий підхід, що включає охорону здоров'я, соціальні служби, правоохоронні органи та освітні програми.

Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок ООН жінки — UN Women підкреслює важливість стабільного фінансування кризових центрів, притулків та служб підтримки, а також просвітницьких кампаній, спрямованих на зміну суспільних стереотипів. UN Women виступає всесвітнім лідером у боротьбі за гендерну рівність. Вона працює над розробкою та дотриманням стандартів, а також створенням середовища, в якому кожна жінка і дівчинка може реалізувати свої права та повною мірою використовувати свій потенціал [3]. Відповідно до свого мандату UN Women налагоджує роботу, спрямовану на досягнення

справжньої гендерної рівності, сприяння рівним можливостям для жінок і чоловіків, боротьбу з гендерним насильством та підсилення економічних можливостей жінок.

Згідно зі звітом Генерального секретаря ООН щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у 2024 році в Україні було зафіксовано 209 випадків сексуального насильства, серед постраждалих — 156 чоловіків, 46 жінок та семеро дітей. На окупованих територіях російські окупаційні сили часто поєднували сексуальне насильство з убивствами, зокрема після згвалтування. Звіт Генерального секретаря ООН також визначає першочергові заходи реагування: забезпечення конфіденційного доступу постраждалих до медичної та психологічної допомоги, їх захист від повторної травматизації, негайне документування фактів насильства та міжнародну взаємодію у сфері розслідування. Особлива увага приділяється гарантіям недопущення безкарності, що є центральним принципом міжнародного кримінального права [4].

Узагальнюючи міжнародний досвід, можна побачити, що протидія насильству щодо жінок ґрунтується на цілісній взаємодії глобальних норм, рекомендацій та контрольних механізмів, які встановлюють вимоги як до профілактики насильства, так і до забезпечення ефективного реагування. Міжнародні договори, стандарти й аналітичні звіти створюють багатовекторну систему, що охоплює захист постраждалих, покарання винних, підтримку реабілітаційних програм і розвиток інституційної спроможності держав.

Реальна результативність таких механізмів залежить від практичної готовності країн запроваджувати рекомендації, забезпечувати їх ресурсами та гарантувати невідворотність відповідальності. У підсумку боротьба з насильством щодо жінок стає можливою лише за умови поєднання міжнародних стандартів з активною державною політикою та суспільною підтримкою змін.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization. Violence Against Women: Global Report 2024. WHO, 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
2. Council of Europe. GREVIO: General Report on the Monitoring of the Istanbul Convention, 2023. Council of Europe, 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio-reports>
3. UN Women. Gender-Based Violence: Overview Report 2023–2024. (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2024). URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/statement/2025/12/statement-human-rights-our-everyday-essentials>
4. Міністерство закордонних справ України. Коментар МЗС України щодо річної доповіді Генерального секретаря ООН на тему «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» за 2024 рік. МЗС України, 2025. URL:

<https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-richnoyi-dopovidi-genseka-on-na-temu-seksualne-nasilstvo-povyazane-z-konfliktom-za-2024-rik>.

Небелиця Сусанна Петрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Куртакова Ганна Олександрівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Питання захисту основних свобод і гарантій людини завжди залишалося важливим напрямом у правовій науці та практиці, однак у періоди збройних конфліктів воно набуває особливої значущості. Війна, незалежно від її масштабів та специфіки, створює серйозні ризики для життя, здоров'я та особистої безпеки, ставлячи під загрозу як цивільних осіб, так і військових. Діяльність у таких умовах змінює звичну соціальну та правову структуру, що ускладнює застосування стандартних правових механізмів.

З огляду на збільшення кількості локальних та глобальних конфліктів, актуальність вивчення способів забезпечення правових гарантій для людей значно зростає. Велику роль у цьому відіграє міжнародне гуманітарне право, яке регламентує поведінку учасників бойових дій, визначає правовий статус цивільних осіб, військовополонених та біженців і передбачає обов'язки щодо надання гуманітарної підтримки. Одночасно, національні законодавчі системи зобов'язані адаптувати свої правові механізми до реалій війни, забезпечуючи ефективну роботу судових та адміністративних процедур, захист постраждалих та відновлення порушених прав.

Забезпечення правових гарантій для громадян є фундаментальною умовою функціонування демократичної держави та показником її цивілізаційного рівня. Конституція України визначає людину найвищою соціальною цінністю, а її життя, здоров'я, честь, гідність і безпека є пріоритетними для держави [1]. Водночас сучасні обставини, зокрема воєнні дії, ставлять державу перед низкою складних викликів щодо забезпечення цих гарантій. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2] передбачає тимчасові обмеження деяких прав і свобод під час воєнного стану, але вони мають суворо відповідати

нормам законності, пропорційності та міжнародного права. У таких умовах захист громадян стає багаторівневим процесом, що включає юридичні, соціальні, гуманітарні та етичні аспекти, відображаючи рівень розвитку правової системи та здатність держави дотримуватися верховенства права.

В умовах воєнного стану деякі права можуть тимчасово обмежуватися, однак фундаментальні свободи залишаються непорушними. До таких належать: рівність усіх перед законом; недоторканність громадянства; право на життя; захист гідності; особиста свобода та недоторканність; можливість письмово звертатися до органів влади та мати особисті зустрічі; право на житло; рівні права членів сім'ї; судовий захист; відшкодування шкоди за незаконні дії органів держави; обізнаність про свої права та обов'язки; принцип незворотності законів; право на адвокатську допомогу; відмова виконувати злочинні накази; презумпція невинуватості; право не свідчити проти себе або близьких [1].

Механізми забезпечення прав у період збройних конфліктів спираються як на внутрішнє, так і на міжнародне законодавство. Конституція України гарантує громадянам можливість захищати свої права та свободи через визначені процедури та компетентні державні органи. Громадяни можуть відстоювати право на життя та здоров'я, створювати політичні партії й громадські об'єднання, проводити збори, мітинги, демонстрації, надсилати письмові звернення до органів влади, оскаржувати порушення в судах, звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та до міжнародних структур [1].

Системи забезпечення прав громадян включають адміністративні дії органів державної влади, діяльність громадських організацій, індивідуальний захист, реалізацію права на звернення, роботу прокуратури та органів внутрішніх справ, а також судовий контроль. Президент України відіграє значну роль у створенні умов для реалізації гарантій громадян [1]. Уповноважений з прав людини доповнює державні механізми, виконуючи публічно-представницьку функцію [3]. Судова система є одним із найдієвіших способів забезпечення прав, гарантованих Конституцією, і здійснює захист незалежно від політичних обставин [1].

Особливе значення мають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України у перевірці конституційності обмежень під час воєнного стану. У прифронтових та окупованих регіонах доступ до правосуддя часто ускладнений, що стимулює використання електронного судочинства, впровадженого реформами 2022–2024 рр. Подібні практики існують і за кордоном. Наприклад, у Хорватії під час війни 1991–1995 рр. парламентський комітет і омбудсмен документували порушення прав і співпрацювали з Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії, зосереджуючись на правах внутрішньо переміщених осіб та військовополонених [4].

В Ізраїлі, де діє режим підвищеної безпеки, застосовується концепція «юридичного балансу» між безпекою держави та гарантіями громадян.

Верховний суд зберігає незалежність під час бойових дій, розглядаючи скарги на дії уряду та військових структур і контролюючи пропорційність обмежень. Омбудсмен може вимагати перегляду адміністративних рішень у випадках порушення прав цивільного населення [5].

Забезпечення прав та свобод громадян під час воєнних дій є одним із головних показників стабільності правової системи та рівня розвитку суспільства. Огляд законодавчих актів і міжнародної практики показує, що навіть у період військового стану базові права людини залишаються непорушними, а тимчасові обмеження мають суворо відповідати принципам законності, пропорційності та міжнародним стандартам. Україна здійснює комплексний підхід до гарантування цих прав, впроваджуючи національні механізми, що співпрацюють із міжнародними інституціями, та забезпечує громадянам можливість звертатися до судів, уповноважених органів та міжнародних структур [1, 2].

В умовах збройних конфліктів права громадян стають особливо вразливими, що обумовлює потребу у їхньому регулюванні на міжнародному рівні. Основу такого регулювання становлять Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них, які встановлюють мінімальні стандарти захисту осіб, що не беруть участі у бойових діях.

Женевські конвенції застосовуються незалежно від оголошення війни або політичного статусу однієї зі сторін конфлікту, а також у випадку окупації територій, навіть якщо населення чинить опір. Їхні положення обов'язкові для держав-учасниць, нейтральних країн і навіть тих, які ще не ратифікували документи. На цій основі діють міжнародні організації, зокрема Міжнародний комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, які надають гуманітарну допомогу та сприяють захисту життя і гідності постраждалих унаслідок бойових дій [6].

Як підкреслює Д. Казначеев, основним завданням чотирьох Женевських конвенцій є встановлення гуманітарних правил, яких повинні дотримуватися учасники міжнародних конфліктів. Конвенція щодо захисту цивільного населення визначає заборонені дії: насильство проти життя та здоров'я, жорстоке поводження, тортури, захоплення заручників, принизливе ставлення до осіб, порушення права на справедливий суд, використання живих щитів та примус до праці на користь окупанта без дотримання встановлених правил (ст. 51) [6, с. 82].

Сучасні принципи ведення війни формують сукупність міжнародно-правових та етичних норм, які регулюють права й обов'язки воюючих сторін і нейтральних держав. Основна мета цих норм – обмеження надмірного насильства, захист поранених, хворих та військовополонених, а також гарантування безпеки цивільного населення [6, с. 82].

Серед ключових принципів, що регулюють захист прав людей під час конфліктів, можна виділити:

- Гуманність – охорона людей від насильства, тортур і принизливого ставлення, категорична заборона вбивств, каліцтва та жорстокого поводження.
- Розмежування – обов’язок відокремлювати військових від цивільного населення та вести бойові дії лише проти законних військових цілей.
- Пропорційність – заборона на застосування сили, яка може завдати непропорційної шкоди цивільним порівняно з досягненням військової мети.
- Військова необхідність – дозволяє ведення бойових дій лише у межах, необхідних для досягнення конкретних завдань, забороняючи безпідставні атаки [7, с. 114].

Міжнародне гуманітарне право також регулює використання озброєнь і тактик ведення бойових дій, що здатні спричинити надмірні страждання або загрозу цивільному населенню, встановлюючи базові стандарти захисту.

В умовах агресії РФ проти України було створено спеціалізовану платформу за участю Офісу Президента, Міністерства юстиції, МЗС та Представництва Президента України в АР Крим. Вона дозволяє збирати і систематизувати інформацію про порушення прав людини, що сталися через військову агресію [8].

Цей ресурс дає змогу формувати докази для представлення інтересів України у ЄСПЛ та інших міжнародних судах ООН. Кожен постраждалий, правозахисник, експерт чи свідок може повідомити про випадки порушень через офіційний сайт: <https://humanrights.gov.ua>. Таким чином, документування протиправних дій створює основу для притягнення винних до міжнародної юридичної відповідальності.

Забезпечення прав громадян у період військових дій є складним завданням сучасного національного та міжнародного права. Серед викликів – масові порушення фундаментальних прав, обмеження свободи пересування, доступу до медичної допомоги та освіти, а також загроза життю і здоров’ю цивільних. У таких умовах традиційні механізми часто виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює необхідність посилення міжнародного контролю та розвитку спеціальних правових норм.

Особливе значення має суворе дотримання норм міжнародного гуманітарного права, які регламентують дії сторін конфлікту, захищають цивільних та забезпечують надання гуманітарної допомоги. Комплексний підхід передбачає поєднання превентивних, оперативних та репараційних заходів, включаючи національні закони та міжнародні інструменти – Конвенції про права людини, Женевські конвенції та рішення міжнародних судів.

Унікальною особливістю сучасних конфліктів є поєднання традиційної війни з гібридними методами ведення бойових дій, що ставить перед державами та міжнародними організаціями додаткові завдання щодо контролю дотримання прав людини. Водночас важливу роль відіграють громадянське

суспільство та медіа, які стають важливим каналом моніторингу, висвітлення порушень та мобілізації допомоги постраждалим.

Отже, захист прав людини в умовах воєнних конфліктів є комплексним процесом, що потребує гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, оперативного реагування на порушення та забезпечення реальної доступності правових механізмів для всіх постраждалих. Тільки через поєднання правових, гуманітарних та соціальних заходів можливо мінімізувати негативні наслідки конфліктів та гарантувати збереження гідності і життя людини навіть у надзвичайних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Топольницька М. І. Зміна правових систем в умовах збройного конфлікту: досвід країн колишньої Югославії та України (2014 – перша половина 2021 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023. 193 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/58847>.
5. Bantekas I., Jaber S. S. The human rights obligations of belligerent occupiers: Israel and the Gazan population. *Journal of Conflict and Security Law*. 2025. Vol. 30, Issue 1. P. 103–120.
6. Казначеев Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни) // *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 березня 2022 р.). Дніпро, 2022. С. 81–84.
7. Нільс Мельцер; координатор Етьєн Кюстер. Міжнародне гуманітарне право. — 398 с. URL: <https://www.asser.nl/media/795044/icrc-comprehensiveintroduction-to-ihl-ukr.pdf>.
8. Створено єдиний національний портал для збору фактів порушення прав людини Російською Федерацією: урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/stvoreno-yedinij-nacionalnij-portal-dlya-zboru-faktiv-porushennya-prav-lyudini-rosijskoyu-federacijeyu>.

Огренич Анна Вікторівна

здобувачка ступеня вищої освіти магістра Інституту заочного та дистанційного навчання другого Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:**Сьох Катерина Ярославівна,**

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНО-ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Гендерно-зумовлене насильство є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, що поєднує правові, соціальні та безпекові виміри. Воно системно порушує фундаментальні права людини, зокрема право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність. В умовах утвердження принципу верховенства права особливого значення набуває питання позитивних зобов'язань держави щодо попередження, розслідування та покарання таких порушень. Саме активна роль держави є критерієм ефективності правозахисної системи, а не лише формальне закріплення заборон. Метою цієї наукової роботи є комплексний аналіз позитивних зобов'язань держави у сфері протидії гендерно-зумовленому насильству з акцентом на практичні механізми їх реалізації.

Позитивні зобов'язання держави є складовою сучасного розуміння верховенства права, що виходить за межі класичного принципу законності. Вони передбачають активну, проактивну та системну діяльність органів публічної влади. У контексті захисту прав людини держава зобов'язана не лише реагувати на факти порушень, а й створювати умови, за яких такі порушення будуть мінімізовані. Це особливо актуально для гендерно-зумовленого насильства, яке часто має латентний характер. Тому відсутність дій з боку держави може розглядатися як форма співучасті у порушенні прав [1, с.59].

Нормативну основу позитивних зобов'язань України у цій сфері формують Конституція України, Кримінальний кодекс України та спеціальні закони. Стаття 3 Конституції України закріплює людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому

насилльству» встановлює комплексний підхід до захисту постраждалих осіб. Криміналізація домашнього насилльства у статті 126-1 КК України є практичним проявом позитивного обов'язку держави. Водночас формальне існування норм не гарантує їх ефективного застосування [2, с.36].

Міжнародно-правові зобов'язання України також суттєво впливають на зміст позитивних обов'язків. Європейська конвенція з прав людини вимагає від держави забезпечення ефективного захисту від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Практика ЄСПЛ чітко встановлює, що держава несе відповідальність за бездіяльність у випадках гендерного насилльства. Особливе значення має ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році. Вона задала стандарти, орієнтовані саме на практичну реалізацію державної політики.

Одним із ключових елементів позитивних зобов'язань є превенція гендерно-зумовленого насилльства. Вона включає не лише кримінально-правові заходи, а й освітні, інформаційні та соціальні програми. Держава зобов'язана впроваджувати системні кампанії з підвищення обізнаності населення. Практика показує, що регіони з активними превентивними програмами мають нижчий рівень повторних випадків насилльства. Отже, превенція є економічно та соціально доцільною формою виконання позитивних обов'язків.

Практичним проявом превенції є міжвідомча координація органів влади. Органи поліції, соціальні служби, медичні заклади та органи місцевого самоврядування повинні діяти як єдина система. Законодавство України прямо передбачає створення таких механізмів взаємодії. Проте на практиці вони часто залишаються формальними. Це свідчить про необхідність посилення управлінської відповідальності керівників відповідних інституцій [3, с.54].

Важливим аспектом позитивних зобов'язань є своєчасне реагування на повідомлення про насилльство. Поліція повинна діяти негайно, незалежно від форми звернення. Використання термінових заборонних приписів є одним із найефективніших інструментів захисту. Судова практика підтверджує, що затримки у реагуванні часто призводять до повторної віктимізації. Таким чином, швидкість дій є критерієм ефективності виконання державних обов'язків.

Забезпечення доступу постраждалих до правосуддя є ще одним ключовим позитивним обов'язком. Йдеться не лише про формальну можливість подати заяву, а про реальну здатність отримати захист. Безоплатна правова допомога відіграє тут центральну роль. Практика показує, що юридичний супровід суттєво підвищує шанси постраждалої особи на ефективний захист. Держава має гарантувати фінансування та кадрову спроможність цієї системи.

Окрему увагу слід приділити підготовці кадрів, які працюють з випадками гендерно-зумовленого насилльства. Позитивні зобов'язання держави включають навчання суддів, прокурорів, поліцейських і соціальних працівників. Недостатня обізнаність призводить до стереотипного мислення та знецінення

заяв постраждалих. Практика спеціалізованих тренінгів уже довела свою ефективність. Тому їх системність має стати обов'язковою [4, с.147].

У межах виконання позитивних зобов'язань держава повинна забезпечити мережу спеціалізованих сервісів підтримки. До них належать притулки, кризові кімнати та центри психологічної допомоги. Законодавство України передбачає їх створення на місцевому рівні. Проте фактична кількість таких закладів залишається недостатньою. Це створює нерівність у доступі до захисту залежно від регіону.

Практична реалізація позитивних зобов'язань держави у сфері захисту від гендерно-зумовленого насильства включає, зокрема, такі напрями:

- створення та фінансування спеціалізованих служб підтримки постраждалих;

- впровадження єдиних стандартів реагування для органів влади;

- забезпечення міжвідомчої координації;

- проведення системних навчальних програм;

- збір та аналіз статистичних даних для формування політики.

Окремим елементом є обов'язок ефективного розслідування. Держава повинна гарантувати неупереджене, ретельне та своєчасне кримінальне провадження. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що формальне розслідування є порушенням Конвенції. Практика українських судів поступово враховує ці стандарти. Проте проблеми з доказуванням і кваліфікацією залишаються актуальними.

Судовий контроль є інструментом реалізації позитивних зобов'язань у межах верховенства права. Суд не лише вирішує спір, а й формує стандарти поведінки для органів влади. Винесення захисних приписів є прикладом превентивної ролі суду. Судова практика демонструє, що активна позиція суддів підвищує рівень довіри до правової системи. Це має прямий вплив на готовність жертв звертатися по допомогу [5, с.59].

Реабілітація постраждалих є завершальним, але не менш важливим елементом позитивних зобов'язань. Вона включає психологічну, медичну та соціальну підтримку. Без належної реабілітації ризик повторного насильства зростає. Держава повинна забезпечити сталі програми відновлення. Практика пілотних проєктів у громадах довела їх ефективність.

Особливе значення має збір і аналіз даних про випадки гендерно-зумовленого насильства. Позитивні зобов'язання держави включають формування достовірної статистики. Без якісних даних неможливо оцінити ефективність політики. Впровадження єдиного реєстру є важливим практичним кроком. Це дозволяє планувати ресурси та коригувати стратегії.

В умовах децентралізації значна частина позитивних зобов'язань реалізується на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування мають повноваження створювати сервіси підтримки. Проте без державного контролю виникають суттєві диспропорції. Тому держава зобов'язана забезпечити

мінімальні стандарти по всій території країни. Це є проявом матеріального аспекту верховенства права.

Взаємодія з громадськими організаціями є практичним інструментом виконання позитивних зобов'язань. НУО часто мають більший рівень довіри серед постраждалих. Держава повинна інституційно підтримувати такі партнерства. Механізми соціального замовлення довели свою ефективність. Це дозволяє розширити охоплення допомоги без надмірного навантаження на бюджет [6].

До основних проблем реалізації позитивних зобов'язань у цій сфері належать:

- недостатнє фінансування програм;
- формалізм у роботі органів влади;
- кадровий дефіцит;
- низький рівень правової культури;
- відсутність системного моніторингу ефективності.

Верховенство права вимагає, щоб позитивні зобов'язання були не декларативними, а дієвими. Без механізмів відповідальності вони втрачають сенс. Саме тому необхідно запроваджувати оцінювання ефективності державних політик. Практика аудиту програм протидії насильству є перспективним напрямом. Вона дозволяє виявляти слабкі місця системи.

Захист від гендерно-зумовленого насильства є індикатором зрілості правової держави. Позитивні зобов'язання у цій сфері інтегрують права людини у щоденну діяльність органів влади. Вони формують довіру громадян до держави. Без цього верховенство права залишається абстрактною концепцією. Саме практика надає йому реального змісту.

В умовах воєнного стану значення позитивних зобов'язань лише зростає. Ризики гендерного насильства суттєво підвищуються. Держава повинна адаптувати свої механізми до кризових умов. Практика мобільних сервісів підтримки є прикладом такої адаптації. Це свідчить про гнучкість правової системи.

Таким чином, позитивні зобов'язання держави є невід'ємним елементом верховенства права у сфері захисту прав людини від гендерно-зумовленого насильства. Вони мають комплексний, практично орієнтований характер. Ефективність цих зобов'язань визначається не кількістю законів, а якістю їх реалізації. Україна вже зробила суттєві кроки у цьому напрямі. Подальший розвиток потребує системності, ресурсів і політичної волі.

Список використаних джерел:

1. Камардіна Ю.В., Дзигар Д.С. Міжнародні стандарти та національне законодавство у сфері запобігання та протидії гендерно обумовленому насильству: проблемний аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 27. С. 52–61.

2. Політова А.С. Протидія гендерно зумовленому насильству як європейська цінність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4.Т.3 С. 35–41.
3. Музика М. П. Соціальна підтримка постраждалих від домашнього та гендерно зумовленого насильства. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки (ч. 1)*: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції з міжнародною участю (25 березня 2025 року): збірник тез. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова. 2025. С. 51-55.
4. Руфанова В.М. Форми гендерно зумовленого насильства. *Юридичний вісник*. 2021. Вип. 22. С. 141–148.
5. van Daalen K. R. Savić Kalle S. Davey F. Dada S. Jung L. Singh L. Issa R. Emilian C. A. Kuhn I. Keygnaert I. Extreme events and gender-based violence: A mixed-methods systematic review. *The Lancet Planetary Health*. 2023. 7(1), e50–e63.
6. European Institute for Gender Equality. Gender-based violence (GBV) is both a cause and a consequence of gender inequality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence/forms-ofviolence> (дата звернення 25.12.2025).

Однорал Дарія Леонідівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна

доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах збройних конфліктів становлять один із ключових елементів сучасної системи міжнародного публічного права, який поєднує норми міжнародного гуманітарного права (МГП), міжнародного права прав людини та міжнародного кримінального права. У контексті сучасних конфліктів, зокрема міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією Російської Федерації проти України, питання ефективного захисту прав людини набуло особливої актуальності,

оскільки порушення фундаментальних прав мають системний та масовий характер [1, с. 15].

Основою міжнародно-правового регулювання у сфері захисту прав людини під час війни є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року, які встановлюють стандарти поводження з військовополоненими, цивільним населенням, пораненими та хворими, а також забороняють напади на об'єкти цивільної інфраструктури. Центральним принципом міжнародного гуманітарного права є принцип розмежування між цивільними та комбатантами, який передбачає, що цивільне населення не може бути об'єктом нападів, а сторони конфлікту зобов'язані вживати всіх можливих заходів для його захисту [2, с. 48]. Цей принцип нерозривно пов'язаний із заборонаю невибіркових атак і використанням зброї та методів ведення війни, які не дозволяють точного наведення на військові цілі.

Поряд із нормами МГП, діють і норми міжнародного права прав людини, зокрема Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція з прав людини та інші універсальні й регіональні акти. Хоча окремі права можуть бути обмежені або здійснено відступ від зобов'язань за ними відповідно до ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, міжнародне право визначає перелік прав, які мають абсолютний характер і не підлягають жодним derogations (відступам) навіть під час війни: право на життя, заборона катувань, рабства, покарання без закону, а також принцип недискримінації [3, с. 91]. Практика міжнародних судів підтверджує, що держава не може посилатися на складність воєнної ситуації як на виправдання системних порушень цих прав.

Європейський суд з прав людини сформував комплексну практику щодо стандартів захисту прав людини під час конфліктів, зокрема у справах проти Туреччини, Росії та України. У своїх рішеннях Суд наполягає на позитивних зобов'язаннях держав — забезпечити ефективне розслідування порушень права на життя, катувань чи насильницьких зникнень, навіть якщо такі порушення сталися на територіях, охоплених активними бойовими діями [4, с. 103]. Такі стандарти стали фундаментальними для поточної практики щодо злочинів, вчинених Росією на території України після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року.

Міжнародне кримінальне право забезпечує притягнення винних до відповідальності за найтяжчі злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Римський статут Міжнародного кримінального суду встановлює індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, що вчинили умисні напади на цивільне населення, застосування заборонених засобів ведення війни, катування, незаконну депортацію, sexual violence (сексуальне насилля) та інші грубі порушення МГП [5, с. 64]. Відкриття Офісом прокурора МКС розслідування злочинів, пов'язаних із війною проти України, стало важливим етапом міжнародного контролю за дотриманням стандартів прав людини.

Окремої уваги потребує інститут захисту внутрішньо переміщених осіб та біженців. Згідно з Керівними принципами ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни та Конвенцією про статус біженців 1951 року, держави зобов'язані забезпечити належні умови для безпеки, гуманітарної допомоги, медичного забезпечення й недискримінації цих категорій населення [6, с. 22]. Масштабні переміщення населення через збройні конфлікти потребують координації між державами, міжнародними організаціями та гуманітарними структурами, що вимагає удосконалення існуючих механізмів захисту.

Надзвичайно важливим аспектом є також питання документування порушень прав людини та воєнних злочинів. Відповідно до стандартів ООН та Міжнародного Комітету Червоного Хреста, збирання доказів має здійснюватися в умовах дотримання принципів об'єктивності, недопущення повторної травматизації жертв та збереження доказової цінності матеріалів [7, с. 56]. В Україні цю діяльність виконують як державні органи, так і міжнародні місії, включаючи Комісію ООН з розслідування порушень, ОБСЄ, Amnesty International та Human Rights Watch.

Таким чином, система міжнародних стандартів захисту прав людини в умовах збройних конфліктів має комплексний, багаторівневий характер і спирається на поєднання гуманітарного, правозахисного та кримінального блоків міжнародного права. Ефективність захисту прав людини залежить від належного виконання державами своїх зобов'язань, дотримання міжнародних норм сторонами конфлікту, діяльності міжнародних організацій та судових інституцій. Сучасні конфлікти засвідчують необхідність подальшого посилення міжнародних механізмів моніторингу, відповідальності та превенції, що є ключовою умовою реального забезпечення фундаментальних прав людини навіть у надзвичайних умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Т. М. Міжнародно-правові стандарти прав людини. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 286 с.
2. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Женева, 2010. 456 с.
3. Новак М. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Коментар. Кельн: Н. П. Енгель, 2005. 912 с.
4. Ліч П. Звернення до Європейського суду з прав людини. Оксфорд: Видавництво Оксфордського університету, 2017. 472 с.
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Міжнародний кримінальний суд. Гаага, 2011. 312 с.
6. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. Женева: ООН, 2004. 48 с.
7. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Посібник з моніторингу прав людини. Женева: ООН, 2011. 312 с.

Оноприйчук Оксана, здобувачка ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Психологія» Інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Берестовський Ігор Володимирович, старший викладач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є однією з наймасовіших і руйнівних форм порушення прав людини, яка безпосередньо впливає на основи суспільної безпеки, психологічне та фізичне здоров'я жертви. Сама можливість кваліфікації домашнього насильства як окремого кримінального злочину в українському законодавстві була закріплена не так давно, а саме Законом України № 2229-VIII від 6 грудня 2017. Нововведення, включно зі Статтею 126-1 «Домашнє насильство» у Кримінальному кодексі України, набули чинності 11 січня 2019 року. Закріплення нової норми було прямим наслідком руху України до ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції). Хоча повна ратифікація відбулася пізніше (2022 р.), Закон № 2229-VIII став підготовчим кроком для приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.

Загалом, основною метою реформи було переведення саме систематичного насильства у сім'ї з категорії адміністративного правопорушення у розділ публічного кримінального злочину. Але варто зазначити, що сучасна неповна ефективність чинного законодавства щодо домашнього насильства зумовлена юридичною колізією у кримінально-правовій кваліфікації, а саме вимогою «систематичності» для фізичного насильства, що на нашу думку, не недоцільним у справах стосовно вчинення фізичного домашнього насильства та архаїчними процесуальними механізмами, що безпосередньо зберігають залежність справи від волі жертви.

У Кримінальному Кодексу питання розмежування відповідальності за ст.126-1 стоїть чітко: кримінальна відповідальність за домашнє насильство в ККУ передбачена за умисне, саме систематичне вчинення фізичного,

психологічного або економічного насильства. Ця норма стоїть на межі розмежування з адміністративною відповідальністю, передбаченою Статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), яка охоплює одноразові (несистематичні) випадки насильства.

Найбільш дискусійна вимога цієї систематичності стосується випадків фізичного домашнього насильства, що суттєво послаблює захисну функцію закону стосовно жертви. Тут спостерігається порушення принципу невідворотності, адже при розгляді гендерно зумовленого домашнього насильства зі сторони чоловіка до своєї дружини, яке наразі займає найбільш впливове відсоткове значення, при одноразовому тілесному ушкодженні, яке не має ознак систематичності, діяння винного будуть кваліфіковані лише за загальними статтями про нанесення тілесних ушкоджень різної тяжкості, і не береться до уваги психологічний аспект вчинення даного виду злочину, оскільки кривдник та постраждала особа перебувають у близьких стосунках, виникнення певних гострих конфліктів або сварок може з високою вірогідністю спровокувати повторний епізод домашнього насильства. Фактично, жертва вимушена пережити кілька епізодів насильства, перш ніж держава зможе відреагувати з повною мірою та кваліфікувати діяння вчинення фізичного домашнього насильства як кримінальний злочин.

Ця вимога створює певний подвійний стандарт у правозастосуванні. До прикладу насильство, вчинене на вулиці стосовно будь якої особи може бути кваліфіковане як злочин за ст. 125 Кримінального Кодексу України вже після першого епізоду, тоді як те саме насильство, вчинене у сімейному колі, довгий час залишається лише адміністративним правопорушенням за ст. 173-2 КУпАП), оскільки воно не набуло своєї систематичності. Це знецінює суспільну небезпеку насильства, вчиненого проти близької особи. Якщо одноразовий акт фізичного насильства кваліфікується за ст. 125 ККУ (Умисне легке тілесне ушкодження) і не спричинив короткочасного розладу здоров'я, ця справа набуває характеру приватного обвинувачення. Це означає, що потерпіла особа має право відкликати заяву. Таким чином, навіть у кримінальній площині зберігається процесуальна залежність справи від волі жертви, що під впливом психологічного тиску та фінансової залежності є ключовою причиною, яка перешкоджає невідворотності покарання.

На нашу думку, наразі необхідна певна диференціація, адже питання систематичності може залишатись суттю злочинів, пов'язаних із психологічним та економічним насильством, оскільки шкода від них має накопичувальний характер. Проте, фізичне насильство має бути виведене з цієї логіки, оскільки шкода здоров'ю, навіть при наявності легких тілесних ушкоджень настає вже після першого епізоду і вимагає негайної реакції з боку держави. Саме тому чинна конструкція ст.126-1 ККУ, вимагаючи систематичності для всіх форм насильства, створює небезпечний доказовий бар'єр і відтерміновує початок кримінального переслідування, що суперечить принципу нульової толерантності до насильства.

Однією з найбільш руйнівних вад чинної української правової системи є збереження архаїчних процесуальних механізмів, які дозволяють кривднику уникати відповідальності. Це проявляється у критичній залежності кримінального переслідування від волі постраждалої особи. У випадках, коли справу все ж вдається порушити за наявності складу злочину, особливо якщо кваліфікація відбувається за загальними статтями Кримінального кодексу (наприклад, ст. 125, якщо насильство не досягло значення систематичності), ці справи згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України) часто набувають статусу приватного обвинувачення. Це означає, що кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого і, що ключове, може бути закрито судом, якщо потерпілий відкликає свою скаргу або примиряється з кривдником.

Відмова потерпілої особи від власної заяви часто диктується низкою залежностей від кривдника, наприклад, економічною. Жертва боїться залишитися без засобів для існування, житла та підтримки, особливо, якщо є спільні діти. Кривдник активно використовує ці важелі впливу, щоб змусити жертву відкликати скаргу. Іноді причиною виходу із процесу є побоювання та недовіра до державного захисту, оскільки жертва вважає, що кримінальне переслідування лише посилить агресію з боку кривдника або його родичів. Саме у питанні домашнього насильства критично важливим є психологічний аспект жертви, а саме наявність ефекту «Стокгольмського синдрому», у тривалих насильницьких відносинах у жертви може сформуватися травматичний зв'язок із кривдником: жертва несвідомо захищає агресора, сприймаючи його рідкісні прояви ніжності чи обіцянки як доказ «кохання». У цей момент кримінальне переслідування перетворюється на загрозу для її викривленої картини світу. З юридичної точки зору, відмова від статусу потерпілої особи дозволяє суду закрити справу, фактично нівелюючи суспільну небезпеку злочину. Ця процесуальна вада прямо суперечить позитивному обов'язку держави щодо захисту прав людини. Науковці, зокрема М. І. Хавронюк, наполягають: воля жертви, яка перебуває у стані психологічної або економічної залежності, не може вважатися вільною та об'єктивною при вирішенні питання про публічну відповідальність. Рішення про покарання має належати державі як гаранту безпеки. Доки ця процесуальна залежність зберігається, криміналізація такого виду злочинів залишатиметься лише частково ефективною, оскільки юридичний механізм фактично поступається місцем психологічним маніпуляціям.

Неспроможність української держави забезпечити ефективний захист жертв домашнього насильства була неодноразово підтверджена Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), що слугує прямим доказом наявності системних недоліків. Справа «Волошина проти України» (2012 р.) стала раннім, але потужним сигналом про неефективність тодішніх механізмів захисту. ЄСПЛ встановив порушення Статті 3 (заборона нелюдського поводження) та Статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції. Суд у своєму рішенні вказав

на пасивність та відсутність ефективного розслідування численних заяв пані Волошиної з боку держави, а також на те, що адміністративні стягнення, застосовані до кривдника, не були ефективними та не виконали позитивного обов'язку держави захистити свого громадянина. Наступна справа від 2021 року, «Левчук проти України», є критично важливою, оскільки вона підтвердила, що системні проблеми залишилися невіршеними навіть після ухвалення Закону про криміналізацію. ЄСПЛ знову констатував порушення Статей 3 та 8, вказавши, що попри тривале та жорстоке насильство, органи влади роками не реагували ефективно. Це рішення підтвердило, що сама лише наявність ст. 126-1 ККУ не вирішує проблеми. Критично важливою є правозастосовна практика — якість розслідування, кваліфікація та невідворотність суворого покарання, яких бракує українській системі. Навіть у тих випадках, коли провадження за ст. 126-1 ККУ доходить до суду, спостерігається тенденція до призначення мінімальних або умовних покарань, що створює серйозну проблему нераціональної м'якості несення відповідальності.

На основі критичного та розгорнутого аналізу чинної української правової системи, прецедентної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), формується висновок щодо необхідності формулювання комплексних та невідкладних рекомендацій, спрямованих на усунення системних прогалин у боротьбі з домашнім насильством. Першочергове удосконалення законодавства має забезпечити невідворотність покарання, процесуальну незалежність жертви та спеціалізацію правосуддя. Насамперед, критичною зміною до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України має стати усунення ознаки «систематичності» для кваліфікації фізичного домашнього насильства за статтю 126-1 ККУ. Перший акт фізичного насильства, незалежно від тяжкості тілесних ушкоджень, має автоматично кваліфікуватися як кримінальний злочин, скоєний в особливих, сімейних умовах, що має обтяжувати відповідальність, а не навпаки, як це спостерігається на практиці.

Крім того, справи, що стосуються всіх форм домашнього насильства та легких тілесних ушкоджень, вчинених у сімейному контексті, повинні бути виключно справами публічного обвинувачення. Це унеможливить закриття провадження через примирення сторін або відкликання заяви потерпілою особою, прямо усуваючи можливість маніпуляцій з боку кривдника та забезпечуючи дотримання принципу несення відповідальності. Важливим аспектом є встановлення законодавчого пріоритету для застосування реального обмеження або позбавлення волі для випадків повторного домашнього насильства, аби мінімізувати застосування умовного покарання чи штрафів, що лише підживлюють відчуття безкарності та у більшості випадків призводять до рецидиву злочину за більш тяжким складом.

Беручи до уваги успішний іноземний досвід, є важливим підвищення рівня професіоналізму та відокремлення спеціалізованих окремих органів швидкого реагування, а також наявність спеціалізованої системи правосуддя з питань

гендерно-зумовленого насильства. Такі органи мали б розглядати ці справи у комплексному порядку — охоплюючи кримінальний, цивільний та соціальний аспекти, що вимагатиме обов'язкової сертифікації та спеціалізованої підготовки для усіх залучених фахівців. Загалом система захисту має бути комплексною, швидкою та усувати економічну залежність жертви. Для усунення економічного важеля тиску держава має створити програми, які б гарантували негайну фінансову допомогу жертвам та пріоритетне сприяння у працевлаштуванні та доступі до соціального житла. Успішна боротьба з домашнім насильством вимагає від України переходу від формальної криміналізації до системного та спеціалізованого підходу, заснованого на принципі публічного інтересу. Лише через усунення процесуальної залежності та впровадження спеціалізованих судових механізмів ми зможемо виконати позитивний обов'язок держави щодо захисту прав людини, як того вимагає ЄСПЛ, та остаточно закріпити нульову толерантність до цього явища, яке має прогресуючий характер.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право. Навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014 року;
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських стандартів у сфері протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від 06 грудня 2017 року № 2229-VIII;
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (ст. 173-2);
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року;
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року;
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року (зі змінами, внесеними, зокрема, Законом № 2229-VIII);
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року;
8. Органічний закон Іспанії про комплексні заходи проти насильства щодо жінок (*Ley Orgánica de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género*) від 28 грудня 2004 року № 1/2004;
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волошина проти України» від 12 червня 2012 року;
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Левчук проти України» від 03 вересня 2021 року;
11. Хавронюк М. І. Домашнє насильство. Юридичний вісник України. 2019 року.

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розпочата у лютому 2024 році широкомасштабна збройна агресія російської федерації призвела до впровадження особливого режиму воєнного стану, що є підставою встановлення окремих обмежень прав і свобод людини відповідно до статті 64 Конституції України. У зв'язку з чим належне регулювання усіх аспектів реалізації прав та свобод громадянина стало особливо актуальною конституційно-правовою проблемою.

Здатність держави забезпечувати максимально ефективний захист людських прав та свобод в умовах війни є показником високого рівня розвитку суспільства, значимості демократичних устоїв та визнання громадян найвищою цінністю. Однак наявні механізми та загальновизнані принципи реалізації прав людини в умовах воєнного стану вимагають ґрунтовного теоретичного дослідження.

Основна мета впровадження обмежень окремих прав та свобод – це захист охоронюваних законом суспільних відносин, конституційного ладу держави та підтримка її обороноздатності. Відповідно до статті 1 Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як «особливий правовий режим, що вводиться на території України або її окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки для державної незалежності або територіальної цілісності, і передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і місцевим органам влади необхідних повноважень для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також для усунення загроз державній незалежності та територіальній цілісності». [1]

Водночас такий режим передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Громадяни воюючої держави під впливом соціально-політичних факторів та інформаційної кампанії ворога формують власні судження щодо дій як уряду своєї держави, так і держави-агресора, що часто ґрунтується на особистих переконаннях чи спостереженнях, котрі можуть не збігатися з військовою стратегією та не відповідати вимогам загальнонаціональної безпеки. Це обґрунтовує необхідність тимчасового обмеження деяких прав громадян, що водночас повинно відбуватися в межах правового поля та не спричиняти порушення основних прав і свобод, гарантованих Конституцією України.

Найбільшої актуальності із впровадженням режиму воєнного стану набуло питання обмеження свободи пересування. Право на свободу пересування є фундаментальною складовою особистої свободи людини, необхідною для задоволення її потреб, і обмеження такого права часто тягне за собою позбавлення й деяких інших суміжних прав. [2, с. 59]

Статтею 13 Загальної Декларації прав людини визначено, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах будь-якої держави, а також, що кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну. Ця стаття не передбачає конкретних підстав для обмеження права на свободу пересування, однак у пункті 2 статті 29 Декларації, яка стосується усіх гарантованих цим актом прав і свобод, передбачено, що допускаються тільки такі обмеження прав і свобод людини, які «встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і добробуту в демократичному суспільстві». [3]

Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що основними умовами правомірності відступу від зобов'язань у сфері захисту прав та свобод є наявність війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, і яка повинна фактично існувати або бути неминучою, а також у випадку, якщо звичайні обмеження, допустимі Конвенцією, є недостатніми. [4]

Окрім того заходи, що вживаються, не повинні виходити за межі, яких вимагає становище, і суперечити іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом. Суд за власною ініціативою може розглядати наявність невідповідності між відступом від зобов'язань та іншими зобов'язаннями держави згідно з міжнародним правом. [5, с. 220]

В Україні юридичними підставами для обмеження свободи пересування виступають зокрема Закони України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про військовий обов'язок і військову службу», постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», постанова Кабінету Міністрів від 29 грудня 2021 р. № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху

транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» тощо.

24 лютого 2022 року, у день, коли було впроваджено військовий стан на території України, було призупинено можливість виїзду чоловіків віком від 18 до 60 років за межі державного кордону України, про що було повідомлено Державною прикордонною службою України. Таке рішення обґрунтоване необхідністю збереження мобілізаційного ресурсу всередині країни для забезпечення обороноздатності держави.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачена можливість встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду громадян, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, на території України або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан.

Отже, заходи щодо обмеження свободи пересування громадян були втілені із дотриманням визначеного законодавством порядку. Водночас суспільна увага була прикута не лише до ухваленого рішення, а й до категорії чоловіків, для яких можливість виїзду закордон залишилась не обмеженою.

Особи чоловічої статі, яким дозволено перетинати кордон можуть бути умовно поділені на осіб, що не підлягають мобілізації за станом здоров'я, осіб на яких законодавством покладений обов'язок здійснювати догляд за недієздатними громадянами, осіб, що реалізують своє право на навчання за кордоном, осіб, чия трудова діяльність безпосередньо пов'язана із перетином кордону та інші категорії, яким надане відповідне право згідно з Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57.

Окрім того, 26 серпня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив зміни до зазначеної постанови, знизивши вікове обмеження щодо виїзду з 18 років до 23 з метою надати українцям ширших можливостей для навчання, стажування та легального працевлаштування за кордоном. [6]

Таким чином, впровадження воєнного стану в Україні створило об'єктивну необхідність тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод людини, зокрема свободи пересування. Такі обмеження мають на меті забезпечення національної безпеки та підтримання обороноздатності держави, що відповідає положенням Конституції України і нормам міжнародного права.

Аналіз законодавчої бази свідчить про те, що обмеження свободи пересування в період воєнного стану здійснюється на законних підставах, у визначеному порядку та за наявності реальної загрози. Водночас такі обмеження повинні бути пропорційними, обґрунтованими та не мають призводити до порушення невід'ємних прав та свобод громадян.

Важливим аспектом також є співвідношення між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи. Передбачені законодавством винятки із загального обмеження пересування для окремих категорій громадян свідчать

про прагнення держави дотримуватися індивідуального підходу і враховувати соціально-культурні потреби населення навіть в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Марущак А. Обмеження права на пересування в умовах військового стану: практика в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 58–63.
3. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/conv#Text.
5. Міхневич Л. В. Правомірність обмеження права на свободу пересування в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 1, № 82. С. 215–222.
6. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF/conv#n248>.

Пешкова Анастасія Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Інституту заочного та
дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Запровадження воєнного стану як особливого правового режиму є об'єктивною реакцією держави на збройну агресію та загрозу національній безпеці. Водночас в умовах демократичної правової держави застосування надзвичайних заходів не може виходити за межі допустимого обмеження прав і свобод людини, що зумовлює актуальність дослідження співвідношення

публічних інтересів, національної безпеки та конституційних гарантій прав людини.

Україна, будучи учасницею Ради Європи та ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) зобов'язана забезпечувати й гарантувати права та свободи, передбачені цим міжнародним документом. Водночас стаття 15 ЄКПЛ передбачає, що в умовах війни або іншої суспільно небезпечної ситуації, яка загрожує життю нації, держава може тимчасово відступати від певних зобов'язань, аби оперативно реагувати на надзвичайні виклики (зокрема, пов'язані з воєнними діями). Однак це означає не повне скасування чи ігнорування прав людини, а лише тимчасове обмеження окремих прав у межах, необхідних для подолання критичної ситуації [1].

Відповідно до ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військово командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану. Проте, навіть в важкі періоди, держава не має права повністю відмовлятися від гарантій основоположних прав людини і громадянина. [2]

Конституція України передбачає вичерпний перелік прав, які не можуть бути обмежені в демократичній державі, а саме: громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство; кожна людина має невід'ємне право на життя; кожен має право на повагу до його гідності; кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк; кожен має право на житло; шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї; діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; кожен має право на освіту; громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; кожному гарантується право знати свої права і обов'язки; кожен має право на професійну правничу допомогу; ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. [3].

Навіть в умовах воєнного стану демократична держава не може обмежувати даний перелік прав людини. Це передбачено тим, що в Конституції України закріплено принцип верховенства права та зазначено, що людина, її життя, честь і гідність є найвищою соціальною цінністю.

Разом з цим, Конституція України передбачає перелік прав які можуть бути обмежені під час воєнного чи надзвичайного стану. Основним обмеженням є права на вільне пересування; недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, втручання в його особисте і сімейне життя, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, свободу думки і слова, брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право збиратися мирно, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, право на підприємницьку діяльність, право на працю, право на освіту тощо[3].

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права та свободи людини і громадянина можуть обмежуватись, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Проаналізувавши зазначені документи можна виділити такі права та свободи фізичних осіб, що можуть бути обмежені: право на недоторканність житла; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; право на невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право

володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність; право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на освіту.

Також, введення воєнного стану не може бути підставою для посягання на життя людини, застосування насильства, тортур та будь-якого жорсткого поводження, що принижує людську гідність. Варто наголосити на тому, що поняття обмеження прав людини відрізняється від поняття порушення прав людини. Обмеження прав людини відбуваються, коли держава обмежує використання окремих прав людини в певних ситуаціях із законною метою, такою як забезпечення безпеки, громадського порядку, захисту прав та свобод інших осіб або інтересів суспільства загалом. Обмеження прав людини постійно пов'язані з певними умовами і повинні бути пропорційними до легітимних цілей. В свою чергу порушення прав людини завжди перебуває поза межами дозволеного та законодавчого підґрунтя. [4]

Отже, запровадження воєнного стану є вимушеним етапом в діяльності держави з метою захисту громадян, але навіть в такі періоди абсолютні права не мають бути порушені. Демократична держава зобов'язана забезпечувати баланс між потребами національної безпеки та збереженням прав людини і громадянина в цілому. Оскільки, забезпечення даних прав є показником належного стану правової системи держави.

Список використаних джерел

1. Сергій Кошель. Які права можуть і НЕ можуть бути обмежені під час воєнного стану – URL: <https://ldn.org.ua/consultations/yaki-prava-mozhut-i-ne-mozhut-but-y-obmezheni-pid-chas-voiennoho-stanu/>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 14.05.2025 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомість Верховної Ради України. 1996. Ст.64. Поточна редакція від 01.01.2020. ст..64,141 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Надія Петечел. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. URL: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/ihorkozych,+2024.09.petechelN.pdf>

Савело Мар'яна Сергіївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,

доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасне інформаційне суспільство характеризується прискореним розвитком цифрових технологій, що трансформує традиційні правові уявлення про особисте життя, конфіденційність та автономію особи. Право на приватність, закріплене в міжнародних правозахисних актах та конституціях багатьох держав, включаючи Конституцію України (ст. 32), зазнає нових викликів, спричинених масовим збором, обробкою та аналізом персональних даних цифровими платформами та системами штучного інтелекту (ШІ). Ці технології, хоча й сприяють інноваціям та ефективності, водночас несуть загрозу фундаментальним правам людини, зокрема до ризиків масового спостереження, дискримінації, алгоритмічної маніпуляції та втрати контролю над власною інформацією. У цьому контексті актуалізується необхідність розробки адекватних правових механізмів, які б забезпечували ефективний захист права на приватність у цифровому середовищі [1].

Одним із ключових викликів для України, пов'язаних із діяльністю цифрових платформ, є їхня роль як «цифрових воратарів», які, володіючи надзвичайною владою над потоками інформації, формують цифрову ідентичність користувачів. Платформи, такі як: Meta (Facebook, Instagram), Google, TikTok чи Amazon, здійснюють постійний моніторинг поведінки користувачів, аналізуючи їхні кліки, геолокацію, час перебування на сторінці, соціальні зв'язки та навіть емоційну реакцію. Така практика, хоча й виправдовується комерційною логікою персоналізації контенту та реклами, порушує принцип інформаційної самоідентифікації, закладений у теорії про «інформаційне самовизначення» (вперше сформульований у рішенні Федерального конституційного суду Німеччини 1983 року). Цей принцип

передбачає, що особа має право вирішувати, коли, у якому обсязі та кому вона хоче передати свої особисті дані. Однак у реальності користувачі часто не мають реального вибору: прийняття умов обробки даних стає необхідною передумовою доступу до послуг, що створює дисбаланс у відносинах між особою та платформою [7].

Проблемою є те, що більшість цифрових платформ повноцінно не підпадають під регулювання державних органів України, оскільки не мають офіційних представництв в нашій державі.

Крім того, цифрові платформи часто оперують непрозорою архітектурою своїх алгоритмів, що підриває можливість контролю за їхнім використанням. Так звана «чорна скринька» алгоритмів приховує від користувачів механізми прийняття рішень, які впливають на їхні права — від показу реклами до модерації контенту чи кредитного скорингу. Це порушує принципи передбачуваності, обґрунтованості та справедливості, які є основоположними в адміністративному та цивільному праві. Більше того, масштабні порушення конфіденційності, як-от скандал з Cambridge Analytica, продемонстрували, як персональні дані можуть бути використані не лише з комерційною, а й з політичною метою — для формування маніпулятивних медіастратегій, спрямованих на вплив на вибори або суспільну думку [8].

Паралельно з цим, розвиток штучного інтелекту посилює виклики для права на приватність. Системи ШІ, зокрема на основі машинного навчання, потребують великих обсягів даних для тренування моделей. Ці дані часто містять чутливу інформацію — біометричні характеристики, медичні записи, дані про сексуальну орієнтацію чи політичні погляди. Обробка таких даних без явної, вільної та інформованої згоди особи є прямою загрозою її недоторканості. Особливо небезпечними є системи розпізнавання обличчя, які все частіше впроваджуються в сфері правоохоронної діяльності, транспорту чи торгівлі. Вони можуть призводити до масового спостереження (surveillance capitalism), коли кожен рух, вираз обличчя чи місце перебування особи фіксується, аналізується та архівується без її відома. Рада Європи неодноразово зазначала, що такі практики можуть створювати суспільство страху та самоцензури, де особа утримується від висловлювання поглядів або участі в громадському житті через страх бути «поміченою» [5-6].

Правове регулювання цих явищ потребує комплексного підходу. У Європейському Союзі таким інструментом стало Загальне положення про захист даних (GDPR), яке встановило високі стандарти захисту персональних даних, зокрема принципи мінімізації даних, цільової обмеженості, обов'язкової згоди та права бути забутих. Особливу увагу GDPR приділяє автоматизованому прийняттю рішень, передбачаючи право особи на пояснення алгоритмічних рішень (ст. 22). В Україні Закон «Про захист персональних даних» (2010 р.) ще не враховує специфіки ШІ та масових платформ, що створює регуляторний вакуум. Тому необхідна модернізація національного законодавства відповідно до європейських стандартів, з урахуванням рекомендацій Ради Європи, таких

як Guidelines on the protection of individuals with regard to the processing of personal data through AI (2024) [2,3,6].

Особливу увагу слід приділити інституціональному механізму контролю. У Європейському Союзі функції нагляду за дотриманням GDPR виконує Європейський комітет з захисту даних (EDPB), а також національні органи з захисту даних. В Україні такі повноваження здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, однак його компетенція обмежена, а ресурси недостатні для ефективного контролю над глобальними технологічними гігантами. Таким чином, необхідне посилення надзорних повноважень, підвищення кваліфікації спеціалістів, а також тісна міжнародна співпраця у сфері цифрових прав.

Крім того, важливу роль у захисті приватності має освіта. Правова грамотність у сфері цифрових технологій повинна бути інтегрована в освітні програми, зокрема в юридичних вишах, оскільки майбутні юристи — адвокати, судді, прокурори — повинні знати не лише традиційні правові норми, а й розуміти специфіку цифрової екосистеми. Адміністративне право, яке регулює відносини між державою та особою, також має адаптуватися до нових реалій: адміністративні процедури, що використовують ШІ, мають бути прозорими, з можливістю оскарження автоматизованих рішень.

Важливою тенденцією є також розвиток «етичного ШІ», який передбачає закладання принципів прав людини безпосередньо в архітектуру алгоритмів («human rights by design»). Це означає, що розробники мають враховувати можливі негативні наслідки своїх систем на етапі проєктування, а регуляторні органи — впроваджувати обов'язкову оцінку впливу на права людини перед запуском нових цифрових систем. У цьому контексті перспективним є підхід ЄС, закладений у AI Act (2024), який встановлює ризик-орієнтовану модель регулювання ШІ: чим вищий потенційний негативний вплив системи на права людини, тим жорсткіші вимоги до її розробки, впровадження та контролю [4].

У висновку можна зазначити, що цифрова епоха вимагає переосмислення права на приватність не як пасивного права бути «залишеним у спокої», а як активного права на управління власною цифровою ідентичністю. Цифрові платформи та системи штучного інтелекту не можуть функціонувати за межами правового поля — навпаки, вони мають підпорядковуватися принципам верховенства права, недискримінації та захисту особи. Ефективний захист приватності в умовах цифрової трансформації є запорукою не лише індивідуальної свободи, а й самого демократичного порядку. Тому подальший розвиток правової системи має бути спрямований на створення балансу між інноваціями та правами людини, що вимагатиме постійного діалогу між законодавцями, суддями, технологічним сектором та громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text)

2. Про захист персональних даних: Закон України від 14 червня 2025 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
4. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council laying down harmonized rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0206>
5. Protecting fundamental rights within the Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/democracy-and-human-rights/fundamental-rights-in-the-eu>
6. CM(2024)52-final - Committee on Artificial Intelligence (CAI) - Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680afb11f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680afb11f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
7. HEADNOTES to the Judgment of the First Senate of 15 December 1983. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/1983/12/rs19831215_1bvr020983en.html
8. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. URL: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=56791>

Свистун Вікторія Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ

Право на повагу до гідності формує центральний елемент правового статусу людини та визначає межі державного та суспільного впливу на особистість. Гідність розглядається у правовій доктрині як властивість, притаманна кожному індивіду, що не залежить від соціальних чи біографічних ознак. Міжнародні та національні правові акти закріплюють гідність як невідчужуване право кожної людини. Конституція України у статті 3 зазначає, що людину, її честь та гідність є найвищою цінністю, а стаття 28 гарантує право на повагу до гідності та захист від катувань, нелюдського та принижувального поводження. Юриспруденція Європейського суду з прав людини сформувала підхід, згідно з яким гідність становить основу тлумачення статей Європейської конвенції з прав людини [2], зокрема статті 3 щодо заборони катувань.

Міжнародні документи створюють контекст формування уявлення про гідність як універсальний принцип. Преамбула Загальної декларації прав людини [3] визначає гідність підґрунтям рівності прав і свобод. Норми міжнародного гуманітарного права та Пакти ООН про права людини закладають зобов'язання держав не створювати умов для приниження особистості. Національне законодавство України узгоджується з міжнародними підходами: законодавчі акти у сфері охорони здоров'я, персональних даних, судочинства та кримінально-виконавчої діяльності містять положення, що спрямовані на недопущення поведінки чи рішень, які впливають на гідність людини.

Правовий зміст права на повагу до гідності поєднує декілька напрямів. Заборона поводження чи покарання, що спричиняє фізичні або психологічні страждання, охоплює не тільки умисні дії, а й системні умови, які можуть бути створені органами влади. Положення щодо недопущення дискримінації закріплюються Конституцією України та законами, що визначають рівність у

доступі до праці, освіти, медичних послуг. Захист приватності та персональних даних формує значний блок регулювання: Закон України «Про захист персональних даних» [4] встановлює правила обробки, можливість оскарження неправомірного доступу чи поширення інформації про особу.

Сфера приватного життя пов'язана з гідністю через ризики втручання у приватність, розголошення даних чи поширення недостовірної інформації. Судова практика України у справах про честь, гідність і ділову репутацію демонструє підхід, за яким будь-яка інформація, здатна вплинути на уявлення про особу, підлягає юридичній оцінці. Суд розглядає характер поширених відомостей, їхній вплив на становище особи та відповідність вимогам закону.

Пенітенціарна система створює специфічні умови для забезпечення права на гідність. Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав порушення державами статті 3 Європейської конвенції у зв'язку з умовами тримання під вартою, відсутністю медичної допомоги або жорстоким поведінням з ув'язненими. Закон України «Про попереднє ув'язнення» [5] та Кримінально-виконавчий кодекс [6] визначають вимоги до умов тримання, гарантують доступ до медичного забезпечення та процедури оскарження дій адміністрації установ виконання покарань.

Медичне право формує інший вимір досліджуваного інституту. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [7] містить положення про інформовану згоду, доступ пацієнта до інформації про стан здоров'я, недопустимість медичних втручань без добровільного волевиявлення. Біоетичне законодавство встановлює межі використання репродуктивних технологій, трансплантації та генетичних досліджень. Усі ці аспекти впливають на реалізацію права на повагу до гідності, оскільки пов'язані з автономією особи.

Трудові відносини охоплюють аспекти недопущення мобінгу, психологічного тиску та дискримінації. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [8] встановлює категорії заборонених форм нерівності та визначає вимоги щодо забезпечення рівних умов праці [9]. Освітнє середовище впливає на формування уявлень дітей про гідність. Закон України «Про освіту» містить норми щодо заборони булінгу, зобов'язує заклади освіти забезпечувати середовище, вільне від психологічного насильства, приниження чи дискримінації. Виховний процес пов'язується з формуванням моделі поведінки, у якій гідність визнається підставою взаємодії.

Філософські підходи розглядають гідність як внутрішню властивість людини, пов'язану з її автономією та здатністю до самовизначення. Юридичні системи спираються на ці концепції, що формують методологічну площину для побудови механізмів захисту прав людини. Наукова доктрина визначає право на повагу до гідності як інститут, що взаємодіє з правом на життя, свободу, безпеку, приватність і справедливий суд, формуючи комплексну структуру особистих прав у правовій системі.

Отже, право на повагу до гідності є фундаментальною категорією прав людини, яка пронизує всі сфери правового регулювання та визначає межі допустимого впливу держави й суспільства на особу. Гідність виступає не лише моральною цінністю, а й універсальним юридичним принципом, закріпленим у міжнародних актах та Конституції України. Практика ЄСПЛ підкреслює її базовий характер для тлумачення прав і свобод, зокрема у контексті заборони катувань та нелюдського поводження.

Національне законодавство України відображає міжнародні стандарти, створюючи розгалужену систему гарантій гідності у сферах охорони здоров'я, судочинства, пенітенціарної діяльності, захисту персональних даних, освіти та трудових відносин. Кожен із цих напрямів формує конкретні механізми забезпечення автономії особи, недопущення дискримінації, психологічного чи фізичного насильства, неправомірного втручання у приватне життя.

Судова практика України засвідчує, що право на гідність не є абстрактним — воно підлягає реальному захисту тоді, коли поширення недостовірних відомостей, неналежні умови тримання під вартою, порушення медичних стандартів або дискримінаційні дії завдають шкоди особистості. Таким чином, гідність реалізується через комплекс норм і процедур, що захищають людину як автономну цінність.

У підсумку, право на повагу до гідності становить концептуальну основу сучасної правової системи та визначає спрямованість державної політики у сфері захисту прав людини. Його всебічне забезпечення є ключовою умовою демократичного розвитку, впровадження гуманістичних стандартів і зміцнення верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.141. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.12.2025)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Дата підписання: 04.11.1950 Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.12.2025)
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III). Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.12.2025)
4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Редакція від 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 06.12.2025)
5. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> (дата звернення: 06.12.2025)

6. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Редакція від 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 06.12.2025)
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Редакція від 27.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 06.12.2025)
8. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. Редакція від 30.05.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 06.12.2025)
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Редакція від 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.12.2025)

Суковач Алла Леонідівна,

здобувач ступеня вищої освіти
магістра за спеціальністю
«Правоохоронна діяльність»
Інституту заочного та
дистанційного навчання

Науковий керівник:

Берестовський Ігор Володимирович,
старший викладач кафедри
конституційного права Навчально-
наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

БЕЗБАР'ЄРНИЙ ПРОСТІР ЯК ОСНОВА РІВНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У сучасному світі концепція безбар'єрного простору набуває особливої актуальності, адже вона безпосередньо пов'язана з утвердженням прав людини, соціальної справедливості та рівних можливостей. Безбар'єрність передбачає створення такого середовища, у якому кожна людина – незалежно від віку, фізичних можливостей або соціального статусу – може вільно пересуватися, навчатися, працювати та брати активну участь у громадському житті.

Безбар'єрний простір не обмежується виключно архітектурною доступністю. Це комплексне явище, яке охоплює фізичну, соціальну, освітню та цифрову складові. Реалізація цієї концепції сприяє інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство, а також підвищує загальний рівень комфорту, безпеки та якості життя для всіх громадян.

Першим і найбільш очевидним компонентом безбар'єрного середовища є фізична доступність. Вона включає адаптацію громадського транспорту – автобусів, трамваїв, метрополітену – шляхом оснащення їх пандусами, підйомниками та спеціально відведеними місцями для людей з інвалідністю.

Не менш важливою є архітектурна адаптація будівель: широкі дверні прорізи, ліфти, тактильні плитки для орієнтації осіб із порушеннями зору, а також облаштовані санітарні приміщення. Міська інфраструктура має передбачати рівні тротуари, пішохідні переходи зі звуковими сигналами, доступні громадські простори та парки. Такі заходи забезпечують комфорт і безпеку не лише для маломобільних груп населення, а й для людей похилого віку та батьків із дитячими візочками.

Безбар'єрність виходить далеко за межі фізичного простору. Важливою складовою є соціальна та освітня доступність, яка передбачає впровадження інклюзивної освіти. Школи та заклади вищої освіти мають забезпечувати навчання осіб з особливими освітніми потребами шляхом використання адаптованих навчальних матеріалів – аудіоформатів, шрифту Брайля, електронних платформ і дистанційних технологій.

Окрему увагу слід приділяти створенню доступних робочих місць, зокрема шляхом адаптації робочого простору, запровадження гнучкого графіка роботи та використання спеціальних технічних засобів. Важливою є і можливість безперешкодної участі людей з інвалідністю у культурних, спортивних та громадських заходах, що сприяє їх повноцінній соціальній інтеграції.

В умовах цифровізації безбар'єрність охоплює й інформаційний простір. Цифрова доступність передбачає адаптацію вебсайтів і мобільних застосунків для осіб із порушеннями зору чи слуху, використання субтитрів і перекладу жестовою мовою під час онлайн-трансляцій та освітніх курсів.

Інноваційні технології – голосові помічники, системи управління жестами, спеціалізовані навчальні платформи – значно розширюють можливості самореалізації людей з обмеженими можливостями та забезпечують рівний доступ до інформації.

В Україні забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, зокрема осіб з інвалідністю, регулюється низкою законодавчих актів і міжнародних документів. Конституція України (статті 24, 34, 53, 55) гарантує рівність перед законом, свободу пересування, право на освіту та безпечні умови життя.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» покладає на державу обов'язок створювати умови для доступу до об'єктів інфраструктури, транспорту, медичних і освітніх закладів. Закон «Про житлово-комунальні послуги» передбачає адаптацію житлових будинків і прибудинкових територій з урахуванням потреб осіб з інвалідністю. Важливу роль відіграють також Державні будівельні норми, які визначають вимоги до облаштування пандусів, ліфтів, тактильних елементів та освітлення.

На міжнародному рівні ключовим документом є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, а також європейські стандарти й Хартія прав людини, що утверджують принципи гідності, рівності та інклюзивності.

Попри наявність законодавчої бази, створення безбар'єрного простору в Україні стикається з низкою проблем. Однією з основних є недотримання стандартів доступності: багато будівель і транспортних засобів не відповідають вимогам ДБН, а пандуси та ліфти часто встановлюються з порушеннями або відсутні.

Суттєвою перешкодою залишаються фінансові обмеження, адже реконструкція старих об'єктів і впровадження сучасних рішень потребують значних ресурсів. Не менш важливою є соціальна проблема – наявність стереотипів та низький рівень обізнаності щодо потреб людей з інвалідністю, що формує психологічні бар'єри.

Крім того, недостатній контроль за дотриманням законодавства та обмежена цифрова доступність багатьох онлайн-сервісів знижують ефективність реалізації державної політики у цій сфері.

Безбар'єрний простір є необхідною умовою побудови сучасного, демократичного та інклюзивного суспільства. Хоча в Україні сформовано відповідну нормативно-правову базу, практична реалізація безбар'єрності потребує комплексного підходу: модернізації інфраструктури, розвитку цифрових технологій, підвищення рівня суспільної свідомості та ефективного контролю за виконанням законів. Лише за таких умов можна забезпечити реальну рівність, доступність і безпеку для кожного громадянина.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.10.2025)
2. ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» : від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ : станом на 01.01.2025 р. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 07.10.2025)
3. ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» : від 09.11.2017 р. № 2189-VIII : від 09.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text> (дата звернення 07.10.2025)
4. Портал Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: станом на 06.05.2025 р. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3626580502787392825?doc_type=2 (дата звернення 07.10.2025)
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю: від 13.12.2006 р. : станом на 19.06.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 08.10.2025)
6. Ініціатива «Безбар'єрність» : станом на 08.10.2025 р. URL: <https://bf.in.ua/> (дата звернення: 08.10.2025).

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового інститут
права та психології Національної
академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА НАСЛІДКИ ЇХ НЕВИРІШЕНОСТІ ДЛЯ ДЕРЖАВИ

Проблеми внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) в Україні є багатогранними і мають значні соціально-економічні та політичні наслідки для держави. Масове переміщення мільйонів осіб в межах країни створює серйозні виклики як для самих переселенців, так і для приймаючих громад та держави в цілому.

Однією з проблем, яка мало обговорюється в публічному просторі, проте це не позбавляє її актуальності, є повернення громадян України на тимчасово окуповані території (далі – ТОТ) з підконтрольних Україні областей в період триваючої повномасштабної війни. Таке рішення обумовлено рядом причин як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. І хоча причини різні і на деякі з них не здатна вплинути держава в силу їх особистого характеру, проте інші цілком належать до сфери відання органів державної влади і можуть та мають бути вирішені.

Перші місяці повномасштабної війни в Україні характеризувалися тим, що українці, що опинилися на окупованих територіях, спостерігаючи злочини російських військових, які ті чинили, просуваючись в глиб нашої держави, шукали різноманітні шляхи для виїзду на підконтрольні Україні території. Якщо дозволяла безпекова ситуація, користувалися створюваними зеленими коридорами для евакуації. Люди готові були стояти декілька діб у чергах з транспорту, щоб вибратися на контрольовану Україною територію. За відсутністю таких коридорів мешканці, наприклад, південних областей намагалися виїжджати через тимчасово окупований Крим за кордон, і якщо не залишалися там, то діставалися підконтрольних територій України через треті країни, долаючи величезні відстані. Частина українців тих же південних областей намагалася врятувати своїх дітей від перебування в окупації і можливого призову на військову службу до лав ворожої армії, шляхом використання переправ на човнах, які перевозили людей вночі під загрозою смерті. Таким чином, наші громадяни, опинившись в окупації, використовували всі можливості для виїзду.

На противагу 2022 року вже певний час спостерігається явище повернення українців назад на тимчасово окуповані території. Це стосується переважно південних областей, де не ведуться активні бойові дій. Питання кількості таких

повернень важко дослідити, від народних депутатів України лунали цифри, що перевищують 100 тисяч осіб, проте вони були спростовані, а офіційної статистики немає і вести її не можливо, адже повернення відбувається через треті країни. Звичайно, виникають питання, чому люди, які з такими перешкодами, іноді під загрозою смерті залишали окупацію, повертаються додому? Адже вони були свідками численних масових порушень прав людини зі сторони Росії, як в окупації, так і на підконтрольній території, у вигляді фільтраційних заходів, масованих обстрілів з метою знищення цивільної інфраструктури, цивільного населення в цілому тощо.

Аналіз ситуації вказує на ряд причин таких повернень, насамперед, вони мають матеріальний характер, і по суті збігаються з тими, через які частина населення відмовилася в свій час виїжджати з ТОТ. До них належать проблеми з житлом, працевлаштуванням, отриманням соціальних виплат на підконтрольній території, з якими стикаються усі внутрішньо переміщені особи. Такі труднощі призводять до зниження загального рівня добробуту та соціально-економічного статусу людини. Коли особа не може задовольнити свої базові потреби та потреби своєї сім'ї – це призводить і до певних психологічних та фізичних проблем, вирішити які іноді набагато складніше. До того ж вважається, що якщо втрата дому була примусовою, вона сприймається особливо болісно та травматично.

Забезпечення такої першочергової необхідності як житло багатьом категоріям ВПО не під силу. Багатодітні родини, пенсіонери, люди з низьким рівнем доходів, що є особливо уразливими верствами населення, самотійно, без значної підтримки держави не здатні забезпечити себе житлом. За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на сьогодні велика кількість ВПО проживає в місцях тимчасового проживання, під час візитів до яких виявлено низку проблем, що стосуються умов побуту. За результатами візитів у такі місця в 2024 році Офіс Омбудсмана надав органам влади 3156 рекомендацій щодо покращення умов проживання в місцях тимчасового проживання та погодження їх з мінімальними вимогами для життєзабезпечення ВПО [1, С.36]. За деякими спостереженнями саме серед мешканців місць компактного проживання найбільше охочих повернутися туди, звідки вони виїхали, що обумовлено саме умовами проживання.

З 2025 року в Україні працює Державна програма субсидій на оренду житла для ВПО, яка передбачає часткову фінансову компенсацію орендарям частини орендної плати та орендодавцям частини податків, проте скористатись нею мають право не всі категорії ВПО. Крім того залишаються відкритими питання доступності житла для оренди та довгострокової стратегії забезпечення ВПО постійним житлом.

Гострою проблемою та ключовим чинником успішної адаптації на новому місці проживання є працевлаштування ВПО, надання можливостей для відкриття чи відновлення власної справи. Проте і в цій сфері постає низка викликів, зокрема: дискримінація за віком, статтю або місцем реєстрації, брак

вакансій за спеціальністю, труднощі з документами про освіту, ті ж самі житлові проблеми, адже відсутність доступного житла — тимчасового, соціального, для оренди є значною перешкодою у пошуку роботи. Загальні економічні проблеми, фінансові труднощі, високі податки, труднощі з ліцензіями та високі орендні ставки стають перешкодами на відкриття власної справи. Багато підприємців-ВПО відчувають брак допомоги від держави та місцевих громад, а також стикаються з дискримінацією та недовірою.

Особливо важко адаптуватися на новому місці особам пенсійного та передпенсійного віку. Втрата матеріальних благ, набутих протягом життя, зміна звичного способу існування, втрата дому та почуття захищеності у зв'язку з цим, соціальних та культурних зв'язків суттєво впливають на морально-психологічний стан. Не здатність забезпечити певний звичний рівень існування на новому місці викликає глибокий психологічний дискомфорт.

Коли до згаданих причин об'єктивного характеру додаються суб'єктивні причини особистого характеру, приміром: бажання або необхідність возз'єднання з родичами, які залишились в окупації, викликана, наприклад, потребами в догляді за літніми або хворими батьками; психологічні проблеми через труднощі на новому місці - це є значним поштовхом до ризикованого кроку повернення на ТОТ. За даними опитування, що проводилося в 2023 році серед ВПО, прагнення повернутися додому зумовлено такими причинами, як бажання відновити нормальне життя (64 %), возз'єднання із сім'єю, (25 %), наявність нерухомого майна в місці походження (22 %), економічні причини на кшталт можливості отримувати більший дохід (21 %) [2].

Необхідно брати до уваги і роботу російської пропаганди, адже деякі люди можуть мати викривлене уявлення про ситуацію на ТОТ саме через неї, особливо, якщо знаходились певний час за кордоном і чули новини російських засобів масової інформації. Іноді пропаганда створює ілюзію стабільності та безпеки в окупації. Стрес від переїзду та невизначеності майбутнього можуть перевищувати страх перед небезпекою окупації. Бажання зберегти своє житло та майно, яке залишилося на ТОТ, є також потужним мотивуючим фактором. Існують повідомлення про те, що Росія використовує питання житла та нерухомого майна взагалі як важіль шантажу, змушуючи людей приймати її умови для збереження власності (наприклад, повернення на ТОТ для підтвердження права власності шляхом перереєстрації у російських реєстрах, отримання громадянства Російської федерації для збереження можливості проживати на ТОТ та права власності на нерухомість, для успадкування майна).

Варто відмітити і те, що дуже багато було очікувань стосовно звільнення окупованих територій. Залишаючи дім, люди в переважній більшості сподівалися невдовзі повернутися назад, не вірили в те, що окупація може розтягнутися на роки, сподівалися, що лінія фронту не просунеться суттєво в глиб країни. Такі сподівання призводили до небажання інтегруватися в нову територіальну громаду, шукати роботу, в цілому налагоджувати своє життя на новому місці.

Таким чином, причин повернення ВПО на окуповані території на сьогодні достатньо. Причини соціально-економічного характеру, займають провідну роль у процесі прийняття рішень про повернення в окупацію, якщо на цій території не ведуться активні бойові дії. Людей не зупиняє наявність окупаційної влади, перспектива необхідності отримання російського паспорту, як умови залишення на ТОТ, припинення спілкування з родичами на підконтрольній Україні території тощо. І якщо держава не може вплинути на особисті причини повернення, то вирішення проблеми недостатньої підтримки ВПО на рівні держави є першочерговим завданням і вимагає створення правових, економічних та інституційних засад для послаблення напруженості у сферах матеріального забезпечення, зайнятості ВПО, поліпшення умов їхнього життя, доступності та якості соціальних, медичних, освітніх послуг тощо.

Адже якщо державна політика стосовно ВПО не зміниться на краще, кількість повернень на окуповані території може стати такою, що вести статистику таких повернень доведеться. Втрата людей у такий спосіб - це насамперед, проблема, що має політичні та економічні наслідки для України, яка з початком повномасштабного вторгнення вже втратила мільйони людей внаслідок вимушеної міграції за кордон. Втрата людського капіталу призводить до зниження темпів економічного зростання країни, зменшення податкових надходжень та додаткових витрат бюджету на підготовку нових спеціалістів, які також можуть згодом залишити територію України. Крім того, такий відтік населення впливає на політичний імідж України, адже Росія використовує цей факт у своїй інформаційній війні проти України. Російські дипломатичні канали та державні ЗМІ активно просувають свою версію подій, намагаючись схилити на свій бік інші країни та міжнародні організації. Окупаційна влада може використовувати присутність українських громадян на ТОТ, їх повернення з підконтрольних Україні територій для створення ілюзії «нормального життя» або для маніпуляцій у політичних цілях. З іншого боку, люди, що перебувають в окупації, потрапляють під інтенсивний вплив російської пропаганди, що спотворює їхнє сприйняття ситуації в Україні та світі. Разом з тим, присутність значної кількості громадян України на ТОТ може створювати додаткові перешкоди під час військової деокупації українських земель, а також ускладнювати подальшу реінтеграцію територій через різний досвід життя в окупації та вплив пропаганди.

Таким чином, ефективне вирішення проблем ВПО сьогодні є ключовим для забезпечення стійкості держави, соціальної злагоди, економічного розвитку та політичного іміджу України, а також успішного повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

2025. 543 с. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_2024_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96.pdf

2. Малиновська О., Яценко Л. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh>

Шихалілі Джавид,
 провідний радник Міністерства
 юстиції Республіки Азербайджан,
 доктор філософії у сфері
 міжнародних відносин

ЗАХИСТ ПРАВА НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРИТУЛОК У РЕСПУБЛІЦІ АЗЕРБАЙДЖАН

Право на політичне біженство в Республіці Азербайджан є важливим елементом національної системи гарантування прав і свобод людини та водночас складовою міжнародного механізму захисту осіб, які зазнають переслідувань за політичними мотивами. В умовах посилення політичної напруги у світі, поширення авторитарних тенденцій, застосування незаконних репресій проти опозиційних груп та правозахисників інститут політичного притулку набуває особливої актуальності.

Республіка Азербайджан, на сьогоднішній день, інтегрувала загальноновизнані норми міжнародного права у сфері захисту політичних біженців у власну правову систему, що закріплено у статті 70 Конституції [1].

Міжнародно-правові засади інституту притулку мають витоки у Загальній декларації прав людини 1948 року, яка проголосила право кожної особи шукати притулку від переслідувань в інших країнах [2]. Положення Декларації деталізовані у Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколі 1967 року, де встановлено критерії визнання біженцем та визначено зміст принципу невислання, що забороняє державам повертати людину до країни, де їй загрожують катування, нелюдське поводження чи політичні репресії. Ці положення становлять основу сучасної міжнародної системи захисту, в межах якої реалізується й право на політичний притулок.

Стаття 70 Конституції Республіки Азербайджан передбачає, що держава відповідно до загальноновизнаних норм міжнародного права надає політичне біженство іноземцям та особам без громадянства [1]. Також вона гарантує

недопущення видачі іншій державі осіб, які переслідуються за політичні переконання або за діяння, що не визнаються злочином у Азербайджані. У цьому положенні втілено принципи, притаманні демократичним правовим системам, що спрямовані на запобігання використанню екстрадиції як інструменту політичних розправ.

Конкретизація заборони видачі за політичними мотивами відображає приверженість Азербайджану загальноновизнаним міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Юридична природа права на політичний притулок полягає у його функції захисту основоположних свобод особи, пов'язаних з вільним формуванням і вираженням політичних поглядів. Це право має змішаний характер, поєднуючи індивідуальне право заявника звернутися по захист із суверенним правом держави розглядати заяву та ухвалювати рішення. У центрі механізму надання притулку перебуває оцінка наявності реальних загроз переслідування, що мають політичний характер.

Стаття 1 Конвенції про статус біженців надає визначення особам, які можуть підпадати під категорію «біженці». До біженців можуть бути віднесені особи, які мають обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [3].

Таке переслідування може проявлятися у формі необґрунтованих кримінальних обвинувачень, політично мотивованих арештів, репресій за участь у політичних партіях, протестних рухах чи правозахисній діяльності. Важливим також є встановлення того, що повернення особи до країни походження створюватиме ризик для її життя чи свободи, а заявлені діяння, за які вона переслідується, не є кримінальними правопорушеннями відповідно до законодавства Азербайджану.

Надання політичного притулку в Азербайджані здійснюється на основі індивідуальної, ретельної та всебічної оцінки заяви. Процедура передбачає подання відповідних документів, аналіз доказів переслідування, проведення співбесіди та ухвалення мотивованого рішення компетентними органами.

Заявнику гарантується право на оскарження рішення в судовому порядку, що відповідає принципам верховенства права та справедливого адміністративного процесу. Такий порядок забезпечує об'єктивність прийнятих рішень та одночасно надає можливість державі запобігати зловживанням інститутом притулку.

Принцип невислання, закріплений у Конституції, є одним із ключових гарантійних інструментів у сфері захисту осіб, що звернулися по політичний

притулок. Він забороняє видачу осіб державам, де їм загрожують переслідування або нелюдське поводження, незалежно від характеру кримінально-правових претензій, висунутих проти них. Особливо важливою є заборона видачі у справах, де переслідування має прихований політичний характер, замаскований під кримінальні звинувачення. Таким чином, Азербайджан гарантує, що механізм міжнародної правової допомоги не буде використаний як інструмент політичних репресій.

Правовий інститут політичного біженства в Азербайджані слід розглядати у ширшому контексті відмежування цього статусу від суміжних категорій, таких як загальний статус біженця, гуманітарний притулок або тимчасовий захист. Політичний притулок має вузьку спеціалізацію, засновану саме на політичному характері переслідування, тоді як інші форми захисту охоплюють ширше коло підстав, включаючи релігійні, етнічні чи соціальні мотиви. Це забезпечує точність правової кваліфікації та дозволяє державі застосовувати диференційований підхід до осіб, які потребують міжнародного захисту.

Порівняльно-правовий аналіз показує, що азербайджанська модель врегулювання питання політичного біженства відповідає загальносвітовим підходам і містить чіткі конституційні гарантії, які відсутні в багатьох країнах регіону. У низці держав положення щодо політичного притулку врегульовано підзаконними актами або загальними нормами про іноземців, що зменшує рівень захисту і створює можливості для зловживань. Натомість Азербайджан закріпив основні гарантії на рівні Конституції, що посилює їх стабільність та унеможливорює їх обмеження під час політичних криз чи змін у державній політиці.

Отже, право на політичне біженство в Республіці Азербайджан становить важливий конституційний механізм захисту політичних прав і свобод особи, який гармонійно поєднує міжнародні стандарти з національним правовим регулюванням. Стаття 70 Конституції забезпечує комплексну систему гарантій, включаючи надання притулку, заборону видачі за політичними мотивами та захист від кримінального переслідування за діяння, що не визнаються злочином у державі притулку. Така модель не лише відповідає вимогам міжнародного права, але й слугує ефективним інструментом запобігання політичним репресіям і забезпечення права кожної особи на свободу переконань. Правовий механізм, що сформований у Азербайджані, може розглядатися як приклад успішної інтеграції міжнародних стандартів у національну правову систему та як важлива складова міжнародної системи захисту прав людини в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. URL: <https://e-qanun.az/framework/897> (дата звернення: 03.12.2025)

2. Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi. URL: <https://www.coe.int/az/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> (дата звернення: 01.12.2025)
3. Qaçqınların statusu haqqında. Konvensiya. URL: https://migration.gov.az/content/pdf/5acb13dbbab6c_Qaçqınların%20statusu%20haqqında%20konvensiya.pdf

Шевченко Анастасія Сергіївна
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності “Правоохоронна діяльність” Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тернавська Вікторія Миколаївна
доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення правового режиму воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [2] створило безпрецедентну ситуацію в історії національного державотворення, поставивши Україну перед складним екзистенційним парадоксом. З метою захисту демократичних цінностей та державного суверенітету влада змушена тимчасово обмежувати фундаментальні свободи, що формує класичну правову колізію між публічним інтересом виживання держави та приватними правами особи. Як європейська держава, Україна навіть у найкритичніші моменти діє в межах міжнародного права, зокрема статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], чітко розмежовуючи права на абсолютні та відносні.

Аналіз статті 64 Конституції України [1] дозволяє стверджувати, що Основний Закон встановлює непорушні «червоні лінії», які держава не має права перетинати навіть під час найжорсткіших бойових дій. До категорії абсолютних прав, що не підлягають обмеженню за жодних обставин, належать заборона катувань (стаття 28), право на справедливий суд (стаття 55) та презумпція невинуватості (стаття 62) [1]. Цей фундамент правової системи залишається недоторканим, оскільки саме збереження людяності та

правосуддя відрізняє правову державу від ворога та запобігає поверненню до тоталітаризму.

Натомість сфера відносних прав в умовах війни зазнає суттєвої трансформації, де пріоритет публічної безпеки стає домінуючим. Найбільш дискусійним є обмеження свободи пересування, гарантованої статтею 33 Конституції України [1]. Заборона виїзду окремих категорій громадян та запровадження комендантської години є прямим втручанням у свободу особистості, проте в конституційному вимірі ці обмеження легітимізуються статтею 65 [1], яка визначає захист Вітчизни як обов'язок громадян. У цьому контексті індивідуальне бажання вільного переміщення поступається необхідності мобілізації ресурсів для відсічі збройній агресії.

Окремої уваги заслуговує баланс між інформаційною свободою та вимогами воєнної безпеки. Свобода слова, передбачена статтею 34 Конституції [1], в умовах війни природно обмежується вимогами операційної безпеки (OPSEC). Заборона фіксації переміщення військової техніки чи роботи ППО є вимушеною ціною за збереження життів, що демонструє перевагу права на життя над правом на інформацію в критичні моменти. Аналогічна логіка застосовується і до права власності (стаття 41) [1], яке може бути обмежене шляхом примусового відчуження майна для військових потреб на підставі статті 353 Цивільного кодексу України [4], що є необхідним інструментом мобілізації економіки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що всі наявні обмеження прав і свобод людини в Україні носять виключно тимчасовий та вимушений характер, зумовлений зовнішньою агресією. Їхньою єдиною метою є збереження суверенітету України, що є необхідною передумовою для подальшого відновлення повноцінного демократичного життя та повернення до повного обсягу конституційних прав після перемоги.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.